

สำนักหอสมุดกลาง พระจอมเกล้าลาดกระบัง

ปัญหาพิเศษ

เรื่อง

การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร ของชาวบ้านหมู่บ้านหนองผง
ตำบลดงยาง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม
Agricultural Local Wisdom Delivery of People in Nongpong Village, Dongyang
Sub-district, Nadun District, Mahasarakham Province

โดย

นางสาวสุธาสนี ปัดทอง

เลขหมู่.....
เลขทะเบียน..... 73093
วัน,เดือน,ปี..... 3 ก.ค. 2550

b. 11 78353a
i.....

ปัญหาพิเศษนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรครุศาสตร์ยุคสหกรรมบัณฑิต
สาขาวิชาเทคโนโลยีการเกษตร- การผลิตสัตว์
ภาควิชาครุศาสตร์เกษตร
คณะครุศาสตร์ยุคสหกรรม
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กรุงเทพฯ

ปีการศึกษา 2549

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทคัดย่อปัญหาพิเศษ

ปีการศึกษา 2549

ชื่อเรื่อง	การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง ตำบลดงยาง อำเภอนาคน จังหวัดมหาสารคาม Agricultural Local Wisdom Delivery of People in Nongpong Village, Dongyang Sub-district, Nadoon District, Mahasarakham Province
ชื่อ-สกุล	นางสาวสุธาสินี ปัดกอง
สาขาวิชา	เทคโนโลยีการเกษตร – การผลิตสัตว์ ภาควิชา วิศวกรรมศาสตร์เกษตร
คณะ	วิศวกรรมอุตสาหการ
อาจารย์ที่ปรึกษา	อาจารย์ ดร. กัศพงษ์ ปวงสุข

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานทั่วไปของชาวบ้านบ้านหนองผง ตำบลดงยาง อำเภอนาคน จังหวัดมหาสารคาม 2) เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานทั่วไปของหมู่บ้านหนองผง 3) เพื่อศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร ได้แก่ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้านบ้านหนองผง และ 4) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอดของภูมิปัญญาทางการเกษตรของชาวบ้านบ้านหนองผง ทำการสัมภาษณ์ชาวบ้านจำนวน 54 คน จาก 70 คน คิดเป็นร้อยละ 77.1 และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการสัมภาษณ์ผู้นำหมู่บ้าน หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้อภิปรายหาค่าทางสถิติโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ความถี่ และค่าร้อยละ

ผลการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชาวบ้าน พบว่า ชาวบ้านเป็นเกษตรกรที่มีอายุมากกว่า 40 ปี จำนวน 54 คน มีสัดส่วนเพศชายและเพศหญิงเท่ากัน มีสถานภาพสมรสเป็นส่วนใหญ่ มีสมาชิกในครอบครัว จำนวน 5 คน เป็นเพศชายเป็นจำนวน 2 คน และเพศหญิงจำนวน 2 คน เป็นส่วนใหญ่ จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เกือบทั้งหมดประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก (ร้อยละ 94.4) โดยส่วนใหญ่มีรายได้อู้อยู่ระหว่าง 40,001 – 50,000 บาท/ปี มากที่สุด

การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรทั้งการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้าน พบว่า ชาวบ้านมีการปลูกพืชหลัก คือ ข้าวทั้งหมด พืชรอง ได้แก่ พืชผักสวนครัว ถั่วลิสง หม่อน โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการบริโภคในครอบครัว หากมีผลผลิตเหลือก็

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาค้นคว้า เสนอแนะให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรทั้งการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้าน พบว่า ชาวบ้านมีการปลูกพืชหลัก คือ ข้าวทั้งหมด พืชรอง ได้แก่ พืชผักสวนครัว ถั่วลิสง หม่อน โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการบริโภคในครอบครัว หากมีผลผลิตเหลือก็แบ่งขายในท้องถิ่น มีวิธีการปลูกและการเก็บเกี่ยวแตกต่างกันแยกตามชนิดของพืช โดยใช้แรงงานในครอบครัวและจ้างแรงงานในท้องถิ่น ส่วนการเลี้ยงสัตว์มีการเลี้ยง โค กระบือ ไก่พื้นบ้าน สุกร สุนัข ไหม และปลา มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อใช้แรงงานในการทำเกษตร เก็บผลพลอยได้จากมูลเพื่อทำปุ๋ย บริโภคในครอบครัว เลี้ยงด้วยความชอบส่วนตัว และขายในท้องถิ่น มีวิธีการเลี้ยงดู และการสุขภาพแยกตามชนิดของสัตว์เลี้ยง โดยใช้แรงงานในครอบครัว

ชาวบ้านได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ จากพ่อและแม่ และบางส่วนได้รับความรู้จากการฝึกอบรมจากเจ้าหน้าที่ของกรมปศุสัตว์ โดยการฝึกหัดจากการสาธิตปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่างและคำบอกเล่าฝึกตามขั้นตอนที่ได้รับการถ่ายทอดมา ทดลองปฏิบัติซ้ำๆ จนเกิดความชำนาญ การฝึกทำพร้อมๆ กันกับผู้ถ่ายทอดในลักษณะแลกเปลี่ยนและช่วยกันทำ ซึ่งชาวบ้านทั้งหมดมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับลูก และญาติคือโดยใช้วิธีการในลักษณะที่เคยได้รับการถ่ายทอดมา พร้อมทั้งมีการปรับปรุงและประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป

การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจากสัตว์ที่เลี้ยง พืชที่ปลูกและผลผลิตจากสัตว์และพืชที่ได้จากธรรมชาติในท้องถิ่น ชาวบ้านได้มีการแปรรูปตามลักษณะของวัตถุดิบที่ได้ เช่น การทำแห้ง รมควัน การหมัก การดอง และทำเป็นขนมหรือผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อขายในตลาดท้องถิ่นและเพื่อเก็บรักษาไว้บริโภคเองในครอบครัว การแปรรูปผลผลิตได้รับการถ่ายทอดมาจากญาติเป็นส่วนใหญ่ และจากพ่อและแม่ โดยเรียนรู้จากตัวอย่าง คำบอกเล่า และขั้นตอนที่ได้ปฏิบัติมา รวมทั้งการปฏิบัติไปพร้อมๆ กันในลักษณะช่วยกันพร้อมอธิบายและแนะนำเทคนิคต่างๆ และมีการทดลองปฏิบัติจริงจนเกิดความชำนาญ ซึ่งชาวบ้านทั้งหมดมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับลูก และญาติคือ โดยใช้วิธีการในลักษณะที่เคยได้รับการถ่ายทอดมา พร้อมทั้งมีการปรับปรุงและประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เทคนิควิธีและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป

จากการศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผาง ในภาพรวมด้านการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ จะพบปัญหาที่สำคัญ คือ การขาดแคลนน้ำ สำหรับการปลูกพืช การขาดแคลนอาหารสัตว์ในช่วงเดียวกัน การย้ายถิ่นเพื่อทำงานในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งเป็นปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอดจากรุ่นพ่อแม่ของผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวยังคงพบในการถ่ายทอดภูมิปัญญาไปยังรุ่นลูกหลาน และนอกจากนี้ยังพบปัญหาเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สภาวะการณ์ขาดทุนในการผลิตทั้งการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการแปรรูปผลผลิต จนทำให้ชาวบ้าน หมค้ำกำลังใจในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของคนให้แก่ลูกหลาน ส่วนปัญหาและอุปสรรคของการ ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร พบปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ คือ ผลผลิตจากการเกษตรทั้งพืชและสัตว์มีปริมาณที่ไม่เพียงพอ ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตแล้วมีราคาต่ำและไม่มี ตลาดรองรับ เครื่องมือที่มีไม่ทันสมัย ซึ่งเป็นปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญา ของชาวบ้าน และนอกจากนี้แล้วการที่รุ่นลูกหลานมีความสนใจและเอาใจใส่ใ้สน้อยต่อภูมิปัญญาด้าน การเกษตรของพ่อแม่ เนื่องจากคิดว่า มีความลำบากและได้ผลกำไรน้อย ซึ่งทำงานอย่างอื่นสามารถ นำเงินมาซื้อหาผลผลิตดังกล่าวได้ง่ายกว่า จากการศึกษายังพบว่า ชาวบ้านไม่สามารถใช้เทคโนโลยี ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาได้ดี เนื่องจากขาดความรู้และเทคโนโลยีเหล่านั้นมีราคาแพงเกินไป เป็น ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางการเกษตรทั้งสามด้าน

ข้อเสนอแนะบางประการของงานวิจัย รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการ ทำการศึกษาวิจัยในเชิงลึกเฉพาะเป็นกรณีในแต่ละเรื่องของภูมิปัญญาด้านการเกษตรของชาวบ้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความต่อเนื่องและชัดเจนมากยิ่งขึ้น เกี่ยวกับภูมิปัญญาที่มีคุณค่าในแต่ละเรื่อง และสามารถศึกษาในหลายๆ พื้นที่ เพื่อนำมารวบรวม เปรียบเทียบ จัดหมวดหมู่และจัดกลุ่ม และ ส่งเสริมสร้างให้เป็นเครือข่ายของภูมิปัญญาด้านการเกษตรในเรื่องต่างๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่าง ยิ่งในการดำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาด้านการเกษตรของท้องถิ่น และเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาความรู้ ภูมิปัญญาด้านการเกษตรให้ยั่งยืนสืบต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

การทำปัญหาพิเศษครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี โดยได้รับคำแนะนำและการช่วยเหลือที่เป็นประโยชน์จาก อาจารย์ ดร. ถักพงค์ ปวงสุข ที่กรุณาให้คำปรึกษาและติดตามแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ที่เกิดขึ้นทำให้ปัญหาพิเศษเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบคุณเกษตรกรในหมู่บ้านหนองผิง ตำบลคงยาง อำเภอนาคนูน จังหวัดมหาสารคาม ที่กรุณาให้ข้อมูลในการทำปัญหาพิเศษในครั้งนี้และขอขอบคุณบิดา – มารดา และเพื่อนนักศึกษา สาขาวิชาเทคโนโลยีการเกษตร – การผลิตสัตว์ ที่ให้คำปรึกษาและคอยเป็นกำลังใจช่วยเหลือในการทำปัญหาพิเศษในครั้งนี้

ขอแสดงความดีและคุณประโยชน์จากการทำปัญหาพิเศษเล่มนี้แด่บิดา – มารดา ซึ่งให้การสนับสนุนด้านทุนทรัพย์และเป็นกำลังใจให้เสมอมา

สุธาณี ปัดกอง
มีนาคม 2549

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อปัญหาพิเศษ.....	ก
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
สารบัญตาราง.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	2
1.3 ขอบเขตของปัญหา.....	2
1.4 นิยามศัพท์.....	2
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
บทที่ 2 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง.....	4
2.1 ความหมายของการเกษตร.....	4
2.2 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	4
2.3 การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	6
2.4 กลุ่มเป้าหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	6
2.5 ลักษณะของภูมิปัญญา.....	7
2.6 ลักษณะของภูมิปัญญาที่มีผลต่อการพัฒนา.....	8
2.7 สาขาของภูมิปัญญา.....	8
2.8 การเก็บรักษา การถนอมและการจัดจำหน่ายผลิตผลจากพืชและสัตว์.....	9
2.9 ปัญหาในด้านต่างๆทางการเกษตร.....	12
2.10 ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ.....	16
2.11 ผลกระทบต่อพัฒนาการของภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	16
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	18
3.1 ประชากร.....	18
3.2 การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง.....	18
3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	18

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	18
3.3.2 วิธีดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์.....	18
3.3.3. วิธีดำเนินการสัมภาษณ์.....	19
3.3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ.....	19
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์ผล.....	21
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ.....	67
บรรณานุกรม.....	75
ภาคผนวก.....	76

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 ประเภทของเนื้อสัตว์ วิธีการถนอม และแปรรูป รวมทั้งระยะเวลาที่เก็บรักษา.....	12
2 เพศของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผิง.....	20
3 อายุของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผิง.....	21
4 สถานภาพของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผิง.....	21
5 จำนวนสมาชิกในครอบครัว ของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผิง.....	22
6 จำนวนสมาชิกในครอบครัวเพศชายของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผิง.....	22
7 จำนวนสมาชิกในครอบครัวเพศหญิงของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผิง.....	23
8 ระดับการศึกษาของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผิง.....	23
9 อาชีพหลักของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผิง.....	24
10 อาชีพเสริมของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผิง.....	24
11 รายได้ของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผิง.....	25
12 การถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการปลูกพืชหลักของชาวบ้านหนองผิง.....	28
13 การถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการปลูกพืชรองของชาวบ้านหนอง.....	31
14 การถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการเลี้ยง โคของชาวบ้านหนองผิง.....	34
15 การถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการเลี้ยงกระบือของชาวบ้านหนองผิง.....	37
16 การถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการเลี้ยง ไก่ของชาวบ้านหนองผิง.....	39
17 การถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการเลี้ยง ไหมของชาวบ้านหนองผิง.....	41
18 การถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการเลี้ยงปลาของชาวบ้านหนองผิง.....	43
19 การถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการเลี้ยงสุกรของชาวบ้านหนองผิง.....	45
20 การถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการเลี้ยงสุนัขของชาวบ้านหนองผิง.....	47
21 การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร จากสัตว์ที่เลี้ยง.....	49
22 การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร จากสัตว์ที่ได้จากธรรมชาติ	51

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
23 การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร จากพืชที่ปลูก.....	54
24 การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร.....	56
25 ปัญหา และอุปสรรค ในการได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการปลูกพืช.....	58
26 ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการปลูกพืช.....	59
27 ปัญหาและอุปสรรคในการได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสัตว์.....	60
28 ปัญหา และอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสัตว์.....	61
29 ปัญหาและอุปสรรคในการได้รับถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิต.....	62
30 ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร.....	62

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

อาชีพเกษตรกรกรรมเป็นอาชีพที่มีมานานแต่โบราณ และเป็นอาชีพที่มีความสำคัญต่อประเทศชาติ ซึ่งนับได้ว่าเป็นอาชีพหลักของประชากรของประเทศไทย และมีการทำอาชีพเกษตรกรกรรมมาช้านานตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ประชากรทั่วทุกภาคของประเทศไทยส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพนี้ โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากการสัมภาษณ์ผู้นำหมู่บ้านคนปัจจุบันของหมู่บ้านหนองผิง ซึ่งพบว่าหมู่บ้านหนองผิงเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ แห่งหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งอยู่ที่ตำบลคงยาง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม มีจำนวนครัวเรือน 116 ครัวเรือน ประชากร 556 คน ส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน มีความสามัคคีกันดี และมีอาชีพหลักคือการทำนา ซึ่งได้มีการเรียนรู้ สืบสม สืบทอดและปรับตัวมาช้านานตั้งแต่ในอดีตซึ่งเป็นเกษตรกรพื้นบ้าน (ธนวัฒน์ ทองทุม, 2549)

สอดคล้องกับ นันทสาร สีสถับ (2543: 11-30) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทยสาขาเกษตรกรรมความสามารถในการผสมผสานภูมิปัญญา องค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนามาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การเพาะปลูก การขยายพันธุ์พืช การเลี้ยงสัตว์ การเพาะพันธุ์สัตว์ การเกษตรผสมผสาน การทำไร่นาสวนผสม การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

ปัจจุบันการประกอบอาชีพเกษตรกรกรรมแบบดั้งเดิมได้ถูกเกษตรกรแผนใหม่เข้ามามีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน ต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะกับวิถีการประกอบอาชีพของชาวบ้านซึ่งอาจทำให้วัฒนธรรมเกษตรที่สำคัญที่สั่งสมมาช้านานกำลังจะถูกกลืนหายไปเหลือไว้เพียงเครื่องรอยในอดีตเท่านั้น และเพื่อเป็นการฟื้นฟู และอนุรักษ์ประเพณีที่ได้หายไปให้กลับคืนมา ผู้ทำการวิจัยจึงมีความสนใจและต้องการที่จะศึกษาวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา และองค์ความรู้ด้านการเกษตร ทั้งทางด้านการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ของเกษตรกรหมู่บ้านหนองผิง และเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอดภูมิปัญญา และองค์ความรู้ทางการเกษตร เพื่อที่จะได้หาแนวทางในการแก้ไข และหาวิธีการที่จะฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีต่าง ๆ ที่ได้หายไปให้กลับคืนมา และเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาองค์ความรู้ท้องถิ่นให้ยาวนานและยั่งยืนต่อไป

เอกสาร เช่น เอกสารที่ส่งวันเวลาให้กับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานทั่วไปของชาวบ้านบ้านหนองผง ตำบลดงยาง อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานทั่วไปของหมู่บ้านหนองผง ตำบลดงยาง อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร ได้แก่ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ของชาวบ้านบ้านหนองผง ตำบลดงยาง อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม
4. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางการเกษตร ของชาวบ้านบ้านหนองผง ตำบลดงยาง อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม

1.3 ขอบเขตของปัญหา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร ของชาวบ้านหมู่บ้านหนองผง ตำบลดงยาง อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม ปี พ.ศ. 2549 การถ่ายทอดภูมิปัญญาทางการเกษตร ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร รวมทั้งศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางการเกษตรของชาวบ้านผู้ซึ่งประกอบอาชีพทางการเกษตรที่เกี่ยวข้อง

1.4 นิยามศัพท์

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่น ที่ได้มาจากประสบการณ์ของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่อีกคนรุ่นหนึ่ง (สามารถ จันทร์สุรย์, 2536: 145-159)

การเกษตร หมายถึง การปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ โดยอาศัยการเรียนรู้ ประสบการณ์จากการสังเกต การปฏิบัติ และทรัพยากรที่มีอยู่ ทั้งที่ดิน น้ำ อากาศ เพื่อให้ได้ผลผลิตทางการเกษตร (อนันต์ ลิขิตประเสริฐ, 2536: 205-216)

การปลูกพืช หมายถึง การทำไร่ ทำนา ทำสวน

การเลี้ยงสัตว์ หมายถึง การเลี้ยงและการเพาะพันธุ์สัตว์ การจัดการดูแลสัตว์เลี้ยง (การเลี้ยงโค กระบือ เป็ด ไก่ สุกร และการเลี้ยงปลา)

การแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร หมายถึง การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิตผลที่ได้จากการทำการเกษตร เพื่อประโยชน์ต่อการเก็บรักษาเพื่อการบริโภค การเพิ่มมูลค่าของผลิตผล

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบสถานภาพพื้นฐานทั่วไปของชาวบ้านและหมู่บ้านหนองผง ตำบลคงยาง อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม
2. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร ได้แก่ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร ของชาวบ้านบ้านหนองผง ซึ่งสามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการธำรงรักษาภูมิปัญญาและองค์ความรู้ท้องถิ่น เพื่อพัฒนาให้ยั่งยืนต่อไป
3. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางการเกษตร ซึ่งสามารถนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการแก้ไขปัญหา และช่วยเหลือชาวบ้านที่มีลักษณะใกล้เคียงกันได้อย่างถูกต้อง
4. สามารถเป็นข้อมูลพื้นฐานในการส่งเสริมและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืนต่อไป

บทที่ 2

ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความหมายของการเกษตร

การเกษตร หมายถึง ผลิตรวมที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญบางอย่าง เช่น ดิน น้ำ อากาศ แสงแดด และอินทรีย์ชีวิตอื่นๆ เช่น พืช สัตว์ที่จะก่อให้เกิดผลิตผลสำหรับมนุษย์ใช้อุปโภค บริโภค เพื่อให้มนุษย์และสัตว์ดำรงชีวิตอยู่ได้ (ทำนอง สิงคาลวณิช, 2523: 134)

การเกษตร คือ การใช้ศิลปะและวิทยาศาสตร์ในการปฏิบัติกับที่ดินเพื่อให้เกิดการผลิต (มนตรี เพ็ชรทองคำ, 2516: 3)

การเกษตร คนแรกๆ จะเรียนรู้จากปรากฏการณ์ หรือ จากการสังเกต คือ สภาพที่พบเห็นได้ชัดเจนตามธรรมชาติ เช่น ต้นข้าว ชอบขึ้นในพื้นที่ที่มีน้ำขังระดับใดระดับหนึ่ง กระบือกินหญ้าหรือฟางเป็นอาหาร ได้เมื่อเกษตรกรมีความประสงค์จะทำนาปลูกข้าวไว้บริโภค และเลี้ยงกระบือไว้ใช้งาน ก็ต้องปรับแต่งสภาพพื้นที่ให้มีสภาพใกล้เคียงกับธรรมชาติตามที่ได้พบเห็นมาเพื่อปลูกข้าวและหาฟางหรือหญ้าที่เคยสังเกตเห็นมาให้กระบือกิน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ด้วยการเอาอย่างหรือเลียนธรรมชาติ (ทำนอง สิงคาลวณิช, 2523: 144)

2.2 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่ส่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่งระหว่างการสืบทอด มีการปรับประยุกต์และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (ศูนย์กลางความรู้แห่งชาติ, 2548: <http://www.tkc.go.th/index.aspx>)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้อง หรือผู้มีความรู้ในท้องถิ่นต่าง ๆ (ศูนย์กลางความรู้แห่งชาติ, 2548: <http://www.tkc.go.th/index.aspx>)

ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นความรู้เรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การปลูกพืช เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า ทอเสื่อ การสานตะกร้าและเครื่องใช้ด้วยไม้ไผ่ ด้วยหวาย การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องมือทางการเกษตร การฟ้อนรำ การละเล่นต่าง ๆ การรักษาโรคด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การใช้ยาสมุนไพร การนวด ภูมิปัญญาเหล่านี้ เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรา มีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบันด้วย คือ การอนุรักษ์ คือ การรักษาสิ่งที่คงมาไว้

การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่คงมาที่หายไป ที่เลิกไป หรือกำลังจะเลิกให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่น การรื้อฟื้นดนตรีไทย

การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกันให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาลประสานกับการรักษาสมัยใหม่

ภูมิปัญญา หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคม ซึ่งได้สั่งสมและสืบทอดกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคลหรือทรัพยากรความรู้ก็ได้

ภูมิปัญญาพื้นบ้าน หมายถึง การเอาทรัพยากร ความรู้ ทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ในท้องถิ่นแต่ละแห่ง ซึ่งอาจจะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะคนหรือเป็นลักษณะสากลที่หลายๆท้องถิ่นมีคล้ายกันก็ได้ ภูมิปัญญาพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น เกิดจากการที่ชาวบ้านแสวงหาความรู้เพื่อเอาชนะอุปสรรคทางธรรมชาติ ทางสังคมที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและวิถีชีวิตชาวบ้าน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาไทย หมายถึง สิ่งที่เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านที่เกิดจากการสั่งสม สะสม สามารถคิดเอง ทำเอง เป็นความรู้แบบองค์รวมสามารถถ่ายทอดได้ มีความเชื่อมโยง สามารถบูรณาการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นสุขหรือป้องกันหรือแก้ไขปัญหาของท้องถิ่น ได้

ภูมิปัญญาเป็นสินทรัพย์ของประชาชนและชุมชนที่มีการสั่งสมทุนทางปัญญา ความรู้ วัฒนธรรม ทักษะ ฝีมือ ธรรมชาติของชุมชน ความสงบ วิถีชีวิต วัสดุตามธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานหรือทุนทางสังคมของชุมชน เพราะเป็นสิ่งที่ได้รับการสร้างสมและสืบทอดต่อ ๆ มาเป็นสมบัติของคนในชุมชน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความสามารถในการใช้พื้นความรู้สร้างสรรค์งานเพื่อพัฒนาและดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น

การถ่ายทอดความรู้ หรือ การสอน หมายถึง บอกวิชาความรู้ให้แสดงเข้าใจโดยวิธีบอกหรือทำให้เห็นเป็นตัวอย่างเพื่อให้รู้คิดรู้จำ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.3 การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

อบเชย แก้วสุข (2543: 14) กล่าวว่า การถ่ายทอดความรู้ คือ การบอกวิชาความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียน หรือกลุ่มเป้าหมายไปโดยอ้อมโน้มนำ ไม่ได้เรียนวิชาการสอนจากสถาบันใด ๆ แต่จะใช้สามัญสำนึกแบบสังคมปะกิด คือ การเรียนการสอน ที่เกิดขึ้นจากการเลียนแบบและจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัว และใช้การถ่ายทอดโดย

1. ใช้วิธีสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอน ให้ผู้เรียนทำให้เข้าใจแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
2. ใช้วิธีปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย สาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริงและปฏิบัติซ้ำๆจนเกิดความชำนาญ เพราะผลงานที่จะใช้ดำรงชีวิตได้ ต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริง นำเอาไปใช้ประโยชน์ได้ ไม่ใช่ผลงานที่กล่าวอ้างไว้ในตำราเท่านั้น

2.4 กลุ่มเป้าหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในท้องถิ่น ส่วนมากจะเป็นคนในครอบครัว เป็นญาติโดยสายเลือด เนื่องจากความรู้บางอย่าง ผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหนมาก จะไม่แพร่พรายให้คนอื่นรู้ ที่เป็นอย่างนี้เพราะสาเหตุหลายประการ คือ

1. กลัวการแก่งแย่งการทำมาหากิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่จะต้องทำผลผลิตเพื่อค้าขาย
2. กลัวเรื่องชื่อเสียง เกียรติภูมิ และกลัวคนอื่นขโมยภูมิปัญญา ถ้าถ่ายทอดความรู้ให้กับคนอื่นแล้วเขาทำดีกว่า เจ้าตำรับก็จะมีชื่อเสียง
3. มีความเชื่อและถือสัจจะจากปู่ย่า ตา ทวด ที่ต้องการปกปิดเคล็ดลับหรือกลวิธีการผลิต
4. สื่อและเทคโนโลยียังไม่พัฒนาเท่าที่ควร

ปัจจุบันนี้ กลุ่มเป้าหมายของการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นขยายไปสู่สาธารณชนทั่วไปบ้างแล้ว อาจเนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ได้รับการกระตุ้นและการสร้างความตระหนักจากหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เช่น หน่วยงาน พัฒนาชุมชน กรมการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานเกษตร ฯลฯ
2. การถ่ายทอดความรู้ได้รับค่าตอบแทน ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางคนจะตั้งราคาวิชาไว้มากน้อยขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดสำหรับวิชา อาชีพนั้น ๆ
3. สื่อต่าง ๆ ในปัจจุบันมีมากมายหลายประเภท ภูมิปัญญาสามารถถ่ายทอดความรู้โดยใช้สื่อต่างๆ ได้อย่างสะดวก หน่วยงานต่างๆ ที่ให้ การ สนับสนุนภูมิปัญญา ก็สามารถถ่ายทอด สืบทอด เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ความรู้ได้อย่างกว้างขวาง

4. ความจำเป็นในการผลิต ทำให้ภูมิปัญญาต้องถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลอื่นๆ นอกเหนือจากคนในครอบครัวหรือผู้สืบสายเลือด เพื่อต้องการเพิ่มผลผลิตสู่ตลาด (อบเชย แก้วสุข, 2543: 14)

2.5 ลักษณะของภูมิปัญญา

1. เกิดจากภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกคนรุ่นหนึ่ง หรือถ่ายทอดความรู้เดิมจากบรรพบุรุษที่มีอยู่ในท้องถิ่น

2. เป็นเรื่องของการเรียนรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) ความเชื่อ (Belief) และพฤติกรรม (Behavior) ของคนในชุมชน

3. แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมองค์กรวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต

4. เรื่องการแก้ไขปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม

5. แกนหลักหรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิต เป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่าง ๆ

6. มีลักษณะเฉพาะตัวและเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

7. มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อปรับความสมดุล ในการพัฒนาสังคม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากสังคมอื่น สิ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่าง มีหลายประการด้วยกัน ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยเกิดจากพื้นฐานทางการเกษตร เนื่องจากคนไทยประกอบอาชีพเกษตรกรรมประมาณ ร้อยละ 80 ของประชากรทั้งประเทศ ชีวิตประจำวันของคนไทยส่วนใหญ่จึงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการทำไร่ นา การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การจับสัตว์น้ำ ตัวอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านนี้ เช่น "เกวียน" ใช้ในการขนส่งผลิตผลทางการเกษตร เครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์น้ำ เครื่องมือในการเก็บเกี่ยวผลผลิตต่าง ๆ เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยส่วนใหญ่มาจากพุทธศาสนา คนไทยนับถือศาสนาพุทธ ประมาณ ร้อยละ 95 คำสอนของศาสนาพุทธรวมทั้งประเพณีเกี่ยวกับศาสนามีส่วนสำคัญในการสร้างภูมิปัญญา เช่น การทำบาตรพระ การหล่อพระพุทธรูป การหล่อและแกะสลักเทียนพรรษา การก่อสร้างโบสถ์ เจดีย์ จิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์ เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย เกิดจากการทดลองใช้ชีวิตจริง เช่น เรื่องเกี่ยวกับยาสมุนไพร การนวดไทย อาหารไทย น้ำดื่มสมุนไพร กระทำซ้ำหลาย ๆ ครั้ง จนมั่นใจว่าเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต จึงบันทึกเอาไว้ให้คนรุ่นหลังได้ใช้ต่อไป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยมีการบอกเล่าสืบต่อกันมา เมื่อสามารถแนวปฏิบัติเรื่องใดได้ชัดเจนแล้ว ก็จะมีการจดจำเอาไว้หรือบันทึกไว้ด้วยใบลาน แล้วบอกเล่าให้คนรุ่นลูกรุ่นหลานได้ทราบ และปฏิบัติต่อไปได้ด้วยไม่ต้องเสียเวลาศึกษาหรือทดลองทำอีก จึงทำให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากคนรุ่นเก่าไปสู่คนรุ่นใหม่ เป็นเสมือนมรดกของสังคมไทย (กฤษรา วงษาสันต์, 2543: 15)

2.6 ลักษณะของภูมิปัญญาที่มีผลต่อการพัฒนา

ลักษณะของภูมิปัญญาที่มีต่อการพัฒนา สามารถแบ่งแยกได้ดังนี้ คือ 1) ความรู้เดิมในเรื่องนั้นๆผสมผสานกับความรู้ใหม่ 2) การสังสมหรือการสืบทอดมาจากเรื่องนั้น ๆ 3) ประสบการณ์เดิมที่สามารถเทียบได้กับประสบการณ์ใหม่ 4) สถานการณ์ที่ไม่มั่นคงและหาทางออกไม่ได้ และ 5) รากฐานทางวัฒนธรรมหรือความเชื่อ (อบเชย แก้วสุข, 2543: 105)

2.7 สาขาของภูมิปัญญา

โดยทั่วไปจะมีการกำหนดประเภทของภูมิปัญญาที่มีความหลากหลาย ทั้งนี้เพื่อให้มีวัตถุประสงค์ในการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์และตรงกับสาขา ซึ่งมีการแบ่งประเภทของภูมิปัญญาไว้ 11 สาขา ดังนี้ (อบเชย แก้วสุข, 2543: 105)

1. เกษตรกรรม เป็นความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานความรู้เดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น เกษตรผสมผสาน การแก้ปัญหาเกษตรด้านการตลาด

2. อุตสาหกรรมและหัตถกรรม เป็นการใช้จักประดิษฐ์ใช้เทคโนโลยีในการแปรรูปผลผลิตและวิธีการแก้ไขปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ตลอดทั้งการผลิต และการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานอาหาร กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม

3. การแพทย์แผนไทย เป็นความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยการเน้นให้ชุมชนมีความสามารถที่จะพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพร การนวดแผนโบราณ การดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน

4. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นความสามารถในการจัดการ และการอนุรักษ์ทรัพยากร การพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสวดชะตาแม่น้ำ การอนุรักษ์ป่าชายเลน

5. กองทุนธุรกิจชุมชน เป็นความสามารถในการจัดการบริหารด้านการสะสมและบริหาร เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กองทุนและธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและ โภคทรัพย์ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของการออมทรัพย์เพื่อการผลิต

6. สวัสดิการ เป็นความสามารถในการจัดการสวัสดิการ ในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้มีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ รักษาพยาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการชุมชน

7. ศิลปกรรม เป็นความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทศนศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านและนันทนาการ

8. การจัดการ เป็นความสามารถในการบริหารจัดการทางด้านต่าง ๆ ของชุมชน ตลอดจน ทั้งทางด้านสังคมอื่น ๆ ในสังคมไทย

9. ภาษาและวัฒนธรรม เป็นความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับทางด้านภาษา ทั้ง ภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษาตลอดจนวรรณกรรมทุกประเภท พื้นฟูการเรียน การสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ

10. ศาสนาประเพณี เป็นความสามารถในการประยุกต์และปรับหลักธรรม คำสอนทาง ศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้เกิดผลดีต่อ สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

11. อาหารและโภชนาการ เป็นความรู้ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์ ผลิต คิดค้น ทางด้านอาหารและโภชนาการที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่เหมาะสมกับชุมชนและสถานการณ์ เป็นสินค้าและบริการที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย รวมถึงการเพิ่มคุณค่าของทรัพยากรท้องถิ่นด้วย

2.8 การเก็บรักษา การออม และการจัดจำหน่ายผลิตผลพืชและสัตว์

2.8.1 การเก็บรักษาผลิตผลพืช

สังศรี มหาสวัสดิ์ และคณะ (2526: 429) ได้กล่าวถึง การเก็บรักษาผลิตผลพืชมี เหตุผลหลายประการ คือ เก็บไว้ทำพันธุ์ เพราะยังไม่ถึงฤดูปลูก เก็บสำรองไว้ใช้ในยามฉุกเฉิน หรือ มีภัยธรรมชาติ หรือเก็บไว้รอขายเพื่อให้ได้ราคา ในการเก็บรักษาผลิตผลพืชนั้น มีสิ่งสำคัญ ที่ควรศึกษา คือการเปลี่ยนแปลงของผลิตผลภายหลังการเก็บเกี่ยว และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเก็บ รักษา

2.8.1.1 การเปลี่ยนแปลงของผลิตผลภายหลังการเก็บเกี่ยว

การเก็บรักษาผลิตผลพืช สิ่งสำคัญที่สุดสิ่งหนึ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ พืชผล ภายหลังการเก็บเกี่ยว นั้นยังมีชีวิตอยู่ การเปลี่ยนแปลงย่อมแตกต่างกันในพืชผลแต่ละชนิด เช่น เมล็ดพืชและพืชผลสดย่อมมีการเปลี่ยนแปลงต่างกัน และแม้แต่เมล็ดพืชต่างชนิดกันหรือผักผลไม้ เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ต่างชนิดกัน ก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันไปด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับส่วนประกอบทางเคมีของแต่ละพืช และสภาพแวดล้อมภายนอก

โดยทั่วไปการเปลี่ยนแปลงของพืชจะเป็นไปอย่างช้า ๆ การเก็บเมล็ดเพื่อไว้ใช้ทำพันธุ์แตกต่างจากการเก็บไว้ใช้เป็นอาหาร เพราะเมล็ดที่เก็บไว้ทำพันธุ์จะต้องรักษาชีวิตของต้นอ่อนภายในเมล็ดไว้เพื่อให้งอกเป็นต้นพืชได้ต่อไป เมล็ดของพืชชนิดต่าง ๆ จะมีชีวิตอยู่ได้นานแตกต่างกันไป เมล็ดของพืชที่ปลูกกันอยู่ทั่ว ๆ ไป จะมีชีวิตอยู่ได้นาน 1-3 ปี แต่บางชนิด อยู่ได้เพียง 2-3 สัปดาห์เท่านั้น

การเปลี่ยนแปลงของพืชผลสด พืชผัก ผลไม้และดอกไม้ นั้นต่างจากการเปลี่ยนแปลงของเมล็ดพืชตรงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วมาก จึงไม่สามารถเก็บรักษาไว้ได้นาน พืชผลแต่ละชนิดมีอัตราการหายใจและการคายน้ำต่างกัน

การคายน้ำมีความสำคัญมากในพืชผลสดเพราะทั้งผักและผลไม้จะมีน้ำเป็นองค์ประกอบอยู่ร้อยละ 85-95 ถ้ามีการสูญเสียน้ำมากจะเน่าเสียง่าย พืชที่มีพื้นที่ผิวมาก ๆ เช่น ใบผักต่าง ๆ จะสูญเสียน้ำง่าย พืชที่มีผิวหนาและมีขี้ผึ้งเคลือบจะสูญเสียน้ำช้า และนอกจากนี้การสูญเสียน้ำจะเกิดขึ้นได้ง่ายตามบาดแผลต่าง ๆ

2.8.1.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเก็บรักษา

1) ปัจจัยเนื่องจาก ตัวพืชเอง คือ ความแข็งแรงสมบูรณ์และความสะอาดปราศจากบาดแผลและศัตรูของพืชผล เพราะการเก็บรักษาผลิตผลหลังเก็บเกี่ยวเป็นการรักษาคุณภาพเดิมของผลิตผลให้คงอยู่ตลอดเวลาที่เก็บแต่ไม่สามารถทำให้คุณภาพดีกว่าเดิมได้

2) ปัจจัยเนื่องจากสภาพแวดล้อมภายนอก ได้แก่ ความชื้น อุณหภูมิ และศัตรูธรรมชาติต่างๆ

2.8.2 การถนอมผลิตผลจากพืช

ผลิตผลพืชทุกชนิดจากการเกษตรเป็นสิ่งที่เน่าเสียง่าย จะเริ่มเสื่อมคุณภาพ ภายหลังจากการเก็บเกี่ยว ซึ่งนับว่าเป็นการสูญเสียน้ำโดยเปล่าประโยชน์ จุดมุ่งหมาย ของการถนอมผลิตผลพืชจึงมุ่งที่จะป้องกันการเน่าเสีย เพื่อลดการสูญเสียดังกล่าว โดยการใช้วิธีการต่างๆเพื่อให้พืชผักหรือผลิตผลที่เหลือกิน เหลือใช้เกินความต้องการ หรือขายได้ราคาดี เก็บไว้ได้นานขึ้น และสามารถรับประทานในเวลาต่อไปได้โดยไม่เสียหาย

วิธีการถนอมอาหาร

วิธีการถนอมอาหาร โดย ทั่วๆ ไป มีอยู่ 6 วิธี คือ 1) การทำให้แห้ง 2) การดอง 3) การทำเค็ม 4) การใช้น้ำตาล 5) การใช้สารเคมี และ 6) การควบคุมอุณหภูมิ (สงศรี มหาสวัสดิ์ และคณะ, 2526: 390)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.8.3 การถนอมผลผลิตจากสัตว์

สังศรี มหาสวัสดิ์ และคณะ (2526: 421) ได้กล่าวถึงการถนอมผลผลิตจากสัตว์ไว้ ดังนี้ เนื้อสัตว์เป็นอาหารที่จำเป็นของมนุษย์ เพราะเนื้อสัตว์มีสารอาหารที่สำคัญ คือ โปรตีนและต่อการเจริญเติบโต และซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอของร่างกาย ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีการถนอมและแปรรูปเนื้อสัตว์เพื่อให้สามารถเก็บรักษาเนื้อสัตว์ใสภาพของสด หรือในรูปผลิตภัณฑ์ไว้เป็นเวลานาน ๆ ทำให้มีเนื้อและผลิตภัณฑ์เนื้อบริโภค ตลอดปี

การถนอมเนื้อสัตว์ หมายถึง การเก็บรักษาเนื้อสัตว์ โดยกรรมวิธีต่าง ๆ เพื่อให้เนื้อนั้นอยู่ในสภาพที่ใกล้เคียงกับของสดมากที่สุด หรือเกิดการสูญเสียน้อยที่สุดทางด้านคุณค่าทางโภชนาการ สี กลิ่น รส และลักษณะเนื้อ โดยให้มีคุณลักษณะเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การถนอมและการแปรรูปเนื้อสัตว์จะประกอบขึ้น คือ

1. สามารถเก็บรักษาเนื้อสัตว์ไว้ได้นาน ๆ ทำให้มีอาหารเพียงพอ
2. สามารถแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์หลายชนิด เป็นการป้องกันสินค้าล้นตลาด และราคาตกต่ำ
3. เนื้อสัตว์ที่แปรรูปแล้ว ช่วยให้เกิดการกระจายอาหารไปตามแหล่งต่าง ๆ ได้สะดวกและทั่วถึง
4. การที่มีเนื้อสัตว์บริโภคสม่ำเสมอ ช่วยป้องกันโรคขาดสารอาหาร
5. ทำให้ประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้น จากการเพิ่มผลผลิตของเนื้อสัตว์จากการแปรรูป

การถนอมและการแปรรูปเนื้อสัตว์ ทำได้หลายวิธี เช่น การแช่เย็น คือ เก็บเนื้อในตู้เย็นชั้นติดกับช่องทำน้ำแข็ง สามารถเก็บเนื้อได้นาน 2-3 วัน การแช่แข็งโดยการเก็บเนื้อในช่องทำน้ำแข็งของผู้เย็น สามารถเก็บเนื้อได้นาน เป็นเดือนหรืออาจเป็นปี โดยคุณภาพของเนื้อ ไม่เปลี่ยนแปลง

2.8.4 การถนอมผลผลิตจากสัตว์น้ำ

สัตว์น้ำที่จับได้จาก แหล่งน้ำธรรมชาติ และจากบ่อเลี้ยง มักจะถูกส่งไปจำหน่ายสู่ตลาด เพื่อให้ถึงผู้บริโภค นอกจากผู้บริโภคจะนำสัตว์น้ำไปประกอบอาหารในชีวิตประจำวันแล้ว ยังอาจนำไปถนอมอาหาร หรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชนิดต่าง ๆ เพื่อจะได้เก็บไว้บริโภคได้นาน ๆ ในทำนองเดียวกัน ถ้าสัตว์น้ำล้นตลาดมากเกินความต้องการของผู้บริโภค ผู้จำหน่ายอาจถนอมอาหารหรือแปรรูป เป็นผลิตภัณฑ์ชนิดต่าง ๆ ไว้บริโภคเองในฤดูกาลที่ขาดแคลนสัตว์น้ำชนิดนั้น หรือจำหน่ายเป็นสินค้า ซึ่งจะสามารเก็บรักษา ไว้ได้นานและอาจจำหน่ายได้ราคาดีกว่าจำหน่ายสัตว์น้ำสด ๆ วิธีการถนอมสัตว์น้ำ ทำได้หลายวิธี แต่ที่นิยมคือ การตากแดด และการรมควัน (สังศรี มหาสวัสดิ์ และคณะ, 2526: 429)

ตารางที่ 1 ประเภทของเนื้อสัตว์ วิธีการนอม และแปรรูป รวมทั้งระยะเวลาที่เก็บรักษาได้

ประเภทของเนื้อ	วิธีการนอมและแปรรูป	ระยะเวลาที่เก็บรักษาได้
เนื้อวัว	แช่เย็น	1-2 วัน
	แช่แข็ง	12 เดือน
	ตากแห้ง	1 เดือน
	รมควัน	1 เดือน
	บรรจุกระป๋อง	12 เดือน
เนื้อหมู	แช่เย็น	1-2 วัน
	แช่แข็ง	12 เดือน
	รมควัน	1 เดือน
	หมูหย่อง	2-3 เดือน
	หมูแผ่น	1 เดือน (แช่ในตู้เย็น)
	กุนเชียง	2 เดือน (แช่ในตู้เย็น)
	บรรจุกระป๋อง	12 เดือน
เนื้อไก่	แช่เย็น	12 ชั่วโมง
	แช่แข็ง	1 เดือน
	ไก่หย่อง	2-3 เดือน
	บรรจุกระป๋อง	12 เดือน

ที่มา: ส่งศรี มหาสวัสดิ์ และคณะ, 2526: 421

2.9 ปัญหาด้านต่าง ๆ ทางการเกษตร

ส่งศรี มหาสวัสดิ์ และ คณะ (2526: 457) ได้กล่าวถึงปัญหาต่าง ๆ ทางการเกษตร ดังนี้

2.9.1 ปัญหาโครงสร้างและบริการขั้นพื้นฐานทางการเกษตร

1) ปัญหาด้านที่ดิน

ความลาดชันของพื้นที่สำหรับประกอบการเกษตร

การที่พื้นที่มีความลาดชัน หรือมีสภาพลุ่ม ๆ ดอน ๆ ทำให้การดำเนินการเกษตรมีขีดจำกัดมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเลือกชนิดของพืชที่ปลูก การจัดระบบชลประทาน ซึ่งจำเป็นต้องลงทุนมากกว่า การจัดระบบชลประทานในพื้นที่ที่ค่อนข้างจะราบเรียบ นอกจากนี้ ความลาดชันของพื้นที่ยังเป็นสาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะทำให้เกิดการชะล้างหน้าดินในช่วงที่มีฝนตกหนัก หรือ มีการไหลบ่าของน้ำ ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งความเสื่อม ความอุดมสมบูรณ์ของดิน ถึงแม้ว่าจะเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

มีแนวทางในการป้องกัน การชะล้างหน้าดิน โดยการจัดทำแนวคันดินก็ตาม แต่ก็ไม่ใช่เป็นแนวทางที่สามารถดำเนินการได้ทั่วไป

ธรรมชาติของดินมีคุณภาพต่ำ ธรรมชาติ ของดินในประเทศไทย โดยทั่วไป ยังมีคุณภาพต่ำ โดยเฉพาะคุณสมบัติของดินอันเนื่องมาจากการมีสภาพเป็นดินเค็ม ดินเปรี้ยว ดินพรุ ดินเหมืองแร่เก่า ย่อมส่งผลกระทบต่อผลผลิต เกษตรกรจำเป็นต้องลงทุนในการผลิตสูงขึ้น และในบางสภาพของพื้นดินไม่อาจจะทำการผลิตได้ เมื่อคำนึงถึงการลงทุน หรือเมื่อพิจารณาในเชิงธุรกิจ อย่างไรก็ตามการที่สภาพของดินมีคุณภาพในการผลิตต่ำจึงทำให้เกษตรกรบางกลุ่มดำเนินการผลิตไปตามยถากรรม และไม่มี ความกระตือรือร้นในการปรับปรุงการผลิต จนกระทั่งเกิดความเคยชินบ้างก็มี

ดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งอาจเกิดขึ้นเอง โดยธรรมชาติ เช่น การพังทลาย หรือการชะล้างหน้าดิน หรืออาจเกิดขึ้นจากผลของการประกอบการเกษตรที่ไม่เหมาะสม เช่น การปลูกพืชชนิดเดียวต่อเนื่องเป็นเวลาหลายปี การขาดการบำรุงดิน เมื่อสภาพของดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ การที่จะประกอบการเกษตรในพื้นที่ดังกล่าว ย่อมต้องใช้วิทยาการต่าง ๆ เข้าช่วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเตรียมดิน การบำรุงดินด้วยปุ๋ยเคมีและปุ๋ยอินทรีย์ หรือด้วยวิธีการอื่น ๆ ทำให้อัตราการลงทุนในการผลิตสูงขึ้น จนกระทั่งในบางครั้งเกินขีดความสามารถของเกษตรกรในการที่จะหวนกลับมาพัฒนาความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ดิน (สังศรี มหาสวัสดิ์ และ คณะ, 2526: 457)

2) ปัญหาทางด้านแรงงาน แรงงานเป็นปัจจัยการผลิตที่ไม่เห็นเป็นตัวตน แต่เป็นบริการที่เกิดจากมนุษย์ ประสิทธิภาพของแรงงานจะแตกต่างกันไปตามความสามารถของผู้ผลิต แรงงานแต่ละคน ลักษณะของแรงงานเกษตร โดยทั่วไป ส่วนมากเป็นแรงงานครอบครัว มีระดับการศึกษาต่ำ ประกอบกับสภาพการเกษตรของไทย เป็นผลิตกรรมขนาดเล็ก มีรายได้น้อย มีโอกาสจัดหาเครื่องจักรกลทุนแรงมาใช้ในกิจการ ได้โดยยาก ทำให้แรงงานส่วนใหญ่จำกัอยู่ในกิจกรรมทางการเกษตร

3) ปัญหาด้านเงินทุน การขาดเงินทุนดำเนินการผลิตของเกษตรกรทำให้เกษตรกรบางส่วนต้องเช่าที่ดินจากผู้มีประเภทหนึ่ง คือ ให้เช่าทั้งที่ดินและมีบริการสินเชื่อเพื่อการผลิตด้วย

4) ปัญหาด้านการตลาด ความเสียเปรียบในการจำหน่ายผลิตผล ซึ่งมีการสืบเนื่องมาจากการมีรายได้น้อย ประการหนึ่ง การใช้จ่ายเงินออกไปเพื่อการลงทุนระหว่างฤดูกาลเพาะปลูก จนอาจถึงขั้นประสบกับการขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียนใช้จ่ายในครัวเรือน อีกประการหนึ่ง และในบางกรณี อาจตกอยู่ในภาวะเป็นหนี้ ทำให้ต้องรีบขายผลิตผลทันทีที่เก็บเกี่ยวผลิตผลเสร็จ เพื่อนำมาใช้จ่ายสิ่งจำเป็นต่อการครองชีพประจำวัน หรือนำไปใช้หนี้โดยเร็ว เพื่อป้องกันการเพิ่มหนี้อันเกิดจากดอกเบี้ย สภาพปัญหาตลาดเกษตรของไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ที่มีอยู่ในปัจจุบัน สามารถจำแนกได้ 3 ลักษณะ คือ ลักษณะทั่วไป ลักษณะเฉพาะสินค้า และพ่อค้าคนกลาง

2.9.2 ปัญหาทั่วไปของระบบตลาดเกษตร

สังศรี มหาสวัสดิ์ และ คณะ (2526: 457) กล่าวถึง ปัญหาทั่วไปของระบบตลาดเกษตร ดังนี้

- 1) อำนาจการต่อรองทางการซื้อขายของผู้ผลิตหรือเกษตรกรยังอยู่ในระดับต่ำ โดยเฉพาะในท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกลเส้นทางคมนาคมหรือมีการคมนาคมขนส่งที่ไม่สะดวก
- 2) สถาบันตลาดกลางทางการเกษตรที่จะเป็นแหล่งอำนวยความสะดวกในการซื้อขายยังขาดแคลน และที่มีอยู่ยังมีระบบการดำเนินงานที่สมบูรณ์
- 3) สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน โดยเฉพาะถนนชนบทและระบบการกระจายข่าวสารและบริการพาณิชย์ของรัฐยังไม่ทั่วถึง การเก็บรักษาสินค้ารวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานและยังขาดแคลน
- 4) ระบบการตลาดในรูปแบบที่ไม่เป็นอิสระ เป็นระบบตลาดที่มีการลงทุนระดับสูงจากบริษัทต่าง ชาติ มีการผูกขาดทางเทคโนโลยีสูง มีการนำผลตอบแทนออกนอกประเทศ
- 5) การแทรกแซงของรัฐในรูปแบบของการรับซื้อหรือพยุงราคาและการช่วยเหลือทางด้านปัจจัยการผลิตโดยตรงแก่ผู้ผลิต ยังเป็น ไปไม่ทั่วถึงและไม่เป็นมาตรการที่ขยับราคาและรายได้ของผู้ผลิตให้สูงขึ้นเป็นการถาวรได้
- 6) กำหนดราคาโดยมีผลทำให้ความต้องการสินค้าตลาดเคลื่อนไหว และเป็นการไม่ใส่ใจของใจแก่ผู้ผลิตในการปรับปรุงคุณภาพของสินค้าทำให้สินค้าขาดแคลน
- 7) โครงการจำหน่ายสินค้าราคาถูกแก่ผู้มีรายได้น้อยยังขึ้น ไปไม่ทั่วถึงทั้งในเมืองและชนบท
- 8) มาตรการส่งออกที่กำหนดขึ้น โดยรัฐทั่วไปนั้นยังไม่เอื้ออำนวยให้เกิดความเพิ่มพูนประสิทธิภาพ และการขยายขนาดธุรกิจของธุรกิจส่งออก

2.9.3 ปัญหาเฉพาะสินค้า

- 1) ระบบตลาดของสินค้าประเภทผัก ผลไม้ ผลิตภัณฑ์ปศุสัตว์ยังไม่ได้รับการพัฒนา ด้านการจัดเกรดมาตรฐาน ทำให้ไม่สะดวกต่อการกำหนดราคาที่สัมพันธ์กันกับเกรดและคุณภาพสินค้า
- 2) การแทรกแซงตลาดของรัฐในระดับส่งออกและระดับ นำผู้บริโภค ในกรณีของ ข้าว ข้าวโพด น้ำตาล มีผลหลักคั้นให้ระดับราคาผู้ผลิตคงเสถียรภาพในระดับต่ำ
- 3) การกำหนดราคา ขั้นต่ำและโควตา ส่งออกสำหรับข้าวโพด น้ำตาล ก่อให้เกิดการขายสิทธิแก่ผู้มีสิทธิถือโควตา และก่อให้เกิดการซื้อขายโควตาส่งออก ซึ่งเป็นการสร้างความไม่มีความโปร่งใสและเป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เสถียรภาพให้แก่ตลาดภายใน

4) การกำหนดเขตมิให้มีการค้าสุกรข้ามเขต ทำให้เกิดการผูกขาดตลาด ทั้งในตลาด ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

5) ทางด้านตลาดสัตว์น้ำทะเล การกำหนดราคาปัจจัยการผลิตที่ต่ำ โดยเฉพาะราคานี้ เป็นเชื้อเพลิงเพื่อการประมง และการส่งเสริมด้านราคาส่งออกที่สูง (สังศรี มหาสวัสดิ์ และ คณะ, 2526: 457)

2.9.4. ปัญหาพ่อค้าคนกลาง

วิชูรย์ เกี่ยมจำรูญ (2539: 22-29) กล่าวถึง สภาพปัญหาของการเกษตรปัจจุบันว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของการเกษตรกรรมแผนใหม่ และประเทศโลกที่สาม ที่ชัดเจนได้แก่ ปัญหาการพังทลายของดิน ปัญหาดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ ปัญหามลพิษในสิ่งแวดล้อม และปัญหาการระบาดของโรคแมลง

เกษตรกรรมแผนใหม่ที่มุ่งเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร โดยการใช้ปุ๋ยเคมีในการบำรุงดิน และใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชได้ก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่นกัน กล่าวคือ การใช้สารเคมีในระยะยาวนาน ทำให้ธาตุอาหารในดินถูกดึงมาใช้ประโยชน์โดยการขาดการบำรุงรักษา การใช้สารเคมี ไม่ใช่การบำรุงดิน หากแต่เป็นการอัดแร่ธาตุอาหารให้พืชและกระตุ้นให้พืชดูดแร่ธาตุอื่น ๆ ที่มีอยู่ในดินมาใช้อย่างหนัก การเสื่อมสลายของธาตุอาหารในดินเห็นได้ชัดเจนจากการเสื่อมประสิทธิภาพ การใช้ปุ๋ยลดลงเมื่อเวลาผ่านไป

การใช้เคมีกำจัดศัตรูพืช ก่อให้เกิดปัญหาสารพิษตกค้างในสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ เนื่องจากในความเป็นจริงแล้ว สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช ที่เราใช้ในครั้งหนึ่ง ๆ นั้นจะใช้ประโยชน์ได้เพียงร้อยละ 25 ที่เหลืออีก ร้อยละ 75 จะกระจายสะสมในสิ่งแวดล้อม เช่น สะสมในดิน น้ำ อากาศ และประการที่สำคัญ คือ การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชมิได้ทำลายเฉพาะแมลงและพืชที่เป็นเป้าหมายเท่านั้น หากแต่เป็นการทำลายแมลงที่เป็นประโยชน์ควบคู่ไปด้วย ซึ่งทำให้เกิดภาวะไร้สมดุลระหว่างแมลงศัตรูพืชและแมลงศัตรูธรรมชาติ ผลที่ตามมาก็คือ ทำให้เกิดการระบาดของแมลงศัตรูพืชอย่างรุนแรง

นอกจากนี้ การทำเกษตรแผนใหม่ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มผลผลิตต่อไร่และผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ได้นำไปสู่ระบบการปลูกพืชเชิงเดี่ยว (Monoculture) และการขยายพื้นที่ทำการเกษตรเข้าไปสู่พื้นที่ป่า และพื้นที่ซึ่งอ่อนไหวต่อการพังทลายของระบบนิเวศ ผลที่ตามมาคือ การทำการเกษตรในลักษณะดังกล่าว ได้นำไปสู่การสูญเสียพื้นที่ป่า อันเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่ป้องกันและนำความอุดมสมบูรณ์มาสู่มวลมนุษย์ การสูญเสียความหลากหลายทาง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นอนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชีวภาพ (Biodiversity) อันเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญในการหล่อเลี้ยงมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ทั้งหมด

2.10 ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ

เกษตรกรรมแผนใหม่ มีเป้าหมายสำคัญ คือ การเพิ่มผลผลิตเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนอาหาร และการเพิ่มรายได้แก่เกษตรกร แต่ในทางปฏิบัติ ปัญหาดังกล่าวไม่สามารถแก้ไขได้ บรรลุเป้าหมาย แม้ว่าปัจจุบันผลผลิตของโลกเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากเมื่อเทียบกับอดีต แต่ปัญหาการขาดแคลนอาหาร ยังคงเป็นปรากฏการณ์ที่คงอยู่โดยเฉพาะในประเทศโลกที่สาม

นอกจากนี้การเพิ่มผลผลิต ก็ได้หมายความว่าเกษตรกรจะประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจ ในทางตรงกันข้ามกลับปรากฏว่า เกษตรกรเป็นจำนวนมากทั้งในประเทศที่ด้อยพัฒนาและประเทศพัฒนาแล้วต่างก็ประสบความล้มเหลวทางเศรษฐกิจ ต้นทุนการผลิตสูงกว่ารายได้เกิดปัญหาหนี้สินจนต้องเคลื่อนย้ายไปประกอบอาชีพอื่นเป็นจำนวนมาก

2.11 ผลกระทบต่อการพัฒนาการของภูมิภาคท้องถิ่น

เกษตรกรรมแผนใหม่ไม่เพียงแต่เปลี่ยนวิถีชีวิต ระบบเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรเท่านั้น ความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนอีกประการหนึ่งก็คือ ผลที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงด้านความคิด ที่มีต่อภูมิภาคในสังคมของไทยเอง

นับตั้งแต่เราได้ส่งนักเรียนไทยไปศึกษาการเกษตรจากต่างประเทศ และเชื่อเชิญให้ผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศเข้ามาวางรากฐานการพัฒนาการเกษตรในสังคมไทย ภูมิภาคท้องถิ่นก็ถูกละเลย ด้วยเข้าใจว่าเป็นความเชื่อหรือวิถีปฏิบัติที่ไม่ทันสมัยไม่เป็นวิทยาศาสตร์และไม่มีประสิทธิภาพ ทศนะที่เหยียดหยามต่อภูมิภาคของเราเองอย่างรุนแรงมากยิ่งขึ้น เมื่อเริ่มยุคการปฏิวัติเขียว ซึ่งความรู้และแนวทางการพัฒนาการเกษตรถูกรวมศูนย์อยู่ในสถาบันการเกษตรต่างๆ ของรัฐ และบริษัทธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่

การพัฒนาและการแก้ไขปัญหาในการเกษตรกลายเป็นบทบาทของผู้เชี่ยวชาญทางการเกษตรจากหน่วยงานของรัฐ มหาวิทยาลัยและบริษัทการเกษตร ในขณะที่เกษตรกรกลับกลายเป็นเพียงผู้รับบริการ ที่สำคัญ คือ เกษตรกรถูกทำให้ขาดความเชื่อมั่นในภูมิภาคของตนและบรรพบุรุษที่สั่งสมมานับพันปี ทั้ง ๆ ที่ขณะนี้เป็นที่ยอมรับกันมากขึ้นทุกทีแล้วว่า ภูมิภาคหลาย ๆ ด้านของเกษตรในประเทศโลกที่สาม เป็นความรู้ที่มีคุณค่าต่อการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นกับการเกษตรสมัยใหม่ในปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจาก ภูมิภาคของเกษตรในประเทศโลกที่สามถูกถอดสรุปออกมาจากประสบการณ์ของคนรุ่นแล้วรุ่นเล่ามานับพัน ๆ ปี ภายใต้ระบบนิเวศที่พวกเขา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อิงอาศัยอยู่

ปัญหาสำคัญที่เกษตรกรในเขตเกษตรก้าวหน้าในประเทศไทย กำลังเผชิญอยู่ คือ ปัญหาผลกระทบจากการใช้สารเคมีการเกษตรที่มีผลต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เกษตรกรจำนวนมากมิได้พอใจกับการใช้สารเคมีในการกำจัดแมลงแต่ก็จำเป็นต้องใช้ยู่ต่อไป เนื่องจากปราศจากทางเลือก (อรรถพร ตันสกุล, 2539, อังโคบ วิชुरย์ เลียนจำรูญ, 2539: 22-29)

73093

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยการศึกษา เรื่อง การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผอง ตำบลคงยาง อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

3.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นเกษตรกรที่มีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไปที่ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม ของหมู่บ้านหนองผอง ตำบลคงยาง อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม ในปี พ.ศ. 2549 จำนวนทั้งหมด 188 คน จาก 70 ครัว

3.2 การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่าง จากประชากรผู้ทำการเกษตร ของชาวบ้าน บ้านหนองผอง ตำบลคงยาง อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบ เฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ทำการกำหนดเกณฑ์ตัวอย่าง เกษตรกรที่มีอายุ 40 ปีขึ้นไป จำนวน 1 รายต่อครัว เนื่องจากเชื่อได้ว่า มีประสบการณ์ในการทำเกษตร ซึ่งมีกลุ่ม ตัวอย่างจำนวนรวมทั้งสิ้น 70 ราย

3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นมา เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ต่างๆ จากเกษตรกร ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามแบบปิดและปลายเปิด

3.3.2 วิธีดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์

- 1) ศึกษาวัตถุประสงค์ในการวิจัย และศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อ กำหนดประเด็นและขอบเขตของแบบสัมภาษณ์
- 2) ดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- 3) นำแบบสัมภาษณ์ให้อาจารย์ที่ปรึกษาปัญหาพิเศษตรวจสอบความถูกต้อง
- 4) นำแบบสัมภาษณ์มาแก้ไขตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาปัญหาพิเศษแนะนำ ซึ่งแบบสัมภาษณ์สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ตอน ดังต่อไปนี้
  - ตอนที่ 1 สภาพพื้นฐานทั่วไปของชาวบ้าน บ้านหนองผง ตำบลคงยาง อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม
  - ตอนที่ 2 สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน บ้านหนองผง
  - ตอนที่ 3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร
  - ตอนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร
- 5) นำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองใช้กับชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผงจำนวน 5 ราย เพื่อหาข้อบกพร่องของแบบสัมภาษณ์ ทำการปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ และนำไปสัมภาษณ์เกษตรกรต่อไป

3.3.3 วิธีการดำเนินการสัมภาษณ์

ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์กับเกษตรกร ในหมู่บ้านหนองผง ตำบลคงยาง อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม ด้วยตนเอง ระหว่างวันที่ 30 ธันวาคม 2549 ถึงวันที่ 7 มกราคม 2550 และวันที่ 25-28 มกราคม 2550 โดยการสัมภาษณ์เกษตรกร จำนวนทั้งหมด 54 คน จาก 70 คน คิดเป็นร้อยละ 77.14 ซึ่ง ตัวอย่าง 16 คนที่ไม่สามารถทำการสัมภาษณ์ได้เนื่องจาก ช่วงเวลาดังกล่าว ไม่ได้อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน

3.3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ

การวิจัยครั้งนี้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) เพื่ออธิบายและพรรณนาข้อมูลในเชิงปริมาณและคุณภาพ

บทที่ 4

ผลการวิจัยและวิจารณ์ผล

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานทั่วไปของชาวบ้าน บ้านหนองผง ตำบลคงยาง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม 2) เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานทั่วไปของหมู่บ้านหนองผง 3) เพื่อศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร ได้แก่ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้านบ้านหนองผง และ 4) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอดของภูมิปัญญาทางการเกษตรของชาวบ้านบ้านหนองผง ผู้วิจัยสามารถสัมภาษณ์ชาวบ้านได้ทั้งหมด 54 คน จาก 70 คน (ตัวแทน 54 ครัวเรือน จาก 70 ครัวเรือน) คิดเป็นร้อยละ 77.14 เนื่องจากช่วงเวลาในการสัมภาษณ์นั้นชาวบ้านบางครัวเรือนไม่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของหมู่บ้านหลังจากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์หาค่าทางสถิติ ซึ่งมีผลการวิจัย ดังนี้

4.1 ผลการวิจัย

4.1.1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของชาวบ้าน บ้านหนองผง ตำบลคงยาง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

ตารางที่ 2 เพศของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง

เพศ	ค่าความถี่ (n = 54)	ร้อยละ (%)
ชาย	27	50.0
หญิง	27	50.0
รวม	54	100

จากตารางที่ 2 แสดงเพศของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง ซึ่งเป็นเกษตรกรที่มีอายุมากกว่า 40 ปี จำนวน 54 คน พบว่า มีสัดส่วนเพศชายและเพศหญิงเท่ากัน คือ ร้อยละ 50.0

ตารางที่ 3 อายุของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง

อายุ (ปี)	ค่าความถี่ (n = 54)	ร้อยละ (%)
40 - 45	12	22.2
46-50	12	22.2
51-55	3	5.6
56-60	7	13.0
61-65	11	20.4
66-70	7	13.0
มากกว่า 70	2	3.7
รวม	54	100

จากตารางที่ 3 แสดงอายุของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง พบว่า ชาวบ้านหมู่บ้านหนองผง ส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง 40 - 45 ปี และมีอายุระหว่าง 46-50 ปี มีจำนวนเท่ากัน (ร้อยละ 22.2) รองลงมา มีอายุระหว่าง 61-65 ปี (ร้อยละ 20.4) มีอายุระหว่าง 56-60 ปี และมีอายุระหว่าง 66-70 ปี มีจำนวนเท่ากัน (ร้อยละ 13.0) มีอายุระหว่าง 51-55 ปี (ร้อยละ 5.6) และมีอายุมากกว่า 70 ปี (ร้อยละ 3.7) น้อยที่สุด

ตารางที่ 4 สถานภาพของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง

สถานภาพ	ค่าความถี่ (n = 54)	ร้อยละ (%)
สมรส	38	70.4
หม้าย	14	25.9
หย่าร้าง	1	1.9
โสด	1	1.9
รวม	54	100

จากตารางที่ 4 แสดงสถานภาพของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง พบว่า สถานภาพของ ชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผงส่วนใหญ่มีสถานภาพ สมรส (ร้อยละ 70.4) รองลงมา มีสถานภาพเป็น หม้าย (ร้อยละ 25.9) มีสถานภาพ โสดและหย่าร้างเท่ากัน (ร้อยละ 1.9) น้อยที่สุด

ตารางที่ 5 จำนวนสมาชิกในครอบครัวของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง

สมาชิกในครอบครัว (คน)	ค่าความถี่ (n = 54)	ร้อยละ (%)
1	1	1.9
2	4	7.4
3	6	11.1
4	9	16.7
5	17	31.5
6	10	18.5
7	5	9.3
8	2	3.7
รวม	54	100

จากตารางที่ 5 แสดงจำนวนสมาชิกในครอบครัว ของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง พบว่า ชาวบ้านหมู่บ้านหนองผงส่วนใหญ่มีสมาชิกในครอบครัว จำนวน 5 คน (ร้อยละ 31.5) รองลงมาคือ มีสมาชิกในครอบครัวจำนวน 6 คน (ร้อยละ 18.5) มีสมาชิกในครอบครัว จำนวน 4 คน (ร้อยละ 16.7) มีสมาชิกในครอบครัวจำนวน 3 คน (ร้อยละ 11.1) มีสมาชิกในครอบครัวจำนวน 7 คน (ร้อยละ 9.3) มีสมาชิกในครอบครัวจำนวน 2 คน (ร้อยละ 7.4) มีสมาชิกในครอบครัวจำนวน 8 คน (ร้อยละ 3.7) และมีสมาชิกในครอบครัว 1 คน (ร้อยละ 1.9) น้อยที่สุด

ตารางที่ 6 จำนวนสมาชิกในครอบครัวเพศชายของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง

จำนวนสมาชิก (คน)	ค่าความถี่ (n = 54)	ร้อยละ (%)
0	2	3.7
1	9	16.7
2	21	38.9
3	13	24.1
4	5	9.3
5	4	7.4
รวม	54	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากตารางที่ 6 แสดงจำนวนสมาชิกในครอบครัวเพศชายของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผอง พบว่า ชาวบ้านหมู่บ้านหนองผองส่วนใหญ่มีสมาชิกเพศชายในครอบครัว จำนวน 2 คน (ร้อยละ 38.9) รองลงมามีสมาชิกเพศชายในครอบครัวจำนวน 3 คน (ร้อยละ 24.1) มีสมาชิกเพศชายในครอบครัวจำนวน 1 คน (ร้อยละ 16.7) มีสมาชิกเพศชายในครอบครัวจำนวน 4 คน (ร้อยละ 9.3) มีสมาชิกเพศชายในครอบครัวจำนวน 5 คน (ร้อยละ 7.4) และไม่มีสมาชิกเพศชายในครอบครัว (ร้อยละ 3.7) น้อยที่สุด

ตารางที่ 7 จำนวนสมาชิกในครอบครัวเพศหญิงของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผอง

จำนวนสมาชิก (คน)	ค่าความถี่ (n = 54)	ร้อยละ (%)
1	11	20.4
2	19	35.2
3	18	33.3
4	5	9.3
5	1	1.9
รวม	54	100

จากตารางที่ 7 แสดงจำนวนสมาชิกในครอบครัวเพศหญิงของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผอง พบว่า ชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผองส่วนใหญ่มีสมาชิกเพศหญิงในครอบครัว จำนวน 2 คน (ร้อยละ 35.2) รองลงมามีสมาชิกเพศหญิงในครอบครัวจำนวน 3 คน (ร้อยละ 33.3) มีสมาชิกเพศหญิงในครอบครัวจำนวน 1 คน (ร้อยละ 20.4) มีสมาชิกเพศหญิงในครอบครัวจำนวน 4 คน (ร้อยละ 9.3) และมีสมาชิกเพศหญิงในครอบครัวจำนวน 5 คน (ร้อยละ 1.9) น้อยที่สุด

ตารางที่ 8 ระดับการศึกษาของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผอง

ระดับการศึกษา	ค่าความถี่ (n = 54)	ร้อยละ (%)
ป. 4	47	87.0
ป. 6	5	9.3
ม. 3	1	1.9
ม. 6	1	1.9
รวม	54	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากตารางที่ 8 แสดงระดับการศึกษาของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง พบว่า ชาวบ้านหมู่บ้านหนองผงส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (ร้อยละ 87.0) รองลงมา ระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 (ร้อยละ 9.3) ระดับการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และระดับการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีจำนวนเท่ากัน (ร้อยละ 1.9) น้อยที่สุด

ตารางที่ 9 อาชีพหลักของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง

อาชีพ	ค่าความถี่ (n = 54)	ร้อยละ (%)
ทำนา	51	94.4
ค้าขาย	3	5.6
รวม	54	100

จากตารางที่ 9 แสดงอาชีพหลักของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง พบว่า ชาวบ้านหมู่บ้านหนองผงเกือบทั้งหมดประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก (ร้อยละ 94.4) รองลงมาประกอบอาชีพค้าขายเป็นอาชีพหลัก (ร้อยละ 5.6)

ตารางที่ 10 อาชีพเสริมของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง

อาชีพ	ค่าความถี่ (n = 54)	ร้อยละ (%)
ค้าขาย	7	13.0
ก่อสร้าง	4	7.4
เลี้ยงไหม	4	7.4
เลี้ยงวัว	3	5.6
เลี้ยงสุกร	2	3.7
ทำนา	1	1.9
ทอผ้า	1	1.9
ทอผ้ารับเหมา	1	1.9
ขับรถ	1	1.9
เลี้ยงสุกร-ทำนา	1	1.9
ไม่มีอาชีพเสริม	29	53.7
รวม	54	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากตารางที่ 10 แสดงอาชีพเสริมของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง พบว่า ชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผงส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายเป็นอาชีพเสริม (ร้อยละ 13.0) รองลงมาประกอบอาชีพก่อสร้างและอาชีพเลี้ยงไหมเป็นอาชีพเสริม (ร้อยละ 7.4) ประกอบอาชีพเลี้ยงวัว (ร้อยละ 5.6) ประกอบอาชีพเลี้ยงสุกร (ร้อยละ 3.7) ประกอบอาชีพทำนา อาชีพทอผ้า อาชีพทอผ้ารับเหมา อาชีพขับรถ และอาชีพเลี้ยงสุกร-ทำนา มีจำนวนเท่ากัน (ร้อยละ 1.9) มีจำนวนน้อยที่สุด และไม่ได้ประกอบอาชีพเสริม (ร้อยละ 53.7)

ตารางที่ 11 รายได้ของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง

รายได้ (บาท/ปี)	ค่าความถี่ (n = 54)	ร้อยละ (%)
ต่ำกว่า 20,000	1	1.9
20,001 - 30,000	13	24.1
30,001 - 40,000	12	22.2
40,001 - 50,000	17	31.5
50,001 - 60,000	9	16.7
มากกว่า 60,000	2	3.7
รวม	54	100

ตารางที่ 11 แสดงรายได้ของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง พบว่า ชาวบ้านหมู่บ้านหนองผงส่วนใหญ่มีรายได้ระหว่าง 40,001 – 50,000 บาท/ปี (ร้อยละ 31.5) รองลงมามีรายได้ระหว่าง 20,001 – 30,000 บาท/ปี (ร้อยละ 24.1) มีรายได้ระหว่าง 30,001 – 40,000 บาท/ปี (ร้อยละ 22.2) มีรายได้ระหว่าง 50,001 – 60,000 บาท/ปี (ร้อยละ 16.7) มีรายได้มากกว่า 60,000 บาท/ปี (ร้อยละ 3.7) และมีรายได้ต่ำกว่า 20,000 บาท/ปี (ร้อยละ 1.9) น้อยที่สุด

4.1.2 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับหมู่บ้าน บ้านหนองผง ตำบลดงยาง อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม

4.1.2.1 สภาพทั่วไปและการทำการเกษตรของเกษตรกรชาวบ้าน บ้านหนองผง ตำบลดงยาง อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม

จากการศึกษาข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ ผู้นำหมู่บ้านและเอกสารข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งข้อมูล ที่มีในหมู่บ้านสามารถสรุปได้ดังนี้

บ้านหนองผง หมู่ที่ 8 ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอนาคู มีระยะทางจากอำเภอ เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

15 กิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อกับเขตพื้นที่ของ อำเภอวาปีปทุม ซึ่งมีระยะทางไปอำเภอวาปีปทุม 17 กิโลเมตร หมู่บ้านมีพื้นที่ทั้งหมด 1,364 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 1,195 ไร่ ที่พักอาศัย 83 ไร่ ที่สาธารณะ 86 ไร่ 2 งาน มีประชากรทั้งหมด 556 คน เป็นชาย 286 คน เป็นหญิง 270 คน มีครัวเรือนทั้งหมด 116 ครัวเรือน มีวัด 1 แห่ง โรงเรียน 1 แห่ง ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ 1 แห่ง สถานีอนามัย 1 แห่ง โดยมีพื้นที่ติดต่อกับพื้นที่อื่น ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับเขตบ้านตลาด – โนนโพธิ์ ตำบลห้วย อำเภอวาปีปทุม
ทิศใต้	ติดกับเขตบ้านยางคินเหลียง ตำบลคงยาง อำเภอนาคู
ทิศตะวันออก	ติดกับเขตบ้านกุดอี้อ ตำบลหัวเรือ อำเภอวาปีปทุม
ทิศตะวันตก	ติดกับเขตบ้านโนนมะเกลือ ตำบลหนองคู อำเภอนาคู

บ้านหนองผง หมู่ที่ 8 เป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) การปกครองอาศัยรูปแบบระบอบประชาธิปไตยในการดำเนินการต่าง ๆ ของหมู่บ้าน

ข้อมูลด้านประชากร บ้านหนองผง หมู่ที่ 8 มีจำนวนหลังคาเรือน 116 ครัวเรือน มีประชากร 556 คน เป็นชาย 286 คน เป็นหญิง 270 คน

ข้อมูลการศึกษาของประชากรภายในหมู่บ้าน ประชากรในหมู่บ้านหนองผงสามารถจำแนกระดับการศึกษาโดยใช้เกณฑ์การศึกษา ได้ดังนี้

ความรู้ต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4	7	คน
จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4	176	คน
จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6	153	คน
จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3	23	คน
จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6	28	คน
จบอนุปริญญา	6	คน
จบปริญญาตรี	10	คน
กำลังเรียนชั้นประถมศึกษา	73	คน
กำลังเรียนชั้นมัธยมต้น	32	คน
กำลังเรียนชั้นมัธยมปลาย	11	คน
กำลังเรียนปริญญาตรี	9	คน

ข้อมูลด้านภูมิประเทศของหมู่บ้าน ภูมิประเทศของบ้านหนองผงเป็นที่ราบลุ่ม ดินเหนียวปนดินทราย ประชากรภายในหมู่บ้านทำนาเป็นอาชีพหลัก และออกค้าขายในต่างจังหวัดเป็นอาชีพรองสามารถทำนาได้ปีละ 1 ครั้ง โดยอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติอย่างเดียว ระบบชลประทานคลองน้ำไม่มี มีหนองน้ำสาธารณะประจำหมู่บ้านเพียงแห่งเดียว ปริมาณน้ำไม่เพียงพอในเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หน้าแล้ง

ลักษณะความเป็นอยู่ สภาพความเป็นอยู่ของราษฎรภายในหมู่บ้าน มีสภาพความเป็นอยู่ ด้อยที่ด้อยอาศัยซึ่งกันและกัน โดยมีวัดเป็นสถานที่ที่มีความจำเป็นต่อกิจกรรมทางศาสนาและ กิจกรรมชุมชนและมีศาสนาพุทธเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และ ยังมีการกระทำศาสนกิจอยู่ต่อเนื่อง ตลอดทั้งปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา กลุ่มเยาวชน กลุ่มอุบาสก อุบาสิกา ชาวบ้านหนองผิง ได้ร่วมกันจัดคั้นดอกไม้เงิน และผ้าบังสุกุล ถวายพระสงฆ์ สามเณรที่จำพรรษา และปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี

ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ประชาชนทุกคนภายในหมู่บ้านถือขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงาม ซึ่งได้สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษมีหลายกิจกรรมที่ทางกลุ่มได้ดำเนินการมา ตลอด เช่น วันขึ้นปีใหม่ ประชาชนภายในหมู่บ้านร่วมกับกลุ่มเยาวชนร่วมกันทำบุญ โดยสละ ทุนทรัพย์ส่วนตัวบริจาคจัดซื้อข้าว ปลาอาหารถวายสามเณร และจัดเลี้ยงคนเฒ่า คนแก่ภายใน หมู่บ้าน หลังจากนั้น ก็จะมีพิธีขอมา ลาโทษผู้เฒ่าผู้แก่ ที่หลานๆ ได้ล่วงเกินทั้งทางกาย ทางวาจา จากนั้นผู้เฒ่าผู้แก่ก็ให้อโวาทแก่ลูกหลาน เพื่อนำไปปฏิบัติในอนาคตข้าง หน้าสืบไป

และในช่วงเดือนมีนาคม เดือนเมษายน เดือนพฤษภาคม ก็มีประเพณีการทำบุญข้าวจี ประเพณีบุญมหาชาติ ประเพณีบุญสงกรานต์ รดน้ำคำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ เดือนมิถุนายน เดือน กรกฎาคม ก็จัดพิธีบุญช่าสะเลียงปู่ตา และสมเด็จท้าวอันเป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านหนองผิงเป็นประจำ ทุกปี

ด้านการส่งเสริมอาชีพและรายได้ ประชาชนภายในหมู่บ้านหนองผิงมีอาชีพทำนาเป็น อาชีพหลัก หลังจากปักดำ เก็บเกี่ยวเสร็จ บางรายก็ได้เดินทางลงไปประกอบอาชีพค้าขายที่กรุงเทพ บ้าง ที่สมุทรปราการบ้าง ส่วนอีกกลุ่มก็ประกอบอาชีพอยู่ภายในหมู่บ้าน เช่นปลูกหม่อน เลี้ยงไหม เย็บเสื้อผ้าโหล ทอผ้ารับจ้าง เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ ทำงานก่อสร้าง และทำการแปรรูปผลผลิตทาง การเกษตร ซึ่งเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งตามความถนัดของแต่ละราย การทำอาชีพเสริมดังกล่าว บางรายก็ประสบผลสำเร็จ บางรายก็ยังมีปัญหาในการดำเนินการอยู่ เด็กและเยาวชน บางกลุ่ม หลังจากจบการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้วก็มุ่งหน้าสู่ชุมชนเมือง เพื่อทำงานหารายได้จุนเจือครอบครัว

ข้อมูลครอบครัว/เศรษฐกิจและการประกอบอาชีพของประชาชน ประชากรใน หมู่บ้านหนองผิงสามารถจำแนกตามข้อมูลครอบครัว เศรษฐกิจและการประกอบอาชีพได้ ดังนี้

สมาชิกของหมู่บ้าน	556	คน
ที่เป็นคนแก่ไม่สามารถประกอบอาชีพได้	15	คน
ประชาชนที่ทำงานภายในหมู่บ้าน	276	คน
ประชาชนที่ทำงานต่างถิ่น	57	คน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เด็กที่อยู่ในวัยเรียน	150	คน
เด็กเล็ก	33	คน
คนพิการ	7	คน

ข้อมูลประกอบอาชีพหลัก/รอง ชาวบ้านในหมู่บ้านหนองผิง ประกอบอาชีพทำนา 109 ครอบครัวและอาชีพค้าขาย 5 ครอบครัว

ปัญหาที่สำคัญในการประกอบอาชีพของประชาชนภายในหมู่บ้าน จากที่ประชาชนในหมู่บ้านหนองผิงประกอบอาชีพหลัก คือการทำนา ดังนั้นปัญหาที่สำคัญที่พบในการประกอบอาชีพสามารถสรุปได้ ดังนี้ 1) ชาวบ้านขาดอาชีพเสริมในหน้าแล้ง 2) ราคาผลผลิตด้านการเกษตรตกต่ำ 3) ปัจจัยการผลิตราคาสูง 4) แรงงานมีอัตราค่าแรงแพง 5) ขาดตลาดรองรับผลผลิตด้านการเกษตร 6) ผลผลิตของเกษตรกรขาดคุณภาพ และ 7) สารพิษตกค้างในดิน และผลผลิตทางการเกษตร

4.1.3 ข้อมูลเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร ได้แก่ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้าน บ้านหนองผิง

4.1.3.1 ด้านการปลูกพืช

ตารางที่ 12 การถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการปลูกพืชหลักของชาวบ้านหนองผิง

รายการ	จำนวน n = 54	ร้อยละ (%)
การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการปลูกพืช		
มี	54	100
ไม่มี	-	-
รวม	54	100
ภูมิปัญญาที่ปฏิบัติจริง		
1. ชนิดพืชหลัก		
- ปลูกข้าวเหนียวไว้กินเองและปลูกข้าวหอมมะลิไว้กินเอง	54	100
รวม	54	100
2. วัตถุประสงค์		
- เพื่อบริโภคเอง เหลือขายคอนต้นปี	51	94.4
- เพื่อจำหน่าย	3	5.6
รวม	54	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 12 (ต่อ)

รายการ	จำนวน n = 54	ร้อยละ (%)
3. วิธีปลูก		
- ปลูกโดยสมาชิกในครอบครัว	42	77.8
- ปลูกและหว่าน	12	22.2
รวม	54	100
4. การบำรุงรักษา		
- ใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยเคมีร่วมกับการรักษาระดับน้ำและกำจัดวัชพืช	26	48.2
- ใช้ปุ๋ยเคมีและกำจัดวัชพืช	18	33.3
- ใส่ปุ๋ยเคมีอย่างเดียว	10	18.5
รวม	54	100
5. การเก็บเกี่ยว		
- จ้างแรงงานในท้องถิ่น	31	57.4
- เก็บเกี่ยวเองโดยใช้สมาชิกในครอบครัว	23	42.6
รวม	54	100
การได้รับการถ่ายทอด		
1. ผู้ถ่ายทอดควมมีปัญญาการปลูกข้าว		
- พ่อแม่	44	81.5
- พ่อแม่และญาติ	10	18.5
รวม	54	100
2. วิธีการถ่ายทอด		
ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วให้ปฏิบัติตาม	40	74.1
สาธิต อธิบายและปฏิบัติไปพร้อม ๆ กัน	14	25.9
รวม	54	100
การถ่ายทอดควมมีปัญญา ของผู้ให้สัมภาษณ์		
1. การถ่ายทอดควมรู้เรื่องการปลูกข้าว		
มี	51	94.4
ไม่มี	3	5.6
รวม	54	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น เมื่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 12 (ต่อ)

รายการ	จำนวน n = 54	ร้อยละ (%)
2. บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอด		
ลูก	46	90.2
ลูกและญาติ	3	5.9
ญาติ	2	3.9
รวม	51	100
3. วิธีการถ่ายทอด		
ทำให้คู่เป็นตัวอย่างแล้วให้ปฏิบัติตาม	27	52.9
ทำพร้อมกัน โดยสาธิต อธิบายและปฏิบัติไป พร้อมๆ กัน	24	47.1
รวม	51	100

จากตารางที่ 12 แสดงการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการปลูกพืชหลักของชาวบ้านหนองผง ด้านภูมิปัญญา (การปฏิบัติจริง) พบว่า ชาวบ้านหนองผงทั้งหมดปลูกพืชหลักคือข้าว (ร้อยละ 100) เกือบทั้งหมดมีวัตถุประสงค์ในการปลูกพืชหลักเพื่อบริโภค (ร้อยละ 94.4) และเพื่อจำหน่าย (ร้อยละ 5.6) ส่วนใหญ่มีวิธีการปลูกคือการปักดำโดยสมาชิกในครอบครัว (ร้อยละ 77.8) การปักดำและหว่าน (ร้อยละ 22.2) ส่วนการบำรุงรักษาพืชหลักส่วนใหญ่ใช้วิธีการใส่ปุ๋ยคอก ปุ๋ยเคมีร่วมกับการรักษาระดับน้ำและกำจัดวัชพืช (ร้อยละ 48.2) รองลงมาคือการใส่ปุ๋ยเคมีและกำจัดวัชพืช (ร้อยละ 33.3) และการใส่ปุ๋ยเคมีอย่างเดียว (ร้อยละ 18.5) น้อยที่สุด สำหรับการเก็บเกี่ยวมากกว่าครึ่งใช้วิธีการจ้างแรงงานในท้องถิ่น (ร้อยละ 57.4) และเก็บเกี่ยวเองโดยใช้สมาชิกในครอบครัว (ร้อยละ 42.6) ด้านการได้รับการถ่ายทอด พบว่า ชาวบ้านหนองผงเกือบทั้งหมดได้รับการถ่ายทอดความรู้จากพ่อแม่ (ร้อยละ 81.5) จากพ่อ แม่ และญาติ (ร้อยละ 18.5) มากกว่าครึ่งถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยการทำให้คู่เป็นตัวอย่างแล้วให้ปฏิบัติตาม (ร้อยละ 74.1) และสาธิต อธิบายและปฏิบัติไปพร้อมๆ กัน (ร้อยละ 25.9) ด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านหนองผง พบว่า ชาวบ้านหนองผงเกือบทั้งหมดมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาต่อ (ร้อยละ 94.4) และไม่มีการถ่ายทอด ภูมิปัญญา (ร้อยละ 5.6) การถ่ายทอดภูมิปัญญา เกือบทั้งหมดถ่ายทอดให้กับลูก (ร้อยละ 90.2) รองลงมาเป็นการถ่ายทอดให้ลูกและญาติ (ร้อยละ 5.9) และถ่ายทอดให้ญาติ (ร้อยละ 3.9) น้อยที่สุด ครั้งหนึ่งถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยการทำให้คู่เป็นตัวอย่างแล้วให้ปฏิบัติตาม (ร้อยละ 52.9) และทำพร้อมกัน โดยสาธิต อธิบายและปฏิบัติไปพร้อมๆ กัน (ร้อยละ 47.1)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 13 การถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการปลูกพืชรองของชาวบ้านหนองผง

รายการ	จำนวน n = 54	ร้อยละ (%)
ภูมิปัญญาที่ปฏิบัติจริง		
1. ชนิดพืชรอง		
มี	28	51.8
ไม่มี	26	48.2
รวม	54	100
1.1 ชนิดของพืชรองที่ปลูก		
ผักสวนครัว	12	42.8
หม่อน	8	28.6
ถั่วลิสง	2	7.1
แดงไทย	2	7.1
ยูคา	1	3.6
มะม่วง	1	3.6
ข้าวโพด	1	3.6
ถั่วลิสงและหม่อน	1	3.6
รวม	28	100
2. วัตถุประสงค์		
เพื่อการบริโภคในครอบครัว	9	32.1
เพื่อบริโภคและจำหน่าย	8	28.6
เพื่อใช้ใบหม่อนเลี้ยงไหม เพื่อผลิตผ้าไหม	8	28.6
เพื่อขายหลังหมดฤดู การปลูกพืชหลัก	3	10.7
รวม	28	100
3. วิธีปลูก		
หว่านเมล็ด	18	64.3
ใช้ท่อนพันธุ์	8	28.6
ย้ายกล้า	2	7.1
รวม	28	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 13 (ต่อ)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
4. การบำรุงรักษา		
ใส่ปุ๋ยคอกและปุ๋ยเคมีและให้น้ำ	19	67.9
ใส่ปุ๋ยคอกและปุ๋ยเคมีร่วมกับการกำจัดวัชพืช	9	32.1
รวม	28	100
5. การเก็บเกี่ยว		
เก็บเกี่ยวเองโดยใช้สมาชิกในครอบครัว	23	82.1
จ้างแรงงานในท้องถิ่น	3	10.7
เก็บเกี่ยวเองและจ้างแรงงานในท้องถิ่น	2	7.2
รวม	28	100
<u>การได้รับการถ่ายทอด</u>		
1. ผู้ถ่ายทอด		
พ่อแม่	11	39.3
พ่อแม่และญาติ	11	39.3
ญาติและคนอื่น	6	21.4
รวม	28	100
2. วิธีการถ่ายทอด		
ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วให้ปฏิบัติตาม	22	78.6
สาธิต อธิบายและปฏิบัติไปพร้อมๆกัน	5	17.9
อบรมวิชาการ	1	3.5
รวม	28	100
<u>การถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้ให้สัมภาษณ์</u>		
1. การถ่ายทอดความรู้		
มี	27	96.5
ไม่มี	1	3.5
รวม	28	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ไม่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญา (ร้อยละ 3.6) การถ่ายทอดภูมิปัญญาส่วนใหญ่ถ่ายทอดให้กับลูก (ร้อยละ 70.4) รองลงมาเป็นการถ่ายทอดให้ลูกและญาติ (ร้อยละ 22.2) และถ่ายทอดให้ญาติ (ร้อยละ 7.4) น้อยที่สุด ส่วนใหญ่ถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยการทำให้ดูแล้วให้ปฏิบัติตาม (ร้อยละ 51.9) และทำพร้อมกัน โดยสาธิต อธิบายและปฏิบัติไปพร้อมกัน (ร้อยละ 48.1)

4.1.3.2 ด้านการเลี้ยงสัตว์

สภาพทั่วไปของการเลี้ยงสัตว์ จากอดีตถึงปัจจุบันของชาวบ้าน บ้านหนองผง จากการสัมภาษณ์พบว่า ชาวบ้านได้มีการเลี้ยงสัตว์ เลี้ยง ดังนี้ โค กระบือ ไก่ สุกร สุนัข ปลา และเลี้ยงไหม ซึ่งสามารถแยกดังรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 14 การถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการเลี้ยงโคของชาวบ้านหนองผง

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสัตว์		
มี	45	83.3
ไม่มี	9	16.7
รวม	54	100
ภูมิปัญญาที่ปฏิบัติจริง		
1. การเลี้ยงโค		
มี	30	66.7
ไม่มี	15	33.3
รวม	45	100
2. วัตถุประสงค์		
เลี้ยงเพื่อเอามูลทำปุ๋ยคอกใช้ในการทำนา และปลูกพืชอื่น	12	40.0
เลี้ยงเพื่อเอามูลทำปุ๋ยชาย	6	20.0
เลี้ยงขายเป็นโคขุน	5	16.7
เลี้ยงเพื่อทำแม่พันธุ์และขายลูก	1	23.3
รวม	30	100
3. วิธีการเลี้ยง		
เลี้ยงในคอกและผูกล่ามในที่นา	25	83.3
ปล่อยฝูง	5	16.7
รวม	30	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้ผู้ใช้ไปใช้ประโยชน์ทางการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 14 (ต่อ)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
4. การสุขาภิบาล/การดูแล		
เอามูลออกจากคอกทุกปี ทำความสะอาดและฆ่าเชื้อ	17	56.7
ให้วัคซีนและฉีดยาตามโปรแกรมของปศุสัตว์	8	26.7
ไม่ได้ดูแลและปล่อยตามธรรมชาติ	3	10.0
ฉีดยาเห็บทุกปี	2	6.6
รวม	30	100
การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา		
1. ผู้ถ่ายทอด		
พ่อแม่	25	83.4
พ่อแม่และญาติ	3	10.0
ญาติ	1	3.3
คนอื่น	1	3.3
รวม	30	100
2. วิธีการถ่ายทอด		
ฝึกหัดจากการสาธิตให้ดูและคำบอกเล่า ฝึกตามขั้นตอน ที่จดจำมาจากผู้ถ่ายทอดและลองฝึกจนชำนาญ	24	80.0
ฝึกทำไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอดในลักษณะช่วยกันทำ	4	13.3
จดจำรูปแบบที่พบมาทำ จากการดูงานและฝึกอบรม	2	6.7
รวม	30	100
การถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้ให้สัมภาษณ์		
1. การถ่ายทอดความรู้		
มี	26	86.7
ไม่มี	4	13.3
รวม	30	100
2. บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอด		
ลูก	24	92.3
ลูกและญาติ	2	7.7
รวม	26	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น เมื่อเผยแพร่ให้คนอื่นไปใช้หรือเผยแพร่เป็นการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 14 (ต่อ)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
3. วิธีการถ่ายทอด		
ทำให้ดูและให้ทำตามพร้อมกับอธิบายเทคนิควิธีต่างๆ	14	53.8
เล่าให้ฟังและให้ฝึกทำซ้ำๆจนชำนาญ	6	23.1
ทำพร้อมกันในลักษณะช่วยกันทำ	6	23.1
รวม	26	100

จากตารางที่ 14 แสดงการได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงโคของชาวบ้าน บ้านหนองพง พบว่า ชาวบ้านหนองพงส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงโค (ร้อยละ 66.6) วัตถุประสงค์หลักของการเลี้ยงโค พบว่าส่วนใหญ่เลี้ยงเพื่อเอามูลทำปุ๋ยคอก (ร้อยละ 40.0) รองลงมาเลี้ยงเพื่อเอามูลทำปุ๋ยขाय (ร้อยละ 20.0) เลี้ยงเพื่อขายเป็นโคขุน (ร้อยละ 16.7) เลี้ยงเพื่อทำแม่พันธุ์และขายลูก (ร้อยละ 23.3) น้อยที่สุด โดยส่วนใหญ่มีลักษณะหรือวิธีการเลี้ยงในคอกและผูกล่ามในที่นา (ร้อยละ 83.3) การปล่อยฝูง (ร้อยละ 16.7) ตามลำดับด้านการสุขภาพ พบว่า ส่วนใหญ่จะมีการเอามูลออกจากทุกปีทำความสะอาดและฆ่าเชื้อ (ร้อยละ 56.7) รองลงมาให้วัคซีนและฉีดยาตามโปรแกรมของปศุสัตว์ (ร้อยละ 26.7) ไม่ได้ดูแลปล่อยตามธรรมชาติ (ร้อยละ 10.0) และการฉีดยาเห็บทุกปี (ร้อยละ 6.6) น้อยที่สุด โดยส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อและแม่ (ร้อยละ 83.4) รองลงมาได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อ แม่ และญาติ (ร้อยละ 10.0) ได้รับการถ่ายทอดจากญาติและคนอื่น (ร้อยละ 3.3) น้อยที่สุด วิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ พบว่ามีการฝึกหัดจากการสาธิตให้ดูและคำบอกเล่าฝึกตามขั้นตอนที่จดจำมาจากผู้ถ่ายทอด และลองทำงานชำนาญ (ร้อยละ 80.0) รองลงมาเป็นการฝึกทำไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอดในลักษณะช่วยกันทำ (ร้อยละ 13.3) จดจำรูปแบบที่พบมาทำจากการดูงานและฝึกอบรม (ร้อยละ 6.7) และพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงโค จะมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป (ร้อยละ 86.7) โดยผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด ส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดให้กับลูก (ร้อยละ 92.3) มีการถ่ายทอดให้กับลูกและญาติ (ร้อยละ 7.7) โดยวิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ จะเป็นการสาธิตให้ดู และให้ทำตามพร้อมกับอธิบายเทคนิควิธีต่างๆ (ร้อยละ 53.8) เล่าให้ฟังและให้ฝึกทำซ้ำๆ จนชำนาญและทำพร้อมกันในลักษณะช่วยกันทำ (ร้อยละ 23.1)

ตารางที่ 15 การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงกระบือของชาวบ้านหนองผง

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงกระบือ		
1. การเลี้ยงกระบือ		
มี	13	28.9
ไม่มี	32	71.1
รวม	45	100
2. วัตถุประสงค์		
เลี้ยงกระบือไว้ใช้แรงงานในการทำนา	13	100
รวม	13	100
3. วิธีการเลี้ยง		
เลี้ยงในคอกและผูกล่ามในที่นา	11	84.6
ปล่อยฝูง	2	15.4
รวม	13	100
4. การสุขาภิบาล/การดูแล		
ทำวัคซีนและฉีดยาตามโปรแกรมของปศุสัตว์	6	46.1
เอามูลออกจากคอกทุกปีและทำความสะอาดฆ่าเชื้อ	5	38.5
ปล่อยตามธรรมชาติ	2	15.4
รวม	13	100
การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา		
1. ผู้ถ่ายทอด		
พ่อและแม่	10	76.9
พ่อแม่และญาติ	2	15.4
ญาติ	1	7.7
รวม	13	100
2. วิธีการถ่ายทอด		
ฝึกหัดจากการสาธิตให้ดู และคำบอกเล่าฝึกตามขั้นตอน		
ที่ได้รับการถ่ายทอด	7	53.9
ฝึกทำพร้อมผู้ถ่ายทอดในลักษณะช่วยกันทำ	6	46.1
รวม	13	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น เมื่ออนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 15 (ต่อ)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
<u>การถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้ให้สัมภาษณ์</u>		
1. การถ่ายทอดความรู้		
มี	9	69.2
ไม่มี	4	30.8
รวม	13	100
2. บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอด		
ลูก	9	100
รวม	9	100
3. วิธีการถ่ายทอด		
ฝึกหัดจากการสาธิตให้ดู และคำบอกเล่าฝึกตามขั้นตอน ที่ได้รับการถ่ายทอด	6	66.7
ฝึกทำพร้อมผู้ถ่ายทอดในลักษณะช่วยกันทำ	3	33.3
รวม	9	100

จากตารางที่ 15 แสดงการได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงกระบือของชาวบ้านหมู่บ้านหนองผิง พบว่า ชาวบ้านหนองผิงส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงกระบือ (ร้อยละ 28.8) วัตถุประสงค์หลักของการเลี้ยงกระบือ พบว่า ทั้งหมดเลี้ยงไว้ใช้แรงงานในการทำนา (ร้อยละ 100) โดยส่วนใหญ่มีลักษณะหรือวิธีการเลี้ยงในคอกและผูกล่ามในที่นา (ร้อยละ 84.6) และปล่อยฝูง (ร้อยละ 15.4) ตามลำดับ ด้านการสุขภาพ พบว่า ส่วนใหญ่จะมีการทำวัคซีนตามโปรแกรมของปศุสัตว์ (ร้อยละ 46.1) รองลงมา มีการเอามูลออกจากคอกทุกปีทำความสะอาดและฆ่าเชื้อ (ร้อยละ 38.5) และปล่อยตามธรรมชาติ (ร้อยละ 15.4) โดยส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อและแม่ (ร้อยละ 76.9) รองลงมา ได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อ แม่ และญาติ (ร้อยละ 15.4) และได้รับการถ่ายทอดจากญาติ (ร้อยละ 7.7) น้อยที่สุด วิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ พบว่า มีการฝึกหัดจากการสาธิตให้ดูและคำบอกเล่าฝึกตามขั้นตอนที่ได้รับการถ่ายทอดมา (ร้อยละ 53.8) รองลงมา เป็นการฝึกทำพร้อมผู้ถ่ายทอดในลักษณะช่วยกันทำ (ร้อยละ 46.2) และพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงกระบือ จะมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป (ร้อยละ 69.2) โดยผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดให้กับลูกทั้งหมด (ร้อยละ 100) โดยวิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่จะเป็นการฝึกหัดจากการสาธิตให้ดูและคำบอกเล่า และฝึกหัดตามขั้นตอนที่ได้รับการถ่ายทอดมา (ร้อยละ 66.7) และเป็นการฝึกทำพร้อมผู้ถ่ายทอดในลักษณะช่วยกันทำ (ร้อยละ 33.3) ตามลำดับ

ตารางที่ 16 การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงไก่ของชาวบ้านหนองผง

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงไก่		
1. การเลี้ยงไก่		
มีการเลี้ยงไก่ที่บ้าน	40	88.9
ไม่มี	5	11.1
รวม	45	100
2. วัตถุประสงค์		
เพื่อเป็นอาหารสำหรับครอบครัวและใช้มูลเป็นปุ๋ย		
สำหรับการปลูกพืชผักสวนครัว	39	97.5
เลี้ยงไว้ขายในท้องถิ่น	1	2.5
รวม	40	100
3. วิธีการเลี้ยง		
ปล่อยตามธรรมชาติ	40	100
รวม	10	100
4. การสุขภาพ/การดูแล		
ปล่อยเลี้ยงตามธรรมชาติโดยไม่ได้ทำวัคซีนและให้		
อาหารตามธรรมชาติ เช่นเศษอาหาร เศษผัก	33	82.5
ทำวัคซีนช่วงโรคระบาด	7	17.5
รวม	4	100
การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา		
1. ผู้ถ่ายทอด		
พ่อแม่	35	87.5
ญาติและบุคคลอื่น	5	12.5
รวม	40	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 16 (ต่อ)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
2. วิธีการถ่ายทอด		
แนะนำและให้ปฏิบัติจริงในการเลี้ยงไก่	23	57.5
ปฏิบัติให้ดูและทำตามรวมทั้งสอนเทคนิคต่างๆ	17	42.5
รวม	40	100
การถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้ให้สัมภาษณ์		
1. การถ่ายทอดความรู้		
มี	38	95.0
ไม่มี	2	5.0
รวม	40	100
2. บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอด		
ลูก	34	89.5
ลูกและญาติ	4	10.5
รวม	38	100
3. วิธีการถ่ายทอด		
แนะนำและให้ปฏิบัติจริงในการเลี้ยง	25	65.8
ปฏิบัติให้ดูและให้ทำตามและทั้งสอนเทคนิคต่างๆ	13	34.2
รวม	38	100

ตารางที่ 16 แสดงการได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการเลี้ยงไก่ของชาวบ้านหนองพง พบว่า ชาวบ้านหนองพงส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงไก่ที่บ้าน (ร้อยละ 88.8) วัตถุประสงค์หลักของการเลี้ยงไก่ พบว่า ส่วนใหญ่เลี้ยงเพื่อเป็นอาหาร (ร้อยละ 97.5) รองลงมา เลี้ยงเพื่อเอาไว้ขายในท้องถิ่น (ร้อยละ 2.5) โดยส่วนใหญ่มีลักษณะหรือวิธีการเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติทั้งหมด (ร้อยละ 100) ด้านการสุขภาพ พบว่า ส่วนใหญ่ปล่อยเลี้ยงตามธรรมชาติโดยไม่ได้ทำวัคซีนและให้อาหารตามธรรมชาติเช่น เศษอาหาร เศษผัก (ร้อยละ 82.5) รองลงมา มีการทำวัคซีนช่วงโรคระบาด (ร้อยละ 17.5) โดยส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อแม่ (ร้อยละ 87.5) และได้รับการ ถ่ายทอดจากญาติและคนอื่น (ร้อยละ 12.5) วิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ พบว่า มีการแนะนำและให้ปฏิบัติจริงในการเลี้ยงไก่ (ร้อยละ 57.5) การปฏิบัติให้ดูและทำตามรวมทั้งสอนเทคนิคต่าง ๆ (ร้อยละ 42.5) และ พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงไก่ จะมีการถ่ายทอดเอกสารเป็นเอกสารที่ส่งงานไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ไปสู่คนรุ่นต่อไป (ร้อยละ 95.0) โดยผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด ส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดให้กับลูก (ร้อยละ 89.5) และมีการถ่ายทอดให้กับลูกและญาติ (ร้อยละ 10.5) โดยวิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ จะเป็นการแนะนำและให้ปฏิบัติจริงในการเลี้ยง (ร้อยละ 65.8) และการปฏิบัติให้ดูและให้ทำตาม และสอนเทคนิคต่าง ๆ (ร้อยละ 34.2)

ตารางที่ 17 การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงไหมของชาวบ้านหนองผง

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงไหม		
1. การเลี้ยงไหม		
มี	5	11.1
ไม่มี	40	88.9
รวม	45	100
2. วัตถุประสงค์		
เลี้ยงไว้เพื่อทอผ้าใช้เองและขาย	3	60.0
เลี้ยงไว้เพื่อขายให้คนทอผ้าไหม	2	40.0
รวม	5	100
3. วิธีการเลี้ยง		
ทำชั้นวางในพื้นที่ว่างในบริเวณบ้าน	5	100
รวม	5	100
4. การสุกษาภิบาล		
ปล่อยตามธรรมชาติ	3	60.0
ป้องกันแมลงวัน โดยการกางมุ้งหรือใช้ตาข่าย	2	4.0
รวม	5	100
การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา		
1. ผู้ถ่ายทอด		
พ่อและแม่	3	60.0
ญาติ	2	40.0
รวม	5	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 17 (ต่อ)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
2. วิธีการถ่ายทอด		
ปฏิบัติให้ดูและให้ทำตามรวมทั้งแนะนำเทคนิคต่างๆ	3	60.0
ปฏิบัติไปพร้อมกันในลักษณะช่วยกันทำ	2	40.0
รวม	5	100
<u>การถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้ให้สัมภาษณ์</u>		
1. การถ่ายทอดความรู้		
มี	3	60.0
ไม่มี	2	40.0
รวม	5	100
2. บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอด		
ถูก	5	100
รวม	5	100
3. วิธีการถ่ายทอด		
ปฏิบัติให้ดูและให้ทำตาม แนะนำวิธี เทคนิคในลักษณะทำไปพร้อมกันและช่วยกันทำ	3	100
รวม	3	100

จากตารางที่ 17 แสดงการได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงไหมของชาวบ้านพบว่า ชาวบ้านหนองผางส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงไหม (ร้อยละ 11.1) วัตถุประสงค์หลักของการเลี้ยงไหม พบว่า ส่วนใหญ่เลี้ยงเพื่อทอผ้าใช้เองและขาย (ร้อยละ 60.0) รองลงมา เลี้ยงเพื่อขายให้คนทอผ้าไหม (ร้อยละ 40.0) โดยส่วนใหญ่มีลักษณะหรือวิธีการเลี้ยงแบบทำชั้นวางในพื้นที่ว่างในบริเวณบ้านทั้งหมด (ร้อยละ 100) ด้านการสุขภาพ/การดูแล พบว่า ส่วนใหญ่ปล่อยตามธรรมชาติ (ร้อยละ 60.0) มีการป้องกันแมลงวัน โดยการกางมุ้งหรือใช้ตาข่าย (ร้อยละ 40.0) โดยส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อและแม่ (ร้อยละ 60.0) รองลงมาได้รับการถ่ายทอดมาจากญาติ (ร้อยละ 40.0) วิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ พบว่า มีการปฏิบัติให้ดูและให้ทำตามรวมทั้งแนะนำเทคนิคต่างๆ (ร้อยละ 60.0) รองลงมาเป็นการ ปฏิบัติไปพร้อมกันในลักษณะช่วยกันทำ (ร้อยละ 40.0) และพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงไหม จะมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป (ร้อยละ 60.0) โดยผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด ส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดให้กับลูกทั้งหมด (ร้อยละ 100) โดยวิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ จะเป็นการปฏิบัติให้ดูและให้ทำตาม แนะนำวิธี เทคนิค

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในลักษณะทำไปพร้อมกันและช่วยกันทำ (ร้อยละ 4.4)

ตารางที่ 18 การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงปลาของชาวบ้านหนองผง

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงปลา		
1. การเลี้ยงปลา		
มี	1	2.2
ไม่มี	44	97.8
รวม	45	100
2. วัตถุประสงค์		
เลี้ยงไว้เพื่อเป็นอาหารในครอบครัว	1	100
รวม	1	10
3. วิธีการเลี้ยง		
เลี้ยงในบ่อดินในบริเวณพื้นที่ทำนา	1	100
รวม	1	100
4. การสุขภาพปลา/การดูแล		
ให้อาหารธรรมชาติ เช่น เศษอาหาร เศษผักรวมทั้งสร้างที่อยู่ธรรมชาติ โดยใช้แขนงไม้ไผ่และเศษไม้อื่น	1	100
รวม	1	100
การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา		
1. ผู้ถ่ายทอด		
พ่อและแม่	1	100
รวม	1	100
2. วิธีการถ่ายทอด		
ปฏิบัติไปพร้อมกันในลักษณะช่วยกันทำ	1	100
รวม	1	100
การถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้ให้สัมภาษณ์		
1. การถ่ายทอดความรู้		
มี	1	100
รวม	1	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับใช้เฉพาะเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ทางการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 18 (ต่อ)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
2. บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอด		
ลูก	1	100
รวม	1	100
3. วิธีการถ่ายทอด		
ปฏิบัติไปพร้อมกับสอนแนะนำเทคนิคในลักษณะ		
ช่วยกันทำ	1	100
รวม	1	100

จากตารางที่ 18 แสดงการได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงปลาของชาวบ้านพบว่า ชาวบ้านหนองผางส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงปลา (ร้อยละ 2.2) วัตถุประสงค์หลักของการเลี้ยงปลา พบว่า ส่วนใหญ่เลี้ยงเพื่อเป็นอาหารทั้งหมด (ร้อยละ 100) โดยส่วนใหญ่มีลักษณะหรือวิธีการเลี้ยงแบบเลี้ยงในบ่อดินในบริเวณพื้นที่ทำนา (ร้อยละ 100) ด้านการสุขภาพ พบว่า ส่วนใหญ่ให้อาหารธรรมชาติเช่น เศษอาหาร เศษผักรวมทั้งสร้างที่อยู่ธรรมชาติ โดยใช้แขนงไม้ไผ่และเศษ ไม้อื่น ทั้งหมด (ร้อยละ 100) โดยส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อแม่ (ร้อยละ 100) วิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ พบว่ามีการปฏิบัติไปพร้อมกัน ในลักษณะช่วยกันทำ (ร้อยละ 100) และพบว่า การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการเลี้ยงปลา จะมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป (ร้อยละ 100) โดยผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด ส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดให้กับลูก (ร้อยละ 100) โดยวิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ จะเป็นการ ปฏิบัติไปพร้อมกับสอนแนะนำเทคนิคในลักษณะช่วยกันทำ (ร้อยละ 100)

ตารางที่ 19 การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสุกรของชาวบ้านหนองผง

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
<u>การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสุกร</u>		
1. การเลี้ยงสุกร		
มี	4	8.9
ไม่มี	41	91.1
รวม	45	100
2. วัตถุประสงค์		
เลี้ยงไว้เพื่อขายในท้องถิ่นและเก็บมูลไว้ใช้เป็นปุ๋ยคอก	4	100
รวม	4	100
3. วิธีการเลี้ยง		
เลี้ยงในโรงเรือนระบบเปิด โดยแยกคอกสุกรไว้ข้างบ้าน		
เป็นสัดส่วน	4	100
รวม	4	100
4. การสุขภาพ/การดูแล		
ทำความสะอาดทุกวันให้อาหารธรรมชาติและหัวอาหาร		
และให้วัคซีนตาม โปรแกรมของปศุสัตว์	4	100
รวม	4	100
<u>การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา</u>		
1. ผู้ถ่ายทอด		
พ่อและแม่	2	50.0
ญาติและปศุสัตว์	2	50.0
รวม	4	100
2. วิธีการถ่ายทอด		
ปฏิบัติให้ดูและทำตามโดยแนะนำวิธีและเทคนิคต่างๆ	3	75.0
อบรมดูงานจากปศุสัตว์	1	25.0
รวม	4	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 19 (ต่อ)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
การถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้ให้สัมภาษณ์		
1. การถ่ายทอดความรู้		
มี	4	100
รวม	4	100
2. บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอด		
ลูก	4	100
รวม	4	100
3. วิธีการถ่ายทอด		
ปฏิบัติให้ดูและทำตามโดยแนะนำวิธีและเทคนิคต่างๆ		
และพาไปดูงานจากเพื่อนบ้านที่เลี้ยง	4	100
รวม	4	100

จากตารางที่ 19 แสดงการได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสุกรของชาวบ้าน พบว่า ชาวบ้านหนองผางส่วนใหญ่มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการเลี้ยงสุกร (ร้อยละ 8.9) วัตถุประสงค์หลักของการเลี้ยงสุกร พบว่า ส่วนใหญ่เลี้ยงเพื่อขายในท้องถิ่นทั้งหมด (ร้อยละ 100) โดยส่วนใหญ่มีลักษณะหรือวิธีการเลี้ยงใน โรงเรือนระบบเปิด โดยแยกคอกสุกรไว้ข้างบ้านเป็นสัดส่วน (ร้อยละ 100) ด้านการสุขภาพและดูแล พบว่า ส่วนใหญ่มีการทำความสะอาดทุกวันให้อาหารธรรมชาติและหัวอาหารและให้วัคซีนตามโปรแกรมของปศุสัตว์ (ร้อยละ 100) โดยได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อ แม่ (ร้อยละ 50.0) ได้รับการถ่ายทอดมาจากญาติและปศุสัตว์ (ร้อยละ 50.0) วิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ พบว่า มีการปฏิบัติให้ดูและทำตามโดยแนะนำวิธีและเทคนิคต่างๆ (ร้อยละ 75.0) และอบรมดูงานจากปศุสัตว์ (ร้อยละ 75.0) และ พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสุกร จะมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป (ร้อยละ 100) โดยผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมีการถ่ายทอดให้กับลูกทั้งหมด (ร้อยละ 100) โดยวิธีการถ่ายทอด จะเป็นการปฏิบัติให้ดูและทำตามโดยแนะนำวิธีและเทคนิคต่างๆ และพาไปดูงานจากเพื่อนบ้านที่เลี้ยง (ร้อยละ 4.4)

ตารางที่ 20 การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสุนัขของชาวบ้านหนองพง

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
<u>การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสุนัข</u>		
1. การเลี้ยงสุนัข		
มี	10	22.2
ไม่มี	35	77.8
รวม	45	100
2. วัตถุประสงค์		
เลี้ยงไว้เพื่อเฝ้าบ้านซึ่งเป็นความชอบส่วนตัว	10	100
รวม	10	100
3. วิธีการเลี้ยง		
ปล่อยตามธรรมชาติ	10	100
รวม	10	100
4. การสุขภาพบาล		
ปล่อยตามธรรมชาติ	1	10.0
ฉีดวัคซีนโรคพิษสุนัขบ้าของกรมปศุสัตว์	9	90.0
รวม	10	100
<u>การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา</u>		
1. ผู้ถ่ายทอด		
พ่อแม่	6	60.0
ญาติ	4	40.0
รวม	10	100
2. วิธีการถ่ายทอด		
ปฏิบัติจริงในลักษณะช่วยกันเลี้ยงแนะนำและสอนเมื่อมี		
ข้อสงสัย	10	100
รวม	10	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 20 (ต่อ)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
การถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้ให้สัมภาษณ์		
1. การถ่ายทอดความรู้		
มี	10	100
รวม	10	100
2. บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอด		
ลูก	7	70.0
ลูกและญาติ	3	30.0
รวม	10	100
3. วิธีการถ่ายทอด		
ปฏิบัติจริงในลักษณะช่วยกันเลี้ยง สอนและแนะนำ		
เมื่อสงสัยรวมทั้งแนะนำเทคนิคอื่นๆ	10	100
รวม	10	100

ตารางที่ 20 แสดงการได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสุนัข ของชาวบ้านหนองผก พบว่าชาวบ้านหนองผกส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสุนัข (ร้อยละ 22.2) วัตถุประสงค์หลักของการเลี้ยงสุนัข พบว่า ส่วนใหญ่เลี้ยงเพื่อเฝ้าบ้านซึ่งเป็นส่วนส่วนตัว (ร้อยละ 100) โดยส่วนใหญ่มีลักษณะหรือวิธีการเลี้ยงปล่อยตามธรรมชาติทั้งหมด (ร้อยละ 100) ด้านการสุขภาพและดูแล พบว่า ส่วนใหญ่ มีการฉีดวัคซีนโรคพิษสุนัขบ้าของปศุสัตว์ (ร้อยละ 90.0) ปล่อยตามธรรมชาติ (ร้อยละ 10.0) โดยส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อและแม่ (ร้อยละ 60.0) รองลงมาได้รับการถ่ายทอดมาจาก ญาติ (ร้อยละ 40.0) วิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ พบว่า ปฏิบัติจริงในลักษณะช่วยกันเลี้ยง แนะนำและสอนเมื่อมีข้อสงสัยทั้งหมด (ร้อยละ 100) และ พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสุนัข จะมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป (ร้อยละ 100) โดยผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด ส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดให้กับลูก (ร้อยละ 70.0) รองลงมาเป็นการถ่ายทอดให้กับลูกและญาติ (ร้อยละ 30.0) โดยวิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ จะเป็นการปฏิบัติจริงในลักษณะช่วยกันเลี้ยง สอนและแนะนำเมื่อสงสัยรวมทั้งแนะนำเทคนิคอื่นๆ ทั้งหมด (ร้อยละ 100)

4.1.3.2 ด้านการแปรรูปผลผลิต

ตารางที่ 21 การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจากสัตว์ที่เลี้ยง

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิต		
1. การแปรรูปผลผลิตจากสัตว์ที่เลี้ยงเอง		
มี	37	82.2
ไม่มี	8	17.8
รวม	45	100
ภูมิปัญญาที่ปฏิบัติจริง		
2. สัตว์ที่เลี้ยงที่มีการแปรรูป		
โค	10	27.0
โคและสุกร	6	16.2
ไหม	6	16.2
ปลาโคและสุกร	5	13.5
โคและไก่	4	10.8
ปลา	3	8.1
ปลาและโค	2	5.5
ไก่	1	2.7
รวม	37	100
3. วัตถุประสงค์		
เพื่อบริโภคเองในครอบครัว	26	70.3
เพื่อขายในตลาดท้องถิ่นและในตัวจังหวัด	7	18.9
เพื่อบริโภคเองในครอบครัวและขายในท้องถิ่น	4	10.8
รวม	37	100
4. วิธีการแปรรูป		
ทำแห้งโดยการตากแดดและแดดเดียว	24	64.9
อาหารหมัก เช่น ปลาซึ่ม ปลาร้า ปลาจ่อม	7	16.2
ทำแห้งตัวหม้อนและเส้นไหมใช้ทอผ้าไหม	6	18.9
รวม	37	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับกรใช้เฉพาะเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ทางการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 21 (ต่อ)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา		
1. ผู้ถ่ายทอด		
พ่อแม่	26	70.3
ญาติ	6	16.2
พ่อแม่และญาติ	3	8.1
บุคคลอื่น	2	5.4
รวม	37	100
2. วิธีการถ่ายทอด		
ปฏิบัติให้ดูและให้ปฏิบัติตามพร้อมแนะนำเทคนิคต่าง ๆ	28	75.7
ปฏิบัติไปพร้อมกันในขณะที่ช่วยกันทำการอบรมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ	7	18.9
รวม	37	100
การถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้ให้สัมภาษณ์		
1. การถ่ายทอดความรู้		
มี	37	100
2. บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอด		
ลูก	29	78.4
ญาติ	5	13.5
ลูกและญาติ	3	8.1
รวม	37	100
3. วิธีการถ่ายทอด		
ปฏิบัติให้ดูและให้ปฏิบัติตามพร้อมแนะนำเทคนิคต่าง ๆ	30	81.1
ปฏิบัติไปพร้อมๆ กันในขณะที่ช่วยกันทำพร้อมแนะนำวิธีการเทคนิคต่างๆ และให้ปฏิบัติเองซ้ำๆ	7	18.9
รวม	37	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากตารางที่ 21 แสดงการได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจากสัตว์ที่เลี้ยง ของชาวบ้านหนองผง พบว่า ชาวบ้านหนองผงส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแปรรูปผลผลิตจากโค (ร้อยละ 27.0) การแปรรูปผลผลิตจากโคและสุกรและไหม (ร้อยละ 16.2) จากปลา โคและ สุกร (ร้อยละ 13.5) การแปรรูปผลผลิตจากโคและไก่ (ร้อยละ 10.8) การแปรรูปผลผลิตจากปลา (ร้อยละ 8.1) การแปรรูปผลผลิตจากปลา และโค (ร้อยละ 5.5) และการแปรรูปผลผลิตไก่ (ร้อยละ 2.7) วัตถุประสงค์หลักของการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจากสัตว์ที่เลี้ยง พบว่า ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อบริโภคเองในครอบครัว (ร้อยละ 70.3) เพื่อขายในตลาดท้องถิ่นและในตัวจังหวัด (ร้อยละ 18.9) และเพื่อบริโภคเองในครอบครัวและขายในตลาดท้องถิ่น (ร้อยละ 10.8) โดยส่วนใหญ่มีวิธีการแปรรูป โดยการทำแห้ง โดยการตากแห้งและแดดเดียว (ร้อยละ 64.9) อาหารหมัก เช่น ปลาร้า ปลาฝึ่ม ปลาจ่อม (ร้อยละ 18.9) ทำแห้งตัวหมอนและเส้นไหมใช้ทอผ้า (ร้อยละ 16.2) โดยส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อและแม่ (ร้อยละ 70.3) ได้รับการถ่ายทอดมาจากญาติ (ร้อยละ 16.2) ได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อ แม่ และญาติ (ร้อยละ 8.1) และได้รับการถ่ายทอดมาจากบุคคลอื่น (ร้อยละ 5.4) วิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ พบว่า มีการปฏิบัติให้ดูและให้ปฏิบัติตามพร้อมให้คำแนะนำต่าง ๆ (ร้อยละ 75.7) รองลงมาเป็นการปฏิบัติไปพร้อมกันในลักษณะช่วยกันทำ (ร้อยละ 18.9) และการได้รับการถ่ายทอดโดยการผ่านการอบรมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ (ร้อยละ 5.4) น้อยที่สุด และพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตจากสัตว์ที่เลี้ยงจะมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไปทั้งหมด (ร้อยละ 100) โดยผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด ส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดให้กับลูก (ร้อยละ 78.4) รองลงมาเป็นการถ่ายทอดให้กับญาติ (ร้อยละ 13.5) และมีการถ่ายทอดให้กับลูกและญาติ (ร้อยละ 8.1) โดยวิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ จะเป็นการปฏิบัติให้ดูและให้ปฏิบัติตามพร้อมแนะนำเทคนิคต่าง ๆ (ร้อยละ 81.1) และการปฏิบัติไปพร้อม ๆ กันในลักษณะช่วยกันทำพร้อมแนะนำวิธีการเทคนิคต่าง ๆ และให้ปฏิบัติเองซ้ำ ๆ (ร้อยละ 18.9)

ตารางที่ 22 การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจากสัตว์ที่ได้จากธรรมชาติ

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตจากสัตว์ที่ได้จากธรรมชาติ		
ธรรมชาติ	32	71.1
1. การแปรรูปผลผลิตจากสัตว์ที่ได้จากธรรมชาติ	13	28.9
มี		
ไม่มี		
รวม	45	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 22 (ต่อ)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
2. สัตว์ที่ได้จากธรรมชาติ		
ปลา	30	93.8
กบ	1	3.1
ปลาและกบ	1	3.1
รวม	32	100
3. วัตถุประสงค์		
เพื่อบริโภคเองในครอบครัว	32	100
รวม	32	100
4. วิธีการแปรรูป		
หมัก เช่นปลาร้า ปลาจ่อม ปลาต้ม	16	50.0
ทำแห้ง และรมควัน เช่น ปลาแห้ง ปลารมควัน	9	28.1
ทำแห้ง เช่น ปลาแห้ง กบแห้ง	7	21.9
รวม	32	100
การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา		
1. ผู้ถ่ายทอด		
พ่อแม่	23	71.9
พ่อแม่และญาติ	9	28.1
รวม	32	100
2. วิธีการถ่ายทอด		
ปฏิบัติไปพร้อมๆ กันในลักษณะช่วยกันพร้อมอธิบาย และแนะนำและให้ทำเอง	18	56.2
ปฏิบัติให้ดูและให้ปฏิบัติตามพร้อมทั้งให้คำแนะนำ เทคนิคต่างๆ	14	43.8
รวม	32	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 22 (ต่อ)

รายการ	ความถี่	ร้อยละ (%)
การถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้ตอบแบบสอบถาม		
1. การถ่ายทอดความรู้		
ลูก	26	81.2
ลูกและญาติ	6	18.8
รวม	32	100
2. วิธีการถ่ายทอด		
ปฏิบัติไปพร้อมๆ กันในลักษณะช่วยกันพร้อมอธิบายและแนะนำและให้ทำเอง		
	32	100
รวม	32	100

จากตารางที่ 22 แสดงการได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจากสัตว์ที่ได้จากธรรมชาติ ของชาวบ้านหนองผิง พบว่า ชาวบ้านหนองผิงส่วนใหญ่มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแปรรูปผลผลิตจากปลา (ร้อยละ 93.8) การแปรรูปผลผลิตจากกบ และการแปรรูปผลผลิตจาก ปลาและกบ (ร้อยละ 3.1) วัตถุประสงค์หลักของการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจากสัตว์ที่ได้จากธรรมชาติ พบว่า ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ เพื่อบริโภคเองในครอบครัวทั้งหมด (ร้อยละ 100) โดยส่วนใหญ่มีวิธีการแปรรูป โดยการทำหมัก (ร้อยละ 50.0) การทำแห้งและรมควัน (ร้อยละ 28.1) และวิธีทำแห้ง (ร้อยละ 21.9) โดยส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อและแม่ (ร้อยละ 71.9) และได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อ แม่ และญาติ (ร้อยละ 28.1) วิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ พบว่า มีการปฏิบัติไปพร้อม ๆ กันในลักษณะช่วยกันพร้อมอธิบายและแนะนำและให้ทำเอง (ร้อยละ 56.2) และการปฏิบัติให้ดูและให้ปฏิบัติตามพร้อมให้คำแนะนำเทคนิคต่าง ๆ (ร้อยละ 43.8) และยังพบว่า การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแปรรูปผลผลิตจากสัตว์ที่ได้จากธรรมชาติ ส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดให้กับลูก (ร้อยละ 81.2) และมีการถ่ายทอดให้กับลูกและญาติ (ร้อยละ 18.8) โดยวิธีการถ่ายทอด ส่วนใหญ่ จะเป็นการ ปฏิบัติไปพร้อม ๆ กันในลักษณะช่วยกันพร้อมอธิบายและแนะนำและให้ทำเองทั้งหมด (ร้อยละ 100)

ตารางที่ 23 การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจากพืชที่ปลูก

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตจากพืชที่ปลูก		
1. การแปรรูปผลผลิตจากพืชที่ปลูก		
มี	24	44.4
ไม่มี	30	55.6
รวม	54	100
1. พืชที่ปลูก		
ข้าว	8	33.4
หอมแดง	4	16.7
ผักสวนครัว	3	12.5
มะม่วง มะยมและข้าว	3	12.5
มะม่วง	2	8.3
มะม่วงและหอมแดง	2	8.3
ถั่วลิสง	2	8.3
รวม	24	100
2. วัตถุประสงค์		
เพื่อขายในตลาดท้องถิ่น	13	54.2
เพื่อบริโภคเองในครอบครัว	11	45.8
รวม	24	100
3. วิธีการแปรรูป		
คอง	10	41.7
ทำเป็นขนมประเภทต่างๆ	10	41.7
หมัก	2	8.3
คั่วและทำแห้ง	2	8.3
รวม	24	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 23 (ต่อ)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา		
1. ผู้ถ่ายทอด		
ญาติ	10	41.7
พ่อแม่และญาติ	8	33.3
พ่อแม่	6	25.0
รวม	24	100
2. วิธีการถ่ายทอด		
ทำพร้อมกันในลักษณะช่วยกันทำ ให้คำแนะนำและปฏิบัติจริง	24	100
รวม	24	100
การถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้ตอบแบบสอบถาม		
1. การถ่ายทอดความรู้		
มี	23	95.8
ไม่มี	1	4.2
รวม	24	100
2. บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอด		
ลูก	16	69.6
ลูกและญาติ	7	30.4
รวม	23	100
3. วิธีการถ่ายทอด		
แนะนำและให้ทำไปพร้อมๆ กันและนำผลผลิตมาใช้		
ในครอบครัวหากคุณภาพไม่ดีก็แนะนำเทคนิคใหม่ๆ	23	100
รวม	23	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากตารางที่ 23 แสดงการได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจากพืชที่ปลูก ของชาวบ้านหนองผง พบว่า ชาวบ้านหนองผงส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอด ภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตจากข้าว (ร้อยละ 33.4) รองลงมาเป็นการแปรรูปผลผลิตจากหอมแดง (ร้อยละ 16.7) การแปรรูปผลผลิตมะม่วง มะขมและข้าว และการแปรรูปผลผลิตผักสวนครัว (ร้อยละ 12.5) การแปรรูปผลผลิตจาก มะม่วง มะม่วงและหอมแดงและถั่วลิสง (ร้อยละ 8.3) วัตถุประสงค์หลักของการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจากพืชที่ปลูก พบว่า ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ เพื่อขายในตลาดท้องถิ่น (ร้อยละ 54.2) และเพื่อบริโภคเองในครอบครัว (ร้อยละ 45.8) โดยส่วนใหญ่มีวิธีการแปรรูป โดยการคองและทำเป็นขนมประเภทต่างๆ (ร้อยละ 41.7) การหมัก การคั่วและการทำแห้ง (ร้อยละ 8.3) โดยส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากญาติ (ร้อยละ 41.7) ได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อ แม่ และญาติ (ร้อยละ 33.3) และได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อและแม่ (ร้อยละ 25.0) วิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ พบว่า มีการทำพร้อมกัน ในลักษณะช่วยกันทำให้คำแนะนำและปฏิบัติจริงทั้งหมด (ร้อยละ 100) และพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตจากพืชที่ปลูกส่วนใหญ่ จะมีการถ่ายทอดต่อไปให้กับลูก (ร้อยละ 69.6) และเป็นการถ่ายทอดให้กับลูกและญาติ (ร้อยละ 30.4) โดยวิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ จะเป็นการแนะนำ และให้ทำไปพร้อม ๆ กันและนำผลผลิตมาใช้ในครอบครัวหากคุณภาพไม่ดีก็แนะนำเทคนิคใหม่ ๆ ทั้งหมด (ร้อยละ 100)

ตารางที่ 24 การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจากพืชที่ได้ตามธรรมชาติ

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
การถ่ายทอดภูมิปัญญาของพืชที่ได้ตามธรรมชาติ		
1. การแปรรูปผลผลิตของพืชที่ได้ตามธรรมชาติ	33	61.1
มี	21	38.9
ไม่มี		
รวม	54	100
2. พืชที่ได้จากธรรมชาติ		
มะขาม	10	30.3
มะม่วง	6	18.2
หน่อไม้	5	15.2
ผักเสี้ยน	4	12.1
สะเดา	4	12.1

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 24 (ต่อ)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ (%)
มะกอกและฝักเสี้ยน	3	9.1
นุ่น	1	3.0
รวม	33	100
3. วัตถุประสงค์		
เพื่อบริโภคเองในครอบครัว	19	57.6
เพื่อขายในตลาดท้องถิ่น	14	42.4
รวม	33	100
4. วิธีการแปรรูป		
คอง	27	81.8
ทำแห้งและหมัก	5	15.2
ทำหมอน	1	3.0
รวม	33	100

จากตารางที่ 24 แสดงการได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจากพืชที่ได้จากธรรมชาติ ของชาวบ้านหนองผง พบว่า ส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตจากมะขาม (ร้อยละ 30.3) รองลงมาเป็นการแปรรูปผลผลิตจากมะม่วง (ร้อยละ 18.2) การแปรรูปผลผลิตหน่อไม้ (ร้อยละ 15.2) การแปรรูปผลผลิตฝักเสี้ยนและสะเดา (ร้อยละ 12.1) การแปรรูปผลผลิตจากมะกอกและฝักเสี้ยน (ร้อยละ 9.1) และการแปรรูปผลผลิตจากนุ่น (ร้อยละ 3.0) วัตถุประสงค์หลักของการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจากพืชที่ได้จากธรรมชาติ พบว่า ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ เพื่อบริโภคเองในครอบครัว (ร้อยละ 57.6) เพื่อขายในตลาดท้องถิ่น (ร้อยละ 42.4) โดยส่วนใหญ่มีวิธีการแปรรูป โดยการคอง (ร้อยละ 81.8) การทำแห้งและการหมัก (ร้อยละ 15.2) และการทำหมอน (ร้อยละ 3.0) น้อยที่สุด

4.1.3 ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร

ตารางที่ 25 ปัญหาและอุปสรรค ในการได้รับถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการปลูกพืช

การได้รับการถ่ายทอด	จำนวน (n = 54)	ร้อยละ (%)
1. ปัญหาเรื่องการขาดน้ำเพื่อการเกษตรและการบริโภคทำให้การปลูกพืชไม่ต่อเนื่องหรือขาดช่วงการทำอาชีพหลักไม่ครบกระบวนการ	50	92.6
2. มีระยะเวลาจำกัดในการถ่ายทอดเนื่องจากต้องเดินทางไปทำงานต่างถิ่นและมีการทำงานหลาย ๆ อย่างพร้อมกัน	27	50.0
3. ราคาผลผลิตต่ำกว่าเพราะลงทุนในหลาย ๆ ปีจึงมีการทำอย่างไม่ประณีตในการถ่ายทอดต้องมาลองดูทดลองผิดเอง	19	35.2
4. จากปัญหาเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นจึงทำให้ความเอาใจใส่ในการแนะนำถ่ายทอดลดลงและเรียบง่ายขึ้น	9	16.7
5. ความไม่ชำนาญในการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ	2	3.7

จากตารางที่ 25 แสดงปัญหาและอุปสรรคในการได้รับถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการปลูกพืชของชาวบ้านหนองผอง พบว่า ส่วนใหญ่ ประชาชนมีปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรและบริโภค ทำให้การปลูกพืชไม่ต่อเนื่องหรือขาดช่วง การทำอาชีพหลักไม่ครบกระบวนการ (ร้อยละ 92.6) รองลงมาคือ ปัญหาการมีระยะเวลาจำกัดในการถ่ายทอด เนื่องจากต้องเดินทางไปทำงานต่างถิ่นและมีการทำงานหลาย ๆ อย่างพร้อมกัน (ร้อยละ 50.0) ปัญหาการราคาผลผลิตตกต่ำกว่าการลงทุนในหลาย ๆ ปี จึงมีการทำอย่างไม่ประณีตในการถ่ายทอดต้องมาลองดูทดลองผิดเอง (ร้อยละ 35.2) จากปัญหาเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นจึงทำให้ความเอาใจใส่ในการแนะนำถ่ายทอดลดลงและเรียบง่ายขึ้น (ร้อยละ 16.7) และความไม่ชำนาญในการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ (ร้อยละ 3.7) ตามลำดับ

ตารางที่ 26 ปัญหาและอุปสรรค ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการปลูกพืช

การถ่ายทอดองค์ความรู้ของผู้ให้สัมภาษณ์	จำนวน (n = 54)	ร้อยละ (%)
1. ลูกและญาติ ๆ นิยมไปทำงานอื่นต่างจังหวัดจะกลับมาเฉพาะฤดูทำนาหรือไม่กี่สัปดาห์หลาย ๆ ปี จึงทำให้การถ่ายทอดไม่ต่อเนื่อง	52	96.3
2. ขาดน้ำในการทำการเกษตรจึงทำให้ขาดช่วงและขาดทุน	46	85.2
3. หมกกำลังใจในการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ลูกหลาน เนื่องจากขาดทุน มีรายได้ต่ำจากการปลูกพืชแต่ก็ถ่ายทอดพื้นฐานให้เพื่อปลูกพืชไว้เพื่อการบริโภคในครอบครัวโดยไม่ต้องซื้อ	39	72.2
4. ลูกหรือญาติขาดความเอาใจใส่ มีความสนใจน้อย หรือไม่อยากทำการเกษตรเพราะคิดว่ามีความลำบากได้กำไรน้อย	11	20.4
5. มีเครื่องมือเครื่องจักรในการทำการเกษตรมากขึ้นจนไม่สามารถใช้ได้อย่างเต็มความสามารถเพราะขาดความรู้และมีราคาแพงเกินไป	8	14.8
6. ผู้ที่เรียนจบสูงไม่ชอบอาชีพเกษตรกรไม่สนใจทำการเกษตรและไม่เชื่อคนรุ่นเก่าและคิดว่าเรียนสูงกว่าต้องทำงานที่ดีกว่ารายได้มากกว่า	8	14.8

จากตารางที่ 26 แสดงปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการปลูกพืชของชาวบ้านหนองผาง พบว่า ส่วนใหญ่ ประชาชนมีปัญหาลูกและญาติ ๆ นิยมไปทำงานอื่นต่างจังหวัดจะกลับมาเฉพาะฤดูทำนาหรือไม่กี่สัปดาห์หลาย ๆ ปี จึงทำให้การถ่ายทอดไม่ต่อเนื่อง (ร้อยละ 96.3) รองลงมาคือ การขาดน้ำในการทำการเกษตรจึงทำให้ขาดช่วงและขาดทุน (ร้อยละ 85.2) หมกกำลังใจในการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ลูกหลาน เนื่องจากขาดทุน มีรายได้ต่ำจากการปลูกพืชแต่ก็ถ่ายทอดพื้นฐานให้เพื่อปลูกพืชไว้เพื่อการบริโภคในครอบครัวโดยไม่ต้องซื้อ (ร้อยละ 72.2) ลูกหรือญาติขาดความเอาใจใส่ มีความสนใจน้อย หรือไม่อยากทำการเกษตรเพราะคิดว่ามีความลำบากได้กำไรน้อย (ร้อยละ 20.4) มีเครื่องมือเครื่องจักรในการทำการเกษตรมากขึ้นจนไม่สามารถใช้ได้อย่างเต็มความสามารถเพราะขาดความรู้และมีราคาแพงเกินไป และผู้ที่เรียนจบสูงไม่ชอบอาชีพเกษตรกรไม่สนใจทำการเกษตรและไม่เชื่อคนรุ่นเก่า และคิดว่าเรียนสูงกว่าต้องทำงานที่ดีกว่ารายได้มากกว่า (ร้อยละ 14.8))

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 27 ปัญหาและอุปสรรคในการได้รับถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสัตว์

การได้รับการถ่ายทอด	จำนวน (n = 45)	ร้อยละ (%)
1. ขาดแคลนอาหารสัตว์ในฤดูแล้ง พื้นที่ไม่อำนวยในการเลี้ยง	37	82.2
2. ไม่มีเวลาเลี้ยงสัตว์เนื่องจากไปทำงานต่างจังหวัดจึงไม่สนใจการถ่ายทอดและขาดช่วง	23	51.1
3. มีการลงทุนสูง ราคาผลผลิตจากสัตว์บางประเภทตกต่ำ ทำให้เลิกการเลี้ยง มีความไม่ต่อเนื่อง	13	28.9
4. มีการใช้เทคโนโลยีในการเลี้ยงสัตว์มากขึ้นทำให้ไม่สามารถถ่ายทอดได้ดี	6	13.3
5. การสุขาภิบาลไม่ถูกต้อง ผู้ถ่ายทอดไม่สนใจถ่ายทอดและไม่สนใจกลัวความลำบาก	6	13.3

จากตารางที่ 27 แสดงปัญหาและอุปสรรคในการได้รับถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านหนองผิง พบว่า ส่วนใหญ่ มีปัญหาขาดแคลนอาหารสัตว์ในฤดูแล้ง พื้นที่ไม่อำนวยในการเลี้ยง (ร้อยละ 82.2) ไม่มีเวลาเลี้ยงสัตว์เนื่องจากไปทำงานต่างจังหวัด จึงไม่สนใจการถ่ายทอดและขาดช่วง (ร้อยละ 51.1) มีการลงทุนสูง ราคาผลผลิตจากสัตว์บางประเภทตกต่ำ ทำให้เลิกการเลี้ยง มีความไม่ต่อเนื่อง (ร้อยละ 28.9) มีการใช้เทคโนโลยีในการเลี้ยงสัตว์มากขึ้น ทำให้ไม่สามารถถ่ายทอดได้ดี และการสุขาภิบาลไม่ถูกต้อง ผู้ถ่ายทอดไม่สนใจถ่ายทอดและไม่สนใจกลัวความลำบาก (ร้อยละ 13.3) ตามลำดับ

ตารางที่ 28 ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสัตว์

การถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้ให้สัมภาษณ์	จำนวน (n = 54)	ร้อยละ (%)
1. มีเงินทุนไม่เพียงพอ และในช่วงฤดูแล้งประสบปัญหาขาดแคลนอาหารสัตว์	36	80.0
2. บางปีพบสภาพขาดทุนทำให้ขาดความเชื่อมั่นในการถ่ายทอด	35	77.8
3. การไปศึกษาในต่างจังหวัดของลูก ๆ และญาติทำให้มีเวลาน้อยและไม่ได้มีส่วนร่วมในการเลี้ยงสัตว์จึงไม่สนใจ	24	53.3
4. ลูก ๆ และญาติขาดความสนใจและเอาใจใส่ต่อการเลี้ยงสัตว์เท่าที่ควรและมีความสนใจทำงานอื่นมากกว่า เช่น การรับจ้าง	11	24.4
5. ขาดความรู้ในการใช้เครื่องมือ อุปกรณ์เลี้ยงสัตว์ต้องใช้เวลานานในการเรียนรู้	8	17.8
6. คนรุ่นใหม่ไม่เชื่อการทำแบบเดิมและคิดว่าเรียนสูงต้องทำงานดีกว่า ใช้เทคโนโลยีในการผลิตมาก	7	15.6

จากตารางที่ 28 แสดงปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านหนองผิง พบว่า ส่วนใหญ่ มีปัญหา มีเงินทุนไม่เพียงพอ และในช่วงฤดูแล้งประสบปัญหาขาดแคลนอาหารสัตว์ (ร้อยละ 80.0) รองลงมาคือ บางปีพบสภาพขาดทุนทำให้ขาดความเชื่อมั่นในการถ่ายทอด (ร้อยละ 77.8) การไปศึกษาในต่างจังหวัดของลูก ๆ และญาติทำให้มีเวลาน้อยและไม่ได้มีส่วนร่วมในการเลี้ยงสัตว์จึงไม่สนใจ (ร้อยละ 53.3) ลูก ๆ และญาติขาดความสนใจและเอาใจใส่ต่อการเลี้ยงสัตว์เท่าที่ควรและมีความสนใจทำงานอื่นมากกว่า เช่น การรับจ้าง (ร้อยละ 24.4) ขาดความรู้ในการใช้เครื่องมือ อุปกรณ์เลี้ยงสัตว์ต้องใช้เวลานานในการเรียนรู้ (ร้อยละ 17.8) คนรุ่นใหม่ไม่เชื่อการทำแบบเดิมและคิดว่าเรียนสูงต้องทำงานดีกว่า ใช้เทคโนโลยีในการผลิตมาก (ร้อยละ 15.6) ตามลำดับ

ตารางที่ 29 ปัญหาและอุปสรรคในการได้รับถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิต
(ทั้งพืชและสัตว์)

การได้รับการถ่ายทอด	จำนวน (n = 37)	ร้อยละ (%)
1. ต้องเดินทางไปทำงานต่างจังหวัดและมีเวลาจำกัดในการ ถ่ายทอดให้ครบกระบวนการ	31	83.8
2. ผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปแล้วมีราคาต่ำ ไม่มีตลาดรองรับ	12	32.4
3. วัตถุดิบไม่เพียงพอ	9	24.3
4. เครื่องมือไม่ทันสมัยทำให้แปรรูปได้ไม่มีคุณภาพและมี จำหน่ายน้อย	6	16.2

ตารางที่ 29 แสดงปัญหาและอุปสรรคในการได้รับถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการแปรรูปผลผลิตทั้งพืชและสัตว์ ของชาวบ้านหนองผิง พบว่า ส่วนใหญ่ มีปัญหา ต้องเดินทางไปทำงานต่างจังหวัดและมีเวลาจำกัดในการถ่ายทอดให้ครบกระบวนการ (ร้อยละ 83.8) ผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปแล้วมีราคาต่ำ ไม่มีตลาดรองรับ (ร้อยละ 32.4) วัตถุดิบไม่เพียงพอ (ร้อยละ 24.3) เครื่องมือไม่ทันสมัยทำให้แปรรูปได้ไม่มีคุณภาพและมีจำหน่ายน้อย (ร้อยละ 16.2) ตามลำดับ

ตารางที่ 30 ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร
(ทั้งพืชและสัตว์)

การถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้ให้สัมภาษณ์	จำนวน (n = 37)	ร้อยละ (%)
1. ผลผลิตที่เป็นวัตถุดิบมีน้อยไม่เพียงพอ ทุน ไม่เพียงพอ	21	56.8
2. ไม่มีเวลาทำ ใช้เวลาส่วนใหญ่ในการทำงานและเรียนและ ทำงานต่างจังหวัดจึงไม่สนใจเรียนรู้การแปรรูป	16	43.2
3. มีการใช้เทคโนโลยีในการแปรรูปมากขึ้นทำให้ตาม เทคโนโลยีไม่ทันจึงไม่เข้าใจเทคโนโลยีใหม่ต้องใช้เวลาใน การเรียนรู้มาก	10	27.0
4. ราคาผลิตภัณฑ์ตกต่ำ ไม่มีตลาดรองรับที่ยั่งยืน	8	21.6

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 30 (ต่อ)

การถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้ให้สัมภาษณ์	จำนวน (n = 37)	ร้อยละ (%)
5. ลูกและญาติไม่มีความสนใจในการเรียนรู้การแปรรูป และมีความคิดว่าหาซื้อได้ง่าย	6	16.2
6. จารการสังเกต พบว่า เยาวชนรุ่นใหม่มีการศึกษาสูงขึ้นทำให้ไม่สนใจเทคโนโลยีพื้นบ้านและคิดว่าเรียนสูงควรทำงานที่คิด	5	13.5
7. ขาดความถูกสุขอนามัยในการผลิต	3	5.4

จากตารางที่ 30 แสดงปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการแปรรูปผลผลิต (ทั้งพืชและสัตว์) ของชาวบ้าน บ้านหนองผก พบว่า ส่วนใหญ่มีปัญหา มีการใช้เทคโนโลยีในการแปรรูปมากขึ้นทำให้ตามเทคโนโลยีไม่ทัน จึงไม่เข้าใจเทคโนโลยีใหม่ต้องใช้เวลาในการเรียนรู้มาก (ร้อยละ 27.0) รองลงมาคือ ราคาผลิตภัณฑ์ตกต่ำไม่มีตลาดรองรับที่ยั่งยืน (ร้อยละ 21.6) และ ลูกและญาติไม่มีความสนใจในการเรียนรู้การแปรรูป และมีความคิดว่าหาซื้อได้ง่าย (ร้อยละ 16.2) ตามลำดับ

4.2 วิจารณ์ผล

จากการศึกษา เกษตรกร ที่มีอายุมากกว่า 40 ปีของชาวบ้านหนองผก พบว่า มีสัดส่วนเพศชายและเพศหญิงเท่ากัน (ร้อยละ 50) มีอายุระหว่าง 40 – 45 เกษตรกรมีสถานภาพสมรส (ร้อยละ 31.5) มีสมาชิกเพศชายในครอบครัวจำนวน 2 (ร้อยละ 38.9) มีสมาชิกเพศหญิงในครอบครัวจำนวน 2 คน (ร้อยละ 35.2) ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (ร้อยละ 87.0) ชาวบ้านทั้งหมดประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก (ร้อยละ 94.4) รายได้ของชาวบ้านส่วนใหญ่มีรายได้ระหว่าง 40,001 – 50,000 บาท/ปี (ร้อยละ 31.5) จากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้นำหมู่บ้านและข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า รายได้ของชาวบ้านโดยภาพรวมต่ำกว่าข้อมูลที่ได้จากผู้ให้สัมภาษณ์ อาจจะเนื่องจากการเฉลี่ยรายได้ในภาพรวมทั้งหมคนั้นใช้ประชากรทั้งหมู่บ้านซึ่งมีรายได้ที่แตกต่างกันค่อนข้างมาก

การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการเกษตร ด้านการปลูกพืชหลัก พบว่า ชาวบ้านหนองผกทั้งหมดปลูกพืชหลักคือข้าว (ร้อยละ 100) วัตถุประสงค์ในการปลูกพืชหลักเพื่อบริโภค (ร้อยละ 94.4) และเพื่อจำหน่าย (ร้อยละ 5.6) เกือบทั้งหมดมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาต่อ

ไม่ว่าการมีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

(ร้อยละ 94.4) โดยถ่ายทอดให้กับลูก (ร้อยละ 90.2) จะเห็นได้ว่า ชาวบ้านมีการถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการปลูกข้าว ซึ่งจะเป็นการถ่ายทอดความรู้โดยการทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วให้ปฏิบัติตามและ ทำพร้อมกัน โดยสาธิต อธิบายและปฏิบัติไปพร้อมกัน อาจเป็นเพราะว่าการปลูกข้าวส่วนใหญ่ มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อการบริโภคเองในครอบครัว โดยชาวบ้านมีอาชีพเสริมที่สอดคล้องกับการ ปลูกพืชหลักคือการปลูกผักสวนครัว เพื่อใช้ในครอบครัวที่เหลือก็มีการแบ่งขายในตลาดท้องถิ่น จึงเป็นเหตุผลอันสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านได้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าวได้รับจากพ่อ แม่ และ ญาติของผู้ให้สัมภาษณ์ และจากผู้ให้สัมภาษณ์สืบต่อไปให้กับลูกหลาน โดยมีการปรับปรุงและประยุกต์ ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ซึ่งสอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของผู้นำ หมู่บ้าน และ ศูนย์กลางความรู้แห่งชาติ (2548) ที่ได้ให้คำจำกัดความของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า ความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกคนรุ่นหนึ่งระหว่าง การสืบทอด มีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลงจนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ ทางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้าน บ้านหนองผิง ได้มีการปลูกพืช เช่น ข้าว ถั่วลิสง หม่อน ผักสวนครัว และเลี้ยงสัตว์ไว้หลายประเภท โดยเฉพาะโค กระบือ ไก่ นอกจากนี้แล้วชาวบ้านยังมี ผลผลิตจากธรรมชาติที่มีในหมู่บ้านทั้งผลผลิตจากพืชและสัตว์ ซึ่งเกือบทั้งหมดมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อบริโภคในครัวเรือน ใช้แรงงาน ผลพลอยได้จากการเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้ในอาชีพหลัก ซึ่ง เป็นหลักประกันที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของสมาชิกในครอบครัว นอกจากนี้แล้วมีการขายผลผลิต ที่เหลือจากการบริโภคในแต่ละฤดูกาล ซึ่งภูมิความรู้เหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดมากจากรุ่นพ่อแม่ โดยการฝึกหัดจากการสาธิตให้ดูและคำบอกเล่าฝึกตามขั้นตอนที่จดจำจากผู้ถ่ายทอด และทดลอง ทำจนชำนาญ และชาวบ้านได้มีการถ่ายทอดต่อไปยังรุ่นลูกและหลาน โดยวิธีการสาธิตให้ดู และ ให้ทำตามพร้อมกับอธิบายเทคนิควิธีต่าง ๆ เพื่อให้ฟังและให้ฝึกทำซ้ำ ๆ จนชำนาญ และทำพร้อมกัน ในลักษณะช่วยกันทำ ซึ่งสอดคล้องกับ ออบเชย แก้วสุข (2543: 14) ที่กล่าวว่า การถ่ายทอดความรู้ คือ การบอกวิชาความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะถ่ายทอดความรู้ ให้กับผู้เรียน หรือกลุ่มเป้าหมายไปโดยอัตโนมัติ ไม่ได้เรียนวิชาการสอนจากสถาบันใด ๆ แต่จะใช้ สามัญสำนึกแบบสังคมปะกิด คือ การเรียนการสอน ที่เกิดขึ้นจากการเลียนแบบและจดจำสืบทอด กันมาในครอบครัว และใช้การถ่ายทอดโดยใช้วิธีสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอน ให้ผู้เรียนทำให้เข้าใจแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม และใช้วิธีปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย สาธิต แล้วนำไปปฏิบัติจริงและปฏิบัติซ้ำ ๆ จนเกิดความชำนาญ เพราะผลงานที่จะใช้ดำรงชีวิตได้ ต้อง เป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริง นำเอาไปใช้ประโยชน์ได้ ไม่ใช่ผลงานที่กล่าวอ้างไว้ในตำราเท่านั้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากการศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของชาวบ้านหมู่บ้านหนองผิงในภาพรวมด้านการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ จะพบปัญหาที่สำคัญคือ การขาดแคลนน้ำ สำหรับการปลูกพืช การขาดแคลนอาหารสัตว์ในช่วงเดียวกัน การย้ายถิ่นเพื่อทำงานในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งเป็นปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอดจากรุ่นพ่อแม่ของผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวยังคงพบในการถ่ายทอดภูมิปัญญาไปยังรุ่นลูกหลาน และนอกจากนี้แล้วยังคงพบปัญหาสภาวะการขาดทุนในการผลิตทั้งการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ จนทำให้ชาวบ้านหมกมุ่นใจในการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ตนมี ในส่วนปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร พบปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ คือ ผลผลิตจากการเกษตรทั้งพืชและสัตว์มีปริมาณที่ไม่เพียงพอ ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตแล้วมีราคาต่ำและไม่มีตลาดรองรับเครื่องมือที่มีไม่ทันสมัย ซึ่งเป็นปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้าน และนอกจากนี้แล้วการที่รุ่นลูกหลานมีความสนใจและเอาใจใส่น้อยต่อภูมิปัญญาด้านการเกษตรของพ่อแม่ เนื่องจากคิดว่า มีความลำบากและได้ผลกำไรน้อย ซึ่งทำงานอย่างอื่นสามารถนำเงินมาซื้อหาผลผลิตดังกล่าวได้ง่ายกว่า จากการศึกษายังพบว่า ชาวบ้านไม่สามารถใช้เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาได้ดี เนื่องจากขาดความรู้และเทคโนโลยีเหล่านั้นมีราคาแพงเกินไป เป็นปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางการเกษตรทั้งสามด้าน นั้นเป็นปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจริงสภาพปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง เทคโนโลยี วัฒนธรรม และอื่น ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่นชนบทไทย

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป

การวิจัยครั้งนี้ ผู้ทำวิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยการสัมภาษณ์ใช้เวลาประมาณ 2 สัปดาห์ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน ในหมู่บ้านหนองผง ซึ่งทั้งหมดเป็นเกษตรกรและเป็นผู้ที่ทำการเกษตรมานาน โดยผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป เนื่องจากมีเชื่อว่าผู้ที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นอาชีพหลักมาเป็นเวลานาน สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านการเกษตร ได้เป็นอย่างดีเพราะมีประสบการณ์ที่เพียงพอ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถสัมภาษณ์ชาวบ้านได้ทั้งหมด 54 คน จาก 70 คน (ตัวแทน 54 ครัวเรือน จาก 70 ครัวเรือน) คิดเป็นร้อยละ 77.1 เนื่องจากช่วงเวลาในการสัมภาษณ์นั้นชาวบ้านบางครัวเรือนไม่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของหมู่บ้านหลังจากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์หาค่าทางสถิติ ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

5.1.1 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชาวบ้านหมู่บ้านหนองผง

ข้อมูลเบื้องต้นของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง ตำบลคงยาง อำเภอนาคนูน จังหวัดมหาสารคาม จากการศึกษา พบว่า ชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง ซึ่งเป็นเกษตรกรที่มีอายุมากกว่า 40 ปี จำนวน 54 คน มีสัดส่วนเพศชายและเพศหญิงเท่ากัน คือ ร้อยละ 50.0 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 40 - 45 ปี และมีอายุระหว่าง 46-50 ปี มีจำนวนเท่ากัน (ร้อยละ 22.2) มีสถานภาพสมรสเป็นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 70.4) ส่วนใหญ่มีสมาชิกในครอบครัว จำนวน 5 คน (ร้อยละ 31.5) รองลงมาคือ มีสมาชิกในครอบครัวจำนวน 6 คน (ร้อยละ 18.5) โดยมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวเพศชายเป็นส่วนใหญ่จำนวน 2 คน (ร้อยละ 38.9) และมีสมาชิกเพศหญิงในครอบครัวส่วนใหญ่จำนวน 2 คน (ร้อยละ 35.2) ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (ร้อยละ 87.0) รองลงมาาระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 (ร้อยละ 9.3)

5.1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการทำเกษตรของชาวบ้าน บ้านหนองผง

สภาพการทำเกษตรของชาวบ้าน บ้านหนองผง พบว่า ชาวบ้านประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก (ร้อยละ 94.4) รองลงมาประกอบอาชีพค้าขายเป็นอาชีพหลัก (ร้อยละ 5.6) และเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายเป็นอาชีพเสริม (ร้อยละ 13.0) รองลงมาประกอบอาชีพก่อสร้างและอาชีพเลี้ยงไหมเป็นอาชีพเสริม (ร้อยละ 7.4) โดยส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ระหว่าง 40,001 – 50,000 บาท/ปี (ร้อยละ 31.5) และรองลงมามีรายได้ระหว่าง 20,001 – 30,000 บาท/ปี (ร้อยละ 24.1)

5.1.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร

การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร ได้แก่ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์และการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้านบ้านหนองผิงในด้านต่าง ๆ จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

5.1.3.1 การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการปลูกพืชหลัก พบว่า ชาวบ้านหนองผิงทั้งหมดปลูกพืชหลักคือข้าว (ร้อยละ 100) เกือบทั้งหมดมีวัตถุประสงค์ในการปลูกพืชหลักเพื่อบริโภคเองในครัวเรือน (ร้อยละ 94.4) มีเพียงร้อยละ 5.6 ปลูกข้าวไว้เพื่อจำหน่ายในท้องถิ่น ส่วนใหญ่มีวิธีการปลูกคือ การปักดำโดยสมาชิกในครอบครัว (ร้อยละ 77.8) การปักดำและหว่าน (ร้อยละ 22.2) ส่วนการบำรุงรักษาพืชหลักส่วนใหญ่ใช้วิธีการใส่ปุ๋ยคอก ปุ๋ยเคมีร่วมกับการรักษาระดับน้ำ และกำจัดวัชพืช (ร้อยละ 48.2) มากกว่าครึ่งใช้วิธีการจ้างแรงงานในท้องถิ่นในการเก็บเกี่ยว (ร้อยละ 57.4) และเก็บเกี่ยวเองโดยใช้สมาชิกในครอบครัว (ร้อยละ 42.6)

การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา พบว่า ชาวบ้านหนองผิงเกือบทั้งหมดได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากพ่อและแม่ (ร้อยละ 81.5) มากกว่าครึ่งถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยการทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วให้ปฏิบัติตาม (ร้อยละ 74.1) และสาธิต อธิบายและปฏิบัติไปพร้อม ๆ กัน (ร้อยละ 25.9)

การถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านหนองผิง พบว่า ชาวบ้านหนองผิงเกือบทั้งหมดมีการถ่ายทอดความรู้ต่อ (ร้อยละ 94.4) โดยเกือบทั้งหมดถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับลูก (ร้อยละ 90.20) ครึ่งหนึ่งถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยการทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วให้ปฏิบัติตาม (ร้อยละ 52.9) และทำพร้อมกัน โดยสาธิต อธิบายและปฏิบัติไปพร้อมกัน (ร้อยละ 47.1)

5.1.3.2 การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการปลูกพืชรองของชาวบ้านหนองผิง พบว่า ชาวบ้านหนองผิงส่วนใหญ่มีการปลูกพืชรอง (ร้อยละ 51.9) โดยส่วนใหญ่ปลูกพืชผักสวนครัว (ร้อยละ 42.9) ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการปลูกพืชรองเพื่อบริโภคเองในครอบครัว (ร้อยละ 32.1) มีวิธีการปลูกโดยการหว่านเมล็ด (ร้อยละ 64.3) การบำรุงรักษาพืชรองส่วนใหญ่ใช้วิธีการใส่ปุ๋ยคอกและปุ๋ยเคมีและให้น้ำ (ร้อยละ 67.9) ทำการเก็บเกี่ยวเองโดยใช้สมาชิกในครอบครัว (ร้อยละ 82.1) ชาวบ้านหนองผิงเกือบทั้งหมดได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากพ่อ แม่ และจากพ่อแม่และญาติจำนวนเท่ากัน (ร้อยละ 39.3) ส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยการทำให้ดูแล้วให้ปฏิบัติตาม (ร้อยละ 78.6) ชาวบ้านหนองผิงส่วนใหญ่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาต่อ (ร้อยละ 96.4) ซึ่งถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับลูกส่วนใหญ่ (ร้อยละ 70.4) โดยมากกว่าครึ่งปฏิบัติให้ดู

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นอนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์อื่นใด ๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แล้วให้ปฏิบัติตาม และแนะนำเทคนิคต่างๆ (ร้อยละ 51.9) และทำพร้อมกัน โดยสาธิต อธิบายและปฏิบัติไปพร้อมกัน (ร้อยละ 48.2)

การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงโคของชาวบ้านหนองผก พบว่า ส่วนใหญ่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงโค (ร้อยละ 66.6) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเอามูลทำปุ๋ยคอกใช้ในการทำนาและปลูกพืชอื่นๆ (ร้อยละ 40.0) โดยส่วนใหญ่มีลักษณะหรือวิธีการเลี้ยงในคอกและผูกล่ามในที่นา (ร้อยละ 83.3) การปล่อยฝูง (ร้อยละ 16.7) ตามลำดับ ด้านการสุขภาพพบว่ามีอาการจะมีการเอามูลออกจากคอกปีทำความสะอาดและฆ่าเชื้อ (ร้อยละ 56.7) การได้รับการถ่ายทอดส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อและแม่ (ร้อยละ 83.3) โดยฝึกหัดจากการสาธิตให้ดูและคำบอกเล่าฝึกตามขั้นตอนที่จดจำจากผู้ถ่ายทอดและลงทำงานชำนาญ (ร้อยละ 80.0) รองลงมาเป็นการฝึกทำไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอดในลักษณะช่วยกันทำ (ร้อยละ 13.3) จัดจํารูปแบบที่พบมาจากการดูงานและฝึกอบรม (ร้อยละ 6.7) และพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงโคจะมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป (ร้อยละ 86.7) โดยผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดส่วนใหญ่มีการถ่ายทอดให้กับลูก (ร้อยละ 92.3) โดยมากกว่าครึ่งใช้วิธีการสาธิตให้ดู และให้ปฏิบัติตามพร้อมกับอธิบายเทคนิควิธีต่าง ๆ (ร้อยละ 53.8) รวมทั้งใช้วิธีการเล่าให้ฟังและให้ฝึกทำซ้ำ ๆ จนชำนาญและทำพร้อมกันในลักษณะช่วยกันทำ (ร้อยละ 23.1)

การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงกระบือ พบว่า ชาวบ้านหนองผกส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงกระบือ (ร้อยละ 28.8) ทั้งหมดมีวัตถุประสงค์หลักเลี้ยงไว้เพื่อใช้แรงงานในการทำนา (ร้อยละ 100) โดยส่วนใหญ่มีลักษณะหรือวิธีการเลี้ยงในคอกและผูกล่ามในที่นา (ร้อยละ 84.6) และปล่อยฝูง (ร้อยละ 15.4) ตามลำดับ ส่วนใหญ่จะมีการทำวัคซีนตามโปรแกรมของปศุสัตว์ (ร้อยละ 46.1) รองลงมามีการเอามูลออกจากคอกทุกปี ทำความสะอาดและฆ่าเชื้อ (ร้อยละ 38.5) ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากพ่อและแม่ (ร้อยละ 76.9) โดยการฝึกหัดจากการสาธิตให้ดูและคำบอกเล่าฝึกตามขั้นตอนที่ได้รับการถ่ายทอดมา (ร้อยละ 53.8) รองลงมาเป็นการฝึกทำพร้อมผู้ถ่ายทอดในลักษณะช่วยกันทำ (ร้อยละ 46.2) และยังพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงกระบือ จะมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป (ร้อยละ 69.2) โดยผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด ส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดให้กับลูกทั้งหมด (ร้อยละ 100) โดยวิธีการฝึกหัดจากการสาธิตให้ดูและคำบอกเล่าฝึกตามขั้นตอนที่ได้รับการถ่ายทอดมา (ร้อยละ 66.7) และเป็นการฝึกทำพร้อมผู้ถ่ายทอดในลักษณะช่วยกันทำ (ร้อยละ 33.3) ตามลำดับ

การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงไก่ของชาวบ้านหนองผก พบว่า ชาวบ้านหนองผกส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงไก่พื้นบ้าน (ร้อยละ 88.8) มีวัตถุประสงค์หลักของการเลี้ยงไก่เพื่อเป็นอาหารสำหรับครอบครัวและใช้มูลเป็นปุ๋ยสำหรับ การปลูกพืช เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น เมื่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผักสวนครัว (ร้อยละ 97.5) โดยส่วนใหญ่มีลักษณะหรือวิธีการเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติ ทั้งหมด (ร้อยละ 100) ส่วนใหญ่ปล่อยเลี้ยงตามธรรมชาติโดยไม่ได้ทำวัคซีนและให้อาหารตามธรรมชาติ เช่น เศษอาหาร เศษผัก (ร้อยละ 82.5) โดยส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อและแม่ (ร้อยละ 87.5) มีวิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ให้ปฏิบัติจริงในการเลี้ยงไก่ (ร้อยละ 57.5) การปฏิบัติให้ดูและทำตามรวมทั้งสอนเทคนิคต่าง ๆ (ร้อยละ 42.5) และพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงไก่ จะมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป (ร้อยละ 95.0) โดยผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดส่วนใหญ่มีการถ่ายทอดให้กับลูก (ร้อยละ 89.5) และมีการถ่ายทอดให้กับลูกและญาติ (ร้อยละ 10.5) โดยวิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ จะเป็นการแนะนำและให้ปฏิบัติจริงในการเลี้ยง (ร้อยละ 65.8) และการปฏิบัติให้ดูและให้ทำตามและสอนเทคนิคต่าง ๆ (ร้อยละ 34.2)

การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงไหมของชาวบ้านหนองผิง พบว่า ชาวบ้านหนองผิงส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงไหม (ร้อยละ 11.1) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อทอผ้าใช้เองและขาย (ร้อยละ 60.0) รองลงมา เลี้ยงเพื่อขายให้คนทอผ้าไหม (ร้อยละ 40) โดยส่วนใหญ่มีลักษณะหรือวิธีการเลี้ยงแบบทำชั้นวางในพื้นที่ว่างในบริเวณบ้าน ทั้งหมด (ร้อยละ 100) มีการสุขาภิบาล/การดูแลแบบปล่อยตามธรรมชาติ (ร้อยละ 60.0) มีการป้องกันแมลงวัน โดย การกางมุ้งหรือใช้ตาข่าย (ร้อยละ 40.0) โดยส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อและแม่ (ร้อยละ 60.0) รองลงมาได้รับการถ่ายทอดมาจากญาติ (ร้อยละ 40.0) วิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ มีการปฏิบัติให้ดูและให้ทำตามรวมทั้งแนะนำเทคนิคต่าง ๆ (ร้อยละ 60.0) รองลงมาเป็นการ ปฏิบัติไปพร้อมกันในลักษณะช่วยกันทำ (ร้อยละ 40.0) และยังพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงไหม จะมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป (ร้อยละ 60.0) โดยผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดให้กับลูกทั้งหมด (ร้อยละ 100) โดยวิธีการปฏิบัติให้ดูและให้ทำตาม แนะนำวิธี เทคนิคในลักษณะทำไปพร้อมกันและช่วยกันทำทั้งหมด (ร้อยละ 100)

การได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ ด้านการเลี้ยงปลาของชาวบ้านหนองผิง พบว่า ส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดปฏิบัติให้ดูและให้ทำตาม แนะนำวิธี เทคนิคในลักษณะทำไปพร้อมกันและช่วยกันทำ ด้านการเลี้ยงปลา (ร้อยละ 2.2) วัตถุประสงค์หลักของการเลี้ยงปลา พบว่าส่วนใหญ่เลี้ยงเพื่อเป็นอาหารทั้งหมด (ร้อยละ 100) โดยมีลักษณะหรือวิธีการเลี้ยงแบบเลี้ยงในบ่อดิน ในบริเวณพื้นที่ทำนา และมีให้อาหารธรรมชาติ เช่น เศษอาหาร เศษผักรวมทั้งสร้างที่อยู่ธรรมชาติ โดยใช้แขนงไม้ไผ่ และเศษไม้อื่นทั้งหมด (ร้อยละ 100) โดยทั้งหมดได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อและแม่ (ร้อยละ 100) มีวิธีการถ่ายทอด โดยการปฏิบัติไปพร้อมกันในลักษณะช่วยกันทำ (ร้อยละ 100) และยังพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาไปสู่คนรุ่นต่อไป ทั้งหมดซึ่งเป็นลูก (ร้อยละ 100) โดยวิธีการให้ปฏิบัติไปพร้อมกันกับสอนแนะนำเทคนิคในลักษณะช่วยกันทำ (ร้อยละ 100)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสุกร พบว่า ส่วนใหญ่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสุกร (ร้อยละ 8.9) วัตถุประสงค์หลักเพื่อขายในท้องถิ่นทั้งหมด (ร้อยละ 100) มีวิธีการเลี้ยงในโรงเรือนระบบเปิดโดยแยกคอกสุกรไว้ข้างบ้านเป็นสัดส่วน (ร้อยละ 100) มีการทำความสะอาดทุกวันให้อาหารธรรมชาติและหัวอาหาร และให้วัคซีนตามโปรแกรมของปศุสัตว์ (ร้อยละ 100) โดยได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อและแม่ และจากญาติและปศุสัตว์ (ร้อยละ 50.0) เท่ากัน มีการถ่ายทอดโดยปฏิบัติให้ดูและทำตามโดยแนะนำวิธีและเทคนิคต่าง ๆ (ร้อยละ 75.0) และอบรมดูงานจากปศุสัตว์ (ร้อยละ 75.0) และยังพบว่า จะมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป ซึ่งเป็นลูกทั้งหมด โดยมีการถ่ายทอดแบบปฏิบัติให้ดูและทำตามโดยแนะนำวิธีและเทคนิคต่าง ๆ และพาไปดูงานจากเพื่อนบ้านที่เลี้ยง (ร้อยละ 100)

การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสุนัข พบว่า มีการถ่ายทอดภูมิปัญญา (ร้อยละ 22.2) วัตถุประสงค์หลักของการเลี้ยงเพื่อเฝ้าบ้านซึ่งเป็นการช่วยส่วนตัว (ร้อยละ 100) โดยทั้งหมดมีวิธีการเลี้ยงปล่อยตามธรรมชาติ (ร้อยละ 100) มีการฉีดวัคซีนโรคพิษสุนัขบ้าของ ปศุสัตว์ (ร้อยละ 90.0) มากกว่าครึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อและแม่ (ร้อยละ 60.0) รองลงมาได้รับการถ่ายทอดมาจาก ญาติ (ร้อยละ 40.0) โดยการให้ปฏิบัติจริงในลักษณะช่วยกันเลี้ยง แนะนำและสอนเมื่อมีข้อสงสัยทั้งหมด (ร้อยละ 100) และ จะมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป (ร้อยละ 100) ซึ่งเกือบทั้งหมดของผู้รับการถ่ายทอดคือลูก (ร้อยละ 70.0) โดยการปฏิบัติจริงในลักษณะช่วยกันเลี้ยง สอนและแนะนำเมื่อสงสัยรวมทั้งแนะนำเทคนิคอื่น ๆ ทั้งหมด (ร้อยละ 100)

การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจากสัตว์ที่เลี้ยง ของชาวบ้านหนองผิง พบว่า มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตจากโค (ร้อยละ 27.0) การแปรรูปผลผลิตจากโคและสุกรและไหม (ร้อยละ 16.2) จากปลา โค และสุกร (ร้อยละ 13.5) การแปรรูปผลผลิตจากโคและไก่ (ร้อยละ 10.8) การแปรรูปผลผลิตจากปลา (ร้อยละ 8.1) การแปรรูปผลผลิตจากปลา และ โค (ร้อยละ 5.5) และการแปรรูปผลผลิตไก่ (ร้อยละ 2.7) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อบริโภคเองในครอบครัว (ร้อยละ 70.3) เพื่อขายในตลาดท้องถิ่นและในตัวจังหวัด (ร้อยละ 18.9) และเพื่อบริโภคเองในครอบครัวและขายในตลาดท้องถิ่น (ร้อยละ 10.8) วิธีการแปรรูป โดยการทำแห้งโดยการตากแห้งและแดดเดียว (ร้อยละ 64.9) อาหารหมัก เช่น ปลาร้า ปลาต้ม ปลาจ่อม (ร้อยละ 18.9) ทำแห้งตัวหมอนและเส้นไหมใช้ทอผ้า (ร้อยละ 16.2) โดยส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อและแม่ (ร้อยละ 70.3) ได้รับการถ่ายทอดมาจากญาติ (ร้อยละ 16.2) โดยส่วนใหญ่มีการถ่ายทอดในลักษณะปฏิบัติให้ดูและให้ปฏิบัติตามพร้อมให้คำแนะนำต่าง ๆ (ร้อยละ 75.7) และยังพบว่า จะมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไปทั้งหมด (ร้อยละ 100) โดยส่วนใหญ่ มีการถ่ายทอดให้กับลูก (ร้อยละ 78.4) ส่วนใหญ่มีวิธีการถ่ายทอดโดยเอกสารเป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น เมื่อนุญาตเห็นไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การปฏิบัติให้ดูและให้ปฏิบัติตามพร้อมแนะนำเทคนิคต่าง ๆ (ร้อยละ 81.1)

การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจากสัตว์ที่ได้จากธรรมชาติ มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตจากปลา (ร้อยละ 93.8) การแปรรูปผลผลิตจากกบ และการแปรรูปผลผลิตจาก ปลาและกบ (ร้อยละ 3.1) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อบริโภคเองในครอบครัวทั้งหมด (ร้อยละ 100) มีวิธีการแปรรูป โดยการหมัก (ร้อยละ 50.0) การทำแห้งและรมควัน (ร้อยละ 28.1) และวิธีทำแห้ง (ร้อยละ 21.9) โดยได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อและแม่ (ร้อยละ 71.9) และได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อ แม่ และญาติ (ร้อยละ 28.1) วิธีการถ่ายทอดมีการปฏิบัติไปพร้อมๆ กันในลักษณะช่วยกันพร้อมอธิบายและแนะนำและให้ทำเอง (ร้อยละ 56.2) และการปฏิบัติให้ดูและให้ปฏิบัติตามพร้อมให้คำแนะนำเทคนิคต่างๆ (ร้อยละ 43.8) และยังพบว่าส่วนใหญ่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับลูก (ร้อยละ 81.2) โดยการปฏิบัติไปพร้อมๆ กันในลักษณะช่วยกันพร้อมอธิบายและแนะนำและให้ทำเองทั้งหมด (ร้อยละ 100)

การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจากพืชที่ปลูกเองของชาวบ้านหนองผิง พบว่า มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตจากข้าว (ร้อยละ 33.4) รองลงมาเป็นการแปรรูปผลผลิตจากหอมแดง (ร้อยละ 16.7) การแปรรูปผลผลิตจากมะม่วง มะขม และข้าวและ การแปรรูปผลผลิตผักสวนครัว (ร้อยละ 12.5) การแปรรูปผลผลิตจาก มะม่วง มะม่วง และหอมแดงและถั่วลิสง (ร้อยละ 8.3) วัตถุประสงค์หลักของการแปรรูปผลผลิต ทางการเกษตรจากพืชที่ปลูกเพื่อขายในตลาดท้องถิ่น (ร้อยละ 54.2) และเพื่อบริโภคเองในครอบครัว (ร้อยละ 45.8) วิธีการแปรรูปโดยการคองและทำเป็นขนมประเภทต่าง ๆ (ร้อยละ 41.7) การหมัก การคั่วและการทำแห้ง (ร้อยละ 8.3) โดยได้รับการถ่ายทอดมาจากญาติ (ร้อยละ 41.7) ได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อ แม่ และญาติ (ร้อยละ 33.3) และได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อ แม่ (ร้อยละ 25.0) น้อยที่สุด โดยการถ่ายทอดในลักษณะการทำพร้อมกัน ในลักษณะช่วยกันทำให้คำแนะนำ และมีการปฏิบัติจริงทั้งหมด (ร้อยละ 100) และยังพบว่า ส่วนใหญ่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาต่อไปให้กับลูก (ร้อยละ 69.6) และเป็นการถ่ายทอดให้กับลูกและญาติ (ร้อยละ 30.4) วิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ จะเป็นการแนะนำและให้ทำไปพร้อม ๆ กัน และนำผลผลิตมาใช้ในครอบครัวหากคุณภาพไม่ดีก็แนะนำเทคนิคใหม่ ๆ ทั้งหมด (ร้อยละ 100)

การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจากพืชที่ได้จากธรรมชาติ มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตจากมะขาม (ร้อยละ 30.3) รองลงมาเป็นการแปรรูปผลผลิตจากมะม่วง (ร้อยละ 18.2) การแปรรูปผลผลิตหน่อไม้ (ร้อยละ 15.2) การแปรรูปผลผลิตผักเสี้ยนและสะเดา (ร้อยละ 12.1) การแปรรูปผลผลิตจากมะกอกและผักเสี้ยน (ร้อยละ 9.1) และการแปรรูปผลผลิตจากนุ่น (ร้อยละ 3.0) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อบริโภคเองในครอบครัว เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

(ร้อยละ 57.6) เพื่อขายในตลาดท้องถิ่น (ร้อยละ 42.4) โดยการแปรรูปด้วยวิธีการคอง (ร้อยละ 81.8) การทำแห้งและการหมัก (ร้อยละ 15.2) และการทำหมอน (ร้อยละ 3.0) น้อยที่สุด

5.1.4 ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร

5.1.4.1 ปัญหาและอุปสรรคในการได้รับถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการปลูกพืชของ ชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผงมีปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรและบริโภค ทำให้การปลูกพืชไม่ต่อเนื่องหรือขาดช่วง การทำอาชีพหลักไม่ครบกระบวนการ (ร้อยละ 92.6) รองลงมาคือปัญหาการมีระยะเวลาจำกัดในการถ่ายทอด เนื่องจากต้องเดินทางไปทำงานต่างถิ่นและมีการทำงานหลาย ๆ อย่างพร้อมกัน (ร้อยละ 50.0) ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำกว่าการลงทุนในหลาย ๆ ปี จึงมีการทำอย่างไม่ประณีตในการถ่ายทอดต้องมาลองถูกลองผิดเอง (ร้อยละ 35.2) จากปัญหาเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นจึงทำให้ความเอาใจใส่ในการแนะนำถ่ายทอดลดลงและเรียบง่ายขึ้น (ร้อยละ 16.7) และความไม่ชำนาญในการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ (ร้อยละ 3.7) ตามลำดับ

5.1.4.2 ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการปลูกพืช ชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผง พบปัญหาลูกและญาติๆ นิยมไปทำงานอื่นต่างจังหวัดจะกลับมาเฉพาะฤดูทำนาหรือไม่กลับหลาย ๆ ปี จึงทำให้การถ่ายทอดไม่ต่อเนื่อง (ร้อยละ 96.3) รองลงมาคือ การขาดน้ำในการทำการเกษตรจึงทำให้ขาดช่วงและขาดทุน (ร้อยละ 85.2) หมดกำลังใจในการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ลูกหลาน เนื่องจากขาดทุน มีรายได้น้อยจากการปลูกพืช แต่ก็ถ่ายทอดพื้นฐานให้เพื่อปลูกพืชไว้เพื่อการบริโภคในครอบครัว โดยไม่ต้องซื้อ (ร้อยละ 72.2) ลูกหรือญาติขาดความเอาใจใส่และขาดความสนใจ มีความสนใจน้อย หรือไม่อยากทำการเกษตรเพราะคิดว่า มีความลำบากได้กำไรน้อย (ร้อยละ 20.4) มีเครื่องมือเครื่องจักรในการทำการเกษตรมากขึ้น จนไม่สามารถใช้ได้ อย่างเต็มความสามารถเพราะขาดความรู้และมีราคาแพงเกินไป และผู้ที่เรียนจบสูงไม่ชอบอาชีพเกษตรไม่สนใจทำการเกษตรและไม่เชื่อคนรุ่นเก่าและคิดว่าเรียนสูงกว่าต้องทำงานที่ดีกว่าและมีรายได้น้อยกว่า (ร้อยละ 14.8)

5.1.4.3 ปัญหาและอุปสรรคในการได้รับถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการเลี้ยงสัตว์ พบปัญหาการขาดแคลนอาหารสัตว์ในฤดูแล้ง พื้นที่ไม่อำนวยในการเลี้ยง (ร้อยละ 82.2) ไม่มีเวลาเลี้ยงสัตว์เนื่องจากไปทำงานต่างจังหวัดจึงไม่สนใจการถ่ายทอดและขาดช่วง (ร้อยละ 51.1) มีการลงทุนสูง ราคาผลผลิตจากสัตว์บางประเภทตกต่ำ ทำให้เลิกการเลี้ยง มีความไม่ต่อเนื่อง (ร้อยละ 28.9) มีการใช้เทคโนโลยีในการเลี้ยงสัตว์มากขึ้นทำให้ไม่สามารถถ่ายทอดได้ดี และการดูখาภิบาลไม่ถูกต้อง ผู้ถ่ายทอดไม่สนใจถ่ายทอดและไม่สนใจกลัวความลำบาก (ร้อยละ 13.3) ตามลำดับ

5.1.4.4 ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการเลี้ยงสัตว์ พบปัญหา มีเงินทุนไม่เพียงพอและในช่วงฤดูแล้งประสบปัญหาขาดแคลนอาหารสัตว์ (ร้อยละ 80.0) รองลงมา คือ บางปีประสบกับสภาพขาดทุนทำให้ขาดความเชื่อมั่นในการถ่ายทอด (ร้อยละ 77.8) การไป ศึกษาในต่างจังหวัดของลูกและญาติทำให้มีเวลาน้อย และไม่ได้มีส่วนร่วมในการเลี้ยงสัตว์จึงไม่ สนใจ (ร้อยละ 53.3) ลูกและญาติขาดความสนใจและเอาใจใส่ต่อการเลี้ยงสัตว์เท่าที่ควรและ มีความสนใจทำงานอื่นมากกว่า เช่น การรับจ้าง (ร้อยละ 24.4) ขาดความรู้ในการใช้เครื่องมือ อุปกรณ์เลี้ยงสัตว์ต้องใช้เวลาในการเรียนรู้ (ร้อยละ 17.8) คนรุ่นใหม่ไม่เชื่อการทำแบบเดิมและ คิดว่าเรียนสูงต้องทำงานดีกว่า ใช้เทคโนโลยีในการผลิตมาก (ร้อยละ 15.6) ตามลำดับ

5.1.4.5 ปัญหาและอุปสรรคในการได้รับถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการแปรรูป ผลผลิตทั้งพืชและสัตว์ จากการศึกษาพบปัญหาคือ ชาวบ้านต้องเดินทางไปทำงานต่างจังหวัดและ มีเวลาจำกัดในการถ่ายทอดให้ครบกระบวนการ (ร้อยละ 83.8) ผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปแล้วมีราคาต่ำ ไม่มีตลาดรองรับ (ร้อยละ 32.4) วัตถุดิบไม่เพียงพอ (ร้อยละ 24.3) เครื่องมือไม่ทันสมัยทำให้ แปรรูปได้ไม่มีคุณภาพและมีจำหน่ายน้อย (ร้อยละ 16.2) ตามลำดับ

5.1.4.6 ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านการแปรรูปผลผลิต (ทั้งพืชและสัตว์) พบว่า มีปัญหาการใช้เทคโนโลยีในการแปรรูปมากขึ้นทำให้ตามเทคโนโลยีไม่ทัน จึงไม่เข้าใจเทคโนโลยีใหม่ต้องใช้เวลาในการเรียนรู้มาก (ร้อยละ 27.0) รองลงมาคือ ราคาผลิตภัณฑ์ ตกต่ำไม่มีตลาดรองรับที่ยั่งยืน (ร้อยละ 21.6) และ ลูกและญาติไม่มีความสนใจในการเรียนรู้ การแปรรูป และมีความคิดหาซื้อได้ง่าย (ร้อยละ 16.2) ตามลำดับ

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะจากการทำวิจัย

จากการศึกษาวิจัยโดยการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร ของชาวบ้าน หมู่บ้านหนองผิง ตำบลคงยาง อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม พบว่า เกษตรกร ส่วนใหญ่มีความรู้และความชำนาญในการทำเกษตรทั้ง การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเป็นอย่างดี เนื่องจากได้รับการถ่ายทอดและปฏิบัติกันมาเป็น เวลานานแล้วและเป็นภูมิปัญญาในการการเกษตรที่ทำการบริโภคในครอบครัว ดังนั้นจึงเป็น การทำการเกษตรที่แฝงด้วยคุณค่าของการดำรงชีวิตและวัฒนธรรมในชุมชน จากการศึกษาพบว่า มีการถ่ายทอด ภูมิปัญญาด้านการเกษตรทั้งหมดให้กับลูกและญาติ แต่จากการศึกษาพบว่า ลูกและ ญาติลดความสนใจลงด้วยปัจจัยรอบด้านต่าง ๆ ในปัจจุบัน ดังนั้นเพื่อให้เกิดการตระหนักถึงการ อนุรักษ์ไว้ซึ่งภูมิปัญญาด้านการเกษตรของชาวบ้าน จึงควรหันมาใส่ใจต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสร้างความเข้มแข็งในครอบครัวและชุมชน ด้วยการสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและเอกชน โดยการใช้สื่อต่าง ๆ ที่มีในท้องถิ่นและระดับประเทศ นอกจากนี้แล้ว การส่งเสริมให้ชาวบ้าน และ ผู้ที่มีความรู้ในหมู่บ้านหรือปราชญ์ชาวบ้าน ได้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรให้กับบุคคลอื่น ๆ นอกเหนือจากลูกของตนเอง เช่น ญาติ พี่ น้องหรือเพื่อนบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียง เป็นระบบเครือข่าย เพื่อเป็นการอนุรักษ์ การฟื้นฟู ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสำคัญและมีคุณค่าให้สืบต่อไป

5.2.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการทำวิจัย การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรในหลาย ๆ พื้นที่ หรือหลาย ๆ จังหวัด เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเปรียบเทียบว่า ประเทศไทยโดยรวมมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร และมีปัญหาอะไรบ้างในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรที่ทำให้การเกษตรในประเทศไทยมีการพัฒนาอย่างคั่งเนื่องและมีความยั่งยืนสืบต่อไปในอนาคต และในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการด้วยตนเองทุกขั้นตอน ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1. การเดินทางไปสัมภาษณ์เกษตรกร ผู้วิจัยต้องแต่งตัวสุภาพ บางครั้งอาจจำเป็นต้องใช้แบบฟอร์มสถาบัน ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกต่อประสานงาน และสร้างความมั่นใจและความไว้วางใจให้กับเกษตรกรว่า ผู้มาสัมภาษณ์มีเจตนาดี และต้องการทราบข้อมูลอย่างแท้จริง เพื่อทำการวิจัยหาแนวทางการแก้ไขปัญหาคาดการณ์ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรให้ดีขึ้น

2. ก่อนที่จะสัมภาษณ์เกษตรกรควรแนะนำตนเองและชี้แจงวัตถุประสงค์ให้เกษตรกรเข้าใจ ก่อนการสัมภาษณ์ และนอกจากนี้ในการสัมภาษณ์เกษตรกรควรสร้างความเป็นกันเอง โดยการสนทนามากกว่าการตั้งคำถามเรียงตามหัวข้อในแบบสัมภาษณ์ และอาจจะมีการบันทึกเสียงการสัมภาษณ์เพื่อให้ง่ายต่อการสัมภาษณ์และเพื่อให้สามารถบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ได้อย่างครบถ้วน

3. หากมีการศึกษาในเชิงลึกเฉพาะเป็นกรณีในแต่ละเรื่องของภูมิปัญญาของชาวบ้าน ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าน่าจะสามารรถได้ข้อมูลที่มีความต่อเนื่องและชัดเจนเกี่ยวกับภูมิปัญญาที่มีคุณค่าในแต่ละเรื่อง และสามารถศึกษาในหลาย ๆ พื้นที่ เพื่อนำมาเปรียบเทียบและจัดกลุ่มให้เป็นเครือข่ายของภูมิปัญญาด้านการเกษตรในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งจะประโยชน์อย่างยิ่งในการดำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาความรู้ ภูมิปัญญาด้านการเกษตรสืบต่อไป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร ของชาวบ้าน บ้านหนองผง ตำบลคงยาง อำเภอนาคู
จังหวัดมหาสารคาม

โดย นางสาวสุธาณี ปัดกอง รหัสประจำตัว 48035433
สาขาวิชา เทคโนโลยีการเกษตร-การผลิตสัตว์
ภาควิชาครุศาสตร์เกษตร คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

คำชี้แจงในการสัมภาษณ์

1. ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์นี้ คือ เกษตรกร (หัวหน้าครอบครัวที่มีอายุ ตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป)
2. โปรดสัมภาษณ์ให้ครบทุกข้อคำถาม ทั้งนี้เพื่อความสมบูรณ์และถูกต้องของการศึกษาวิจัย
3. แบบสัมภาษณ์ มีทั้งหมด 4 ตอน
  - ตอนที่ 1 สถานภาพพื้นฐานทั่วไปของชาวบ้าน บ้านหนองผง
  - ตอนที่ 2 สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน บ้านหนองผง (ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง)
  - ตอนที่ 3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร
  - ตอนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร

แบบสัมภาษณ์

ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

บ้านเลขที่.....	หมายเลขแบบสัมภาษณ์.....
-----------------	-------------------------

ตอนที่ 1 สถานภาพพื้นฐานทั่วไปของชาวบ้าน บ้านหนองผอง

1. เพศ

 ชาย   หญิง

2. อายุ.....ปี

3. สถานภาพ

 โสด   สมรส   หย่าร้าง   หม้าย

4. สมาชิกในครอบครัว.....คน

 เพศชาย.....คน

 เพศหญิง.....คน

5. ระดับการศึกษาสูงสุด

 ป.4   ม.6

 ป.6   ปริญญาตรี

 ม.3   ปริญญาโท

6. อาชีพหลัก.....

7. อาชีพเสริม.....

8. รายได้รวม .....บาท/ปี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตอนที่ 2 สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน บ้านหนองผอง (ใช้ข้อมูลของแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องและข้อมูลจากผู้นำหมู่บ้าน)

1. พื้นที่

จำนวนพื้นที่ทั้งหมด.....ไร่.....ตารางวา

ลักษณะของพื้นที่.....

2. แหล่งน้ำธรรมชาติ / แม่น้ำ.....

3. ประชากร

มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น.....คน เพศชาย.....คน เพศหญิง.....คน

4. ทรัพยากรธรรมชาติ

4.1 ป่าไม้.....ไร่ / ไร่ยละ.....(แหล่งที่มา.....)

4.2 แหล่งน้ำ.....ไร่ / ไร่ยละ.....(แหล่งที่มา.....)

4.3 อื่นๆ (ระบุ).....

5. สาธารณูปโภค

5.1 ถนนภายในหมู่บ้าน.....

5.2 การประปา.....

5.3 สาธารณสุขมูลฐานชุมชน เช่น อามัย/อสม.).....

5.4 ไฟฟ้า.....

5.5 ระบบสื่อสาร.....

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

6. การประกอบอาชีพของประชาชนในหมู่บ้าน

.....

.....

8. ศิลปวัฒนธรรมประจำหมู่บ้าน

ศิลปวัฒนธรรมของหมู่บ้าน	ศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร (เรียงลำดับความสำคัญ)
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

9. ศูนย์บริการของรัฐ / เอกชน

สถานีอนามัย.....แห่ง
สภาพทั่วไป.....

โรงเรียน.....แห่ง
สภาพทั่วไป.....

สถานีตำรวจ.....แห่ง
สภาพทั่วไป.....

10. สถานที่ปลูกสร้างทางศาสนา/ความเชื่อ

วัด.....แห่ง
สภาพทั่วไป.....

ตอนที่ 3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร

3.1 ด้านการปลูกพืช

- 3.1.1 ท่านมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร (การปลูกพืช) หรือไม่
 มี (ถ้ามีสัมภาษณ์ข้อ 3.1.2)   ไม่มี (หากไม่มีสัมภาษณ์ข้อ 3.2)
- 3.1.2 สภาพทั่วไปของการปลูกพืชของท่านจากอดีต-ปัจจุบัน (3-5 ปี ย้อนหลัง) .....
- 3.1.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาการเกษตรด้านการปลูกพืช .....

ภูมิปัญญา (การปฏิบัติจริง)	การได้รับการถ่ายทอด	การถ่ายทอดองค์ความรู้ของท่าน
☐ การปลูกพืชหลัก (ระบุ) ..... <ul style="list-style-type: none"> • วัตถุประสงค์หลัก..... • ลักษณะหรือวิธีการปลูก ..... • การบำรุง ดูแลรักษา ..... • การเก็บเกี่ยวผลผลิต..... • อื่น (ระบุ)..... 	1. ใครคือผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ท่าน ☐ พ่อ / แม่ ☐ ญาติ พี่น้อง ☐ บุคคลอื่น (ระบุ)..... 2. มีวิธีการถ่ายทอดอย่างไร ☐ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วปฏิบัติตาม ทำอย่างไร..... ☐ ปฏิบัติไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด ทำอย่างไร..... ☐ อื่น (ระบุ).....	☐ ไม่มีถ่ายทอดให้ใครเลย เพราะ..... ☐ มีการถ่ายทอด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ และ ข้อ 1) ☐ ถูก ☐ ญาติ / พี่ / น้อง ☐ บุคคลอื่น (ระบุ)..... 1. วิธีการถ่ายทอด ☐ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วปฏิบัติตาม ทำอย่างไร..... ☐ ปฏิบัติไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด ทำอย่างไร..... ☐ อื่นๆ (ระบุ).....

3.1.3 (ต่อ)

ภูมิปัญญา (การปฏิบัติจริง)	การได้รับการถ่ายทอด	การถ่ายทอดองค์ความรู้ของท่าน
☐ การปลูกพืชของ (ระบุ) ..... • วัตถุประสงค์หลัก..... ..... • ลักษณะหรือวิธีการปลูก .... • การบำรุง ดูแลรักษา .... • การเก็บเกี่ยวผลผลิต..... ..... • อื่น (ระบุ).....	1. ใครคือผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ท่าน ☐ พ่อ / แม่ ☐ ญาติ พี่น้อง ☐ บุคคลอื่น (ระบุ)..... 2. มีวิธีการถ่ายทอดอย่างไร ☐ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วปฏิบัติตาม ทำ อย่างไม่..... ☐ ปฏิบัติไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด ทำ อย่างไม่..... ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ ไม่มีการถ่ายทอดให้ใครเลย เพราะ..... ☐ มีการถ่ายทอด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ และ ข้อ 1) ☐ ลูก ☐ ญาติ / พี่ / น้อง ☐ บุคคลอื่น (ระบุ)..... 1. วิธีการถ่ายทอด ☐ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วปฏิบัติตาม ทำอย่างไร .... ☐ ปฏิบัติไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด ทำอย่างไร .... ☐ อื่นๆ (ระบุ)..... ....

3.2 ด้านการเลี้ยงสัตว์

3.2.1 ท่านมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร (การปลูกสัตว์) หรือไม่

มี (ถ้ามีสัมพันธ์ข้อ 3.2.2 และ 3.2.3) ไม่มี (หากไม่มีสัมพันธ์ข้อ 3.3)

3.2.2 สภาพทั่วไปของการเลี้ยงสัตว์จากอดีต-ปัจจุบัน(3-5 ปีย้อนหลัง).....

3.2.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาการเกษตรด้านการเลี้ยงสัตว์

ภูมิปัญญา (การปฏิบัติจริง)	การได้รับการถ่ายทอด	การถ่ายทอดองค์ความรู้ของท่าน
☐ การเลี้ยงโค • วัตถุประสงค์หลัก..... ..... • ลักษณะหรือวิธีการเลี้ยงโค..... ..... • การดูแลสุขภาพ..... ..... • อื่น (ระบุ).....	1. ใครคือผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ท่าน ☐ พ่อ / แม่ ☐ ญาติ พี่น้อง ☐ บุคคลอื่น (ระบุ)..... 2. วิธีการถ่ายทอดอย่างไร ☐ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วปฏิบัติตาม ทำอย่างไร..... ☐ ปฏิบัติไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด ทำอย่างไร..... ..... ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ ไม่มีการถ่ายทอดให้ใครเลย เพราะ..... ☐ มีการถ่ายทอด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ และ ข้อ 1) ☐ สุก ☐ ญาติ / พี่ / น้อง ☐ บุคคลอื่น (ระบุ)..... 1. วิธีการถ่ายทอด ☐ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วปฏิบัติตาม ทำอย่างไร..... ..... ☐ ปฏิบัติไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด ทำอย่างไร..... ☐ อื่นๆ (ระบุ).....

3.2.3 (ต่อ)

ภูมิปัญญา (การปฏิบัติจริง)	การได้รับการถ่ายทอด	การถ่ายทอดองค์ความรู้ของท่าน
☐ การเลี้ยงกระบือ • วัตถุประสงค์หลัก..... ..... • ลักษณะหรือวิธีการเลี้ยงกระบือ..... ..... • การดูแลสุขภาพ..... ..... • อื่น (ระบุ).....	1. ใครคือผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ท่าน ☐ พ่อ / แม่ ☐ ญาติ พี่น้อง ☐ บุคคลอื่น (ระบุ)..... 2. มีวิธีการถ่ายทอดอย่างไร ☐ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วปฏิบัติตาม ทำ อย่างไม่..... ☐ ปฏิบัติไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด ทำ อย่างไม่..... ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ ไม่มีการถ่ายทอดให้ใครเลย เพราะ..... ☐ มีการถ่ายทอด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ และ ข้อ 1) ☐ ถูก ☐ ญาติ / พี่ / น้อง ☐ บุคคลอื่น (ระบุ)..... 1. วิธีการถ่ายทอด ☐ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วปฏิบัติตาม ทำอย่างไร ..... ☐ ปฏิบัติไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด ทำอย่างไร ..... ☐ อื่นๆ (ระบุ)..... .....

3.2.3 (ต่อ)

ภูมิปัญญา (การปฏิบัติจริง)	การได้รับการถ่ายทอด	การถ่ายทอดองค์ความรู้ของท่าน
☐ การเลี้ยงสัตว์ปีก เช่น ไก่ เป็ด และอื่นๆ • วัตถุประสงค์หลัก..... ..... • ลักษณะหรือวิธีการเลี้ยง..... ..... • การดูแลสุขภาพ..... ..... • อื่น (ระบุ).....	1. ใครคือผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ท่าน ☐ พ่อ / แม่ ☐ ญาติ พี่น้อง ☐ บุคคลอื่น (ระบุ)..... 2. มีวิธีการถ่ายทอดอย่างไร ☐ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วปฏิบัติตาม ทำอย่างใด ทำอย่างไร..... ☐ ปฏิบัติไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด ทำ อย่างไร..... ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ ไม่มีการถ่ายทอดให้ใครเลย เพราะ..... ☐ มีการถ่ายทอด (ตอบได้ มากกว่า 1 ข้อ และ ข้อ 1) ☐ สุก ☐ ญาติ / พี่ / น้อง ☐ บุคคลอื่น (ระบุ)..... 1. วิธีการถ่ายทอด ☐ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วปฏิบัติตาม ทำอย่างไร .... ☐ ปฏิบัติไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด ทำอย่างไร ..... ☐ อื่นๆ (ระบุ)..... .....

3.2.3 (ต่อ)

<p>ภูมิปัญญา (การปฏิบัติจริง)</p>	<p>การได้รับการถ่ายทอด</p>	<p>การถ่ายทอดองค์ความรู้ของท่าน</p>
<p>☐ การเลี้ยงสัตว์ประเภทอื่นๆ (ระบุ).....</p> <ul style="list-style-type: none"> • วัตถุประสงค์หลัก..... • ลักษณะหรือวิธีการเลี้ยง..... • การดูแลสุขภาพ..... • อื่น (ระบุ)..... 	<p>1. ใครคือผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ท่าน</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ พ่อ / แม่ ☐ ญาติ พี่น้อง ☐ บุคคลอื่น (ระบุ)..... <p>2. มีวิธีการถ่ายทอดอย่างไร</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วปฏิบัติตาม ทำอย่างไร..... ☐ ปฏิบัติไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด ทำอย่างไร..... ☐ อื่นๆ (ระบุ)..... 	<p>☐ ไม่มีการถ่ายทอดให้ใครเลย เพราะ.....</p> <p>☐ มีการถ่ายทอด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ และ ข้อ 1)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ สุก ☐ ญาติ / พี่ / น้อง ☐ บุคคลอื่น (ระบุ)..... <p>1. วิธีการถ่ายทอด</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วปฏิบัติตาม ทำอย่างไร..... ☐ ปฏิบัติไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด ทำอย่างไร..... ☐ อื่นๆ (ระบุ).....

3.3 ด้านการปรับปรุงผลผลิตทางการเกษตร

- 3.3.1 ท่านมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาความรู้ด้านการเกษตร (การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร) หรือไม่
  - มี (ถ้ามีสัมภาษณ์ข้อ 3.3.2 และ 3.3.3)
  - ไม่มี (หากไม่มีสัมภาษณ์ ตอนที่ 4)
- 3.3.2 สภาก้าวไปของการปรับปรุงผลผลิตทางการเกษตรของท่านจากอดีต-ปัจจุบัน(3-5 ปีย้อนหลัง).....
- 3.3.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาการเกษตร ด้านการปรับปรุงผลผลิตทางการเกษตร

ภูมิปัญญา (การปฏิบัติจริง)	การได้รับการถ่ายทอด	การถ่ายทอดองค์ความรู้ของท่าน
☐ การปรับปรุงผลผลิตจากสัตว์เลี้ยงที่ท่านเลี้ยง (ระบบ)..... <ul style="list-style-type: none"> • วัตถุประสงค์หลัก..... • ลักษณะหรือวิธีการปรับปรุง..... • อื่น (ระบบ)..... 	1. ใครคือผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ท่าน ☐ พ่อ /แม่ ☐ ญาติ พี่น้อง ☐ บุคคลอื่น (ระบบ)..... 2. มีวิธีการถ่ายทอดอย่างไร ☐ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วปฏิบัติตาม ทำอย่างไร..... ☐ ปฏิบัติไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด ทำอย่างไร..... ☐ อื่นๆ (ระบบ).....	☐ ไม่มีการถ่ายทอดให้ใครเลย เพราะ..... ☐ มีการถ่ายทอด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ และ ข้อ 1) ☐ ลูก ☐ ญาติ / พี่ / น้อง ☐ บุคคลอื่น (ระบบ)..... 1. วิธีการถ่ายทอด ☐ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วปฏิบัติตาม ทำอย่างไร..... ☐ ปฏิบัติไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด ทำอย่างไร..... ☐ อื่นๆ (ระบบ).....

3.3.3 (ต่อ)

ภูมิปัญญา (การปฏิบัติจริง)	การได้รับการถ่ายทอด	การถ่ายทอดองค์ความรู้ของท่าน
☐ การแปรรูปผลผลิตจากสัตว์ที่ได้จากธรรมชาติ (ระบุน) ..... • วัตถุประสงค์หลัก ..... • ลักษณะหรือวิธีการแปรรูป ..... • อื่น (ระบุน)	การได้รับถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ท่าน 1. ใครคือผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ท่าน ☐ พ่อ / แม่ ☐ ยาย / ป้า / น้า ☐ บุคคลอื่น (ระบุน) ..... 2. มีวิธีการถ่ายทอดอย่างไร ☐ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วปฏิบัติตาม ทำอย่างไร ..... ☐ ปฏิบัติไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด ทำอย่างไร ..... ☐ อื่นๆ (ระบุน)	การถ่ายทอดองค์ความรู้ของท่าน ☐ ไม่มีการถ่ายทอดให้ใครเลย เพราะ ..... ☐ มีการถ่ายทอด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ และ ข้อ 1) ☐ ถูก ☐ ญาติ / พี่ / น้อง ☐ บุคคลอื่น (ระบุน) ..... 1. วิธีการถ่ายทอด ☐ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วปฏิบัติตาม ทำอย่างไร ..... ☐ ปฏิบัติไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด ทำอย่างไร ..... ☐ อื่นๆ (ระบุน) .....

3.3.3 (ต่อ)

ภูมิปัญญา (การปฏิบัติจริง)	การได้รับการถ่ายทอด	การถ่ายทอดองค์ความรู้ของท่าน
<p>☐ การแปรรูปผลผลิตจากพืชที่ทานปลูก (ระบุ) .....</p> <ul style="list-style-type: none"> • วัตถุประสงค์หลัก ..... • ลักษณะหรือวิธีการแปรรูป ..... • อื่น (ระบุ) 	<p>1. ใครคือผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ท่าน</p> <p>☐ พ่อ / แม่</p> <p>☐ ญาติ พี่น้อง</p> <p>☐ บุคคลอื่น (ระบุ) .....</p> <p>2. มีวิธีการถ่ายทอดอย่างไร</p> <p>☐ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วปฏิบัติตาม ทำอย่างไร .....</p> <p>☐ ปฏิบัติไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด ทำอย่างไร .....</p> <p>☐ อื่นๆ (ระบุ) .....</p>	<p>☐ ไม่มีการถ่ายทอดให้ใครเลย เพราะ .....</p> <p>☐ มีการถ่ายทอด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ และ ข้อ 1)</p> <p>☐ ญาติ</p> <p>☐ ญาติ / พี่ / น้อง</p> <p>☐ บุคคลอื่น (ระบุ) .....</p> <p>1. วิธีการถ่ายทอด</p> <p>☐ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วปฏิบัติตาม ทำอย่างไร .....</p> <p>☐ ปฏิบัติไปพร้อมกับผู้ถ่ายทอด ทำอย่างไร .....</p> <p>☐ อื่นๆ (ระบุ) .....</p>

ตอนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายถอดภูมิปัญญาสู่การเกษตร

4.1 ด้านการปลูกพืช

<p>1. ปัญหาที่ท่านพบในการรับทราบการถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ท่าน (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)</p> <p>☐ เทคโนโลยี .....</p> <p>☐ เศรษฐกิจ .....</p> <p>☐ การใช้ภาษาในการสื่อสาร .....</p> <p>☐ ความเข้าใจได้ .....</p> <p>☐ ระยะเวลา .....</p> <p>☐ ระดับการศึกษา .....</p> <p>☐ อื่นๆ (ระบุ).....</p>	<p>2. ปัญหาที่ท่านพบในการถ่ายทอดองค์ความรู้ของท่านสู่ผู้ที่รับการถ่ายทอดจากท่าน (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)</p> <p>☐ เทคโนโลยี .....</p> <p>☐ เศรษฐกิจ .....</p> <p>☐ การใช้ภาษาในการสื่อสาร .....</p> <p>☐ ความเข้าใจได้ .....</p> <p>☐ ระยะเวลา .....</p> <p>☐ ระดับการศึกษา .....</p> <p>☐ อื่นๆ (ระบุ).....</p>
---	--

4.2 ด้านการเลี้ยงสัตว์

<p>1. ปัญหาที่ท่านพบในการรับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ท่าน (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)</p> <p>☐ เทคโนโลยี .....</p> <p>☐ เศรษฐกิจ .....</p> <p>☐ การใช้ภาษาในการสื่อสาร .....</p> <p>☐ ความเข้าใจได้ .....</p> <p>☐ ระยะเวลา .....</p> <p>☐ ระดับการศึกษา .....</p> <p>☐ อื่นๆ (ระบุ).....</p>	<p>2. ปัญหาที่ท่านพบในการถ่ายทอดองค์ความรู้ของท่านสู่ผู้รับการถ่ายทอดจากท่าน (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)</p> <p>☐ เทคโนโลยี .....</p> <p>☐ เศรษฐกิจ .....</p> <p>☐ การใช้ภาษาในการสื่อสาร .....</p> <p>☐ ความเข้าใจได้ .....</p> <p>☐ ระยะเวลา .....</p> <p>☐ ระดับการศึกษา .....</p> <p>☐ อื่นๆ (ระบุ).....</p>
---	---

เอกสารนี้เป็นเอกสารสงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมีเหตุเปลี่ยนแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.2 ด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร (ทั้งจากพืชและจากสัตว์)

<p>1. ปัญหาที่ท่านพบในการรับบริการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ท่าน (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)</p> <p>☐ เทคโนโลยี .....</p> <p>☐ เศรษฐกิจ .....</p> <p>☐ การใช้ภาษาในการสื่อสาร .....</p> <p>☐ ความเข้าใจได้ .....</p> <p>☐ ระยะเวลา .....</p> <p>☐ ระดับการศึกษา .....</p> <p>☐ อื่นๆ (ระบุ) .....</p>	<p>2. ปัญหาที่ท่านพบในการถ่ายทอดองค์ความรู้ของท่าน (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)</p> <p>☐ เทคโนโลยี .....</p> <p>☐ เศรษฐกิจ .....</p> <p>☐ การใช้ภาษาในการสื่อสาร .....</p> <p>☐ ความเข้าใจได้ .....</p> <p>☐ ระยะเวลา .....</p> <p>☐ ระดับการศึกษา .....</p> <p>☐ อื่นๆ (ระบุ) .....</p>
---	--

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

